

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

Susanna Rajala, Minna Salonen,
Satu Blomerus ja Leena Nissilä

ROMANIOPPILAIEN PERUSOPETUKSEN TILANNEKATSAUS 2010–2011 JA TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

Raportit ja selvitykset 2011:26

© Opetushallitus

Raportit ja selvitykset 2011:26

ISBN 978-952-13-4991-1 (nid.)

ISBN 978-952-13-4992-8 (pdf)

ISSN-L 1798-8918

ISSN 1798-8918 (painettu)

ISSN 1798-8926 (verkkajulkaisu)

Kannen kuva: Jasmin Stenroos

Taitto: Edita Prima Oy/Timo Päivärinta/PSWFolders Oy

www.oph.fi/julkaisut

Painopaikka: Juvenes Print - Tampereen yliopistopaino Oy

SISÄLTÖ

Esipuhe	5
1 Johdanto	7
2 Taustaa	9
2.1 Romanilasten perusopetuksen tila 2000–2001	9
2.2 Perusopetusprojekti II 2007–2009.....	10
2.3 Romanioppilaiden perusopetuksen kehittämistoiminta 2008–2011	11
2.4 Suomen romanipoliittinen ohjelma 2009	12
2.5 Lapsiasiavaltuutetun suositukset 2009	13
3 Tilannekatsauksen toteuttaminen	14
3.1 Sähköinen kysely perusopetuksen rehtoreille	14
3.2 Romanihuoltajien ja -oppilaiden haastattelut.....	15
3.2.1 Haastattelujen määrä ja alueellinen jakauma	16
3.2.2 Romanioppilaiden valinta haastateltaviksi.....	17
3.2.3 Romanihuoltajien haastattelut	17
3.3 Kehittämiskuntien näkemyksiä	18
4 Yleistä tuloksista	19
4.1 Näkökulmia tulosten vertailuun.....	19
4.2 Rehtorien vastaukset kieliryhmittäin ja alueittain	20
4.3 Romanioppilaat perusopetuksessa	20
5 Romanilasten osallistuminen esiopetukseen	24
5.1 Näkökulmia esiopetukseen osallistumisesta	24
5.2 Rehtorien ja huoltajien näkemyksiä.....	25
6 Romanioppilaiden yleinen koulumenestys	27
6.1 Rehtorien näkemyksiä	27
6.2 Romanihuoltajien näkemyksiä	32
6.3 Romanioppilaiden näkemyksiä.....	34
7 Yhteistyö kodin ja koulun välillä	36
7.1 Rehtorien näkemyksiä	36
7.2 Romanihuoltajien näkemyksiä	39
7.3 Romanioppilaiden näkemyksiä.....	40
8 Kiusaaminen ja syrjintä	41
8.1 Rehtorien näkemyksiä	41
8.2 Romanihuoltajien näkemyksiä	44
8.3 Romanioppilaiden näkemyksiä.....	46

9	Poissaolot	47
9.1	Rehtorien näkemyksiä	47
9.2	Romanihuoltajien näkemyksiä	49
9.3	Romanioppilaiden näkemyksiä	50
10	Koulun vaihtaminen, koulunkäynnin keskeyttäminen ja muut opetusjärjestelyt	51
10.1	Rehtorien näkemyksiä	52
11	Yleinen, tehostettu ja erityinen tuki.....	54
11.1	Rehtorien näkemyksiä	56
11.2	Romanihuoltajien näkemyksiä	57
12	Peruskoulun päättäminen ja jatkokoulutukseen hakeutumien.	58
12.1	Rehtorien näkemyksiä	58
12.2	Romanihuoltajien näkemyksiä	63
12.3	Romanioppilaiden näkemyksiä	64
13	Romanikieli ja -kulttuuri.....	65
13.1	Romanikielen kouluopetuksen taustaa.....	65
13.2	Rehtorien näkemyksiä romanikielen opetuksesta	66
13.3	Romanihuoltajien ja -oppilaiden näkemyksiä romanikielen opetuksesta	69
13.4	Romanikulttuurin huomioiminen ja opetushenkilöstön perehtyneisyys	70
13.5	Romanitaustaiset koulunkäyntiavustajat	70
13.6	Rehtorien näkemyksiä opetushenkilöstön perehtyneisyydestä romanikulttuuriin	71
13.7	Romanihuoltajien ja -oppilaiden näkemyksiä opetus- henkilöstön perehtyneisyydestä romanikulttuuriin.....	73
14	Yhteenveto ja toimenpide-ehdotukset.....	75
	Sammandrag	82
	Summary	90
	Lähteet.....	98
	Liitteet	100

Esipuhe

Romanioppilaiden perusopetuksen tilannetta selvitettiin Opetushallituksessa ensimmäistä kertaa kymmenen vuotta sitten lukuvuonna 2000–2001. Uusi *Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2010–2011 ja toimenpideehdotukset* mahdollistaa nyt erilaiset vertailut romanioppilaiden perusopetuksen tilanteesta. Voimme kymmenen vuoden kehityssuuntien lisäksi vertailla esimerkiksi perusopetuksen rehtorien ja perusopetusikäisten romanilasten ja -nuorten huoltajien näkökulmia. Rehtoreiden näkemyksiä on kysytty sähköisellä kyselyllä, ja romanihuoltajia on haastateltu.

Nyt on ensimmäistä kertaa haastateltu myös romanioppilaita. On tärkeää tehdä romanioppilaita koskevat kyselyt hienovaraisesti ja luottamusta herättäen. Työn suunnitteluvaiheesta saakka Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmä on tehnyt yhteistyötä mm. työvaliokuntansa jäsenten sekä alueellisten romaniasiaain neuvottelukuntien suunnittelijoiden kanssa. Näiden tahojen yhteistyöllä on koottu 27 romanitaustaista jäsentä käsittävä valtakunnallinen haastattelijaverkosto. Näille yhteistyökumppaneille haluan kirjoittajien lisäksi lausua lämpimät kiitokseni.

Tilannekatsaukseen kuuluu raporttiosan lisäksi toimenpide-ehdotusosa. Raportti käsittelee pääosin sähköisen rehtorikyselyn ja romanihuoltajien ja -oppilaiden haastatteluaineiston tuloksia. Toimenpide-ehdotusosa on tulevaisuuteen katsova, opetusalaan rajattu kehittämisohjelma, jota pyrimme mahdollisuuksiemme mukaan toimeenpanemaan.

Tuloksien keskeisintä antia on romanikotien ja koulujen välinen hyvä yhteistyö, johon sekä rehtorit että huoltajat ovat erittäin tyytyväisiä. Tilannekatsauksesta käy myös ilmi, että romanioppilaat ovat löytäneet väylän ammatilliseen jatkokoulutukseen, mutta lukioväylän löytäminen vaatii vielä määrätietoisia toimenpiteitä. Romanikielen oppilasmäärät ovat kaksinkertaistuneet kymmenessä vuodessa, mutta työ romanikielen opetuksen kehittämiseksi jatkuu.

Johtaja Jorma Kauppinen

1 Johdanto

Opetushallituksen ensimmäinen valtakunnallinen romanioppilaiden perusopetusta koskeva selvitys koski lukuvuotta 2000–2001. Kyseisen selvityksen mukaan romanioppilaiden koulunkäyntiin liittyi monia ongelmia. Romanilapset osallistuivat muita lapsia harvemmin esiopetukseen ja jäivät muita useammin luokalle. Lisäksi romanioppilaille oli runsaasti poissaoloja ja erityisopetukseen otettujen tai siirrettyjen romanioppilaiden osuus oli suuri. Myös koulun keskeyttäminen oli romanioppilaille yleisempää kuin muiden oppilaiden keskuudessa. Romanioppilaiden vahvuuksiksi selvitys osoitti sosiaalisuuden, käytöstavat sekä menestymisen taito- ja taideaineissa.

Kymmenessä vuodessa romanien suhtautumisessa koulutukseen ja koulutusjärjestelmään on tapahtunut myönteistä muutosta. Monilla romanioppilaille koulu sujuu nykyään varsin hyvin. Pekka Junkala ja Sanna Tawah (2009) toteavat lapsiasiavaltuutetun toimiston raportissa *Enemmän samanlaisia kuin erilaisia* seuraavasti: ”Huolenaiheita ja erityisen tuen tarvetta romanilasten koulunkäynnissä on edelleen, mutta ei kaikkien lasten kohdalla.” Tämäntapaiset viestit ovat yleisiä myös Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmän järjestämissä tilaisuuksissa, joiden kohderyhmänä ovat olleet romanihuoltajat ja opetushenkilöstö. Monet romaniperheet ovat tänä päivänä erittäin kiinnostuneita lastensa koulunkäynnistä. Uuteen tilannekatsaukseen on aidosti tarvetta.

Vuonna 2008 alkaneen romanioppilaiden perusopetuksen tukemisen kehittämistoiminnan yhdeksi toimenpiteeksi on opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen välisessä tulossopimuksessa määritetty romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsauksen tekeminen vuoden 2011 loppuun mennessä. Toimenpide on myös mainittu Suomen ensimmäisessä romanipoliittisessa ohjelmassa. Euroopan unionin alueella on tarvetta vastaavan tiedon keräämiseen – siitäkin huolimatta, että tietojen keräämiseen liittyy etnisen tilastointitiedon puuttumisen takia suuria haasteita. Oleellista tämäntyypisten selvitysten osalta onkin romanien mahdollisuus osallistua itse heitä koskevaan tutkimukseen (Ulkoasiainministeriö 2011). Tilannekatsauksen suunnittelussa ja toteutuksessa Opetushallituksella on ollut tiivis yhteistyö erityisesti Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmän työvaliokuntaan ja valtakunnalliseen 27 romanitaustaisen henkilön haastattelijaverkostoon.

Tämän tilannekatsauksen yhteydessä on tärkeää pitää mielessä, että romanikulttuuri sinänsä ei voi olla syynä tietynlaiseen käyttäytymiseen koulussa. Vertailevaa tietoa tutkittaessa muut asiaan liittyvät muuttajat, kuten perheiden sosioekonominen asema, tulisi vakioida. Ainoastaan vertaamalla samanlaisessa

asemassa olevia eri ryhmien edustajia toisiinsa voitaisiin nähdä, mitkä piirteet todella ovat kulttuurisidonnaisia. Tähän ei tässä selvityksessä ole mahdollisuutta. Tilannekatsauksen lähestymistapa on kuvaileva, ei niinkään eri ilmiöitä selittävä.

2 Taustaa

Kun edellinen selvitys *Romanilasten perusopetuksen tila* ilmestyi vuonna 2004, oli selvää, että monet epäkohdat romanioppilaiden koulunkäynnissä vaativat toimenpiteitä. Selvitys sisälsi joukon kehittämisehdotuksia, joista osa kohdentui selkeästi opetushallinnon piiriin. Näihin ehdotuksiin Opetushallitus on pyrkinyt vastaamaan muun muassa valtakunnallisen Perusopetusprojekti 2:n ja myöhemmin Romanioppilaiden perusopetuksen tukemisen valtiovastuun kehittämisohjelman avulla. Osa kehittämisehdotuksista oli sinänsä tärkeitä, mutta kohdentui niin laajalle kulttuuriselle tai yhteiskunnalliselle alueelle, että Opetushallitus saattoi ainoastaan toimia yhteistyön käynnistäjänä tai ideoijana. Romanityö vaatii usein erittäin laaja-alaista yhteistyötä, joka ulottuu myös Opetushallituksen toimintaympäristön ulkopuolelle.

Suomen ensimmäisen romanipoliittisen ohjelman laatiminen Sosiaali- ja terveysministeriön ja Romaniasiaain neuvottelukunnan johdolla toi eri hallinnonalojen ja romanijärjestöjen toimijat saman pöydän ääreen suunnittelemaan ohjelman sisältöä. Romanipoliittinen ohjelma valmistui joulukuussa 2009. Samana vuonna lapsiasiainvaltuutetun toimisto teki haastatteluaineistoon perustuvan selvityksen romanilasten ja -nuorten hyvinvoinnista.

2.1 Romanilasten perusopetuksen tila 2000–2001

Opetushallituksen romaniväestön koulutusyksikön teettämä selvitys (ns. Perusopetusprojekti) romanioppilaiden tilanteesta lukuvuonna 2000–2001 oli ensimmäinen valtakunnallisesti kattava kartoitus, jossa voitiin tarkastella 859 romanioppilaan koulunkäyntiä. Vastaaajina oli sekä rehtoreita että romanivanhempia. Romanioppilaiden tilanne kouluissa näytti todella heikolta: peruskoulun keskeyttäminen ja luokalle jääminen oli yleistä, ja lisäksi oppilaat kirjaimellisesti loistivat poissaolollaan. Puolet romanioppilaista oli siirretty erityisopetukseen, romanikielen opetusta sai vain pieni murto-osa oppilaista, ja esiope- tukseen osallistumisen prosentti oli selvästi pääväestön lapsia pienempi. Näitä tuloksia kymmenen vuoden takaa on mahdollista ainakin osittain verrata tämän selvityksen tuloksiin (Opetushallitus 2004).

Selvityksen saatteeksi tekijät kirjasivat joukon kehittämisehdotuksia:

- Lyhyen ja pitkän tähtäimen strategiat romanilasten koulunkäyntiedelly- tysten ja perusopetuksen parantamiseksi
- Romanivanhempien luottamuksen lisääminen koululaitosta kohtaan
- Romanikotien ja koulun välisen yhteistyön kehittäminen
- Syrjinnän ehkäiseminen

- Suvaitsevaisuuskasvatuksen kehittäminen opetussuunnitelman perusteiden kautta
- Romanikulttuuria esittelevän materiaalin tarjoaminen kouluille
- Romanioppilaiden tukeminen kouluasteelta toiselle siirryttäessä
- Romanilasten vapaa-ajan toiminnan kehittäminen
- Romanikielen ja -kulttuurin edistäminen niin romaniyhteisössä kuin sen ulkopuolellakin
- Romanikielen ja -kulttuurin opetuksen kehittäminen ja monimuotoistaminen
- Romanikielen opetussuunnitelmien tason nostaminen sekä oppimateriaalien laadun ja tarjonnan parantaminen
- Romanikielen opettajankoulutuksen kehittäminen
- Opettajien tiedottaminen romanioppilaiden koulunkäyntiin liittyvistä seikoista

2.2 Perusopetusprojekti II 2007–2009

Vuonna 2007 käynnistettiin Opetushallituksessa Perusopetusprojekti 2, jonka tärkein sisältö liittyi selvityksen (2004) kehittämissuositusten toimeenpanoon. Toimenpiteet jakautuivat pääasiassa neljään osioon, jotka olivat seuraavat: romanitietoutta kouluille, tietoa romanivanhemmille koulutukseen liittyvistä asioista, kodin ja koulun yhteistyö sekä opiskelun tuki koulussa. Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmä koordinoi toimenpiteitä pääosin järjestämällä eri puolilla Suomea seminaareja romanihuoltajille ja täydennyskoulutusta opetushenkilöstölle. Perusopetusprojekti 2 loppui joulukuussa 2009.

Projektissa määriteltiin jokaisen neljän osion toimenpidealueet seuraavalla tavalla:

1 Romanitietoutta kouluille

- Koulutus ja konsultointi romanikulttuurista
- Alue- ja seutuyhteistyö – seminaarit ja koulutukset
- Henkilökohtainen yhteydenotto kouluhenkilökuntaan
- Romanitaustaisen henkilön tuki romanilasten koulunkäynnille tai toiminta koulunkäyntiavustajana/ tukihenkilönä/romanikielen opettajana.

2 Tietoa romanivanhemmille koulutukseen liittyvistä asioista

- Vanhempien perusturvallisuuden tunne ja luottamus koululaitosta ja sen henkilökuntaa kohtaan keskustelujen ja tiedon lisäämisen avulla

- Vanhemmille tietoa koulun toimintatavoista ja erilaisista tuki- ja yhteistyömuodoista
- Vanhemmille tietoa lasten kehityksestä kussakin ikävaiheessa
- Esiopetukseen osallistumisen merkityksen esille tuominen
- Opetukseen osallistumisen säännöllisyyden merkityksen korostaminen

3 Kodin ja koulun yhteistyö

- Kouluhenkilökunnan aloitteellisuus hyvän yhteistyön aikaansaamisessa
- Kodin ja koulun yhteistyö jo ennen mahdollisia ongelmia
- Suvaitsevaisuuskasvatus, asenteet ja syrjimättömyys
- Tiedon lisääminen ja hyväksyntä molemmin puolin
- Suvaitsevaisuuden ja asenteellisuuden siirtyminen aikuisilta lapsille
- Syrjäytyneisyyttä lisäävien tekijöiden löytäminen ja poistaminen

4 Opiskelun tuki koulussa

- Oppilaan opiskelun helpottamiseksi tulee hyödyntää ensisijaisesti yleisen tuen eri muotoja
- Erityistä tukea hyödynnetään, mikäli yleinen tuki ei riitä
- Moniammatillinen yhteistyö oppilaiden hyväksi

2.3 Romanioppilaiden perusopetuksen kehittämistoiminta 2008–2011

Romanioppilaiden perusopetuksen kehittämistoiminta alkoi vuonna 2008 osana perusopetuksen laadun kehittämistä. Keväällä 2008 kuntien oli ensimmäistä kertaa mahdollista hakea valtionavustusta romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen. Valtionavustusten määrä romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen vuosina 2008–2011 on ollut yhteensä 1,8 miljoonaa euroa. Näinä vuosina yhteensä 31 kuntaa on saanut Opetushallituksen myöntämän valtionavustuksen. Kuntien lukumäärää tärkeämpi tekijä on ollut romanioppilaiden suuri määrä kehittämiskunnissa. Kehittämistoiminnan aikana arviolta 80 % kaikista Suomen perusopetusikäisistä romanioppilaista on ollut tuen piirissä.

Valtakunnallisella kehittämistoiminnalla on pyritty siihen, että kehittämishankkeet olisivat mahdollisimman pitkäkestoisia, valtakunnallisesti vaikuttavia ja kokonaisvaltaisia. Kehittämistoiminnan kohderyhmänä ovat olleet sekä oppilaat ja heidän huoltajansa että opettajat ja koulut. Kuntien on tullut vakiinnuttaa toimenpiteet osaksi koulu yhteisön arkea. Romanioppilaiden perusopetuksen kehittämistoiminnan tuli kohdistaa toimenpiteitä

- romanioppilaan kohtaamiseksi
- suvaitsevaisuuden ja hyvien etnisten suhteiden edistämiseksi sekä romanikulttuurin tuntemuksen lisäämiseksi

- kouluyhteisön romanivähemmistön ja pääväestön yhteyksien edistämiseksi
- romanioppilaiden identiteetin kehittämiseksi
- romanikielen oppimisen edistämiseksi
- romanioppilaiden oppimismahdollisuuksien edistämiseksi
- erityistä tukea tarvitsevien romanioppilaiden opetuksen kehittämiseksi
- romanikodin ja koulun yhteistyön kehittämiseksi
- romanioppilaiden erilaisen taustan huomioonottavan pedagogiikan ja materiaalin kehittämiseksi.

Kunnat ovatkin vuosina 2008–2011 voineet kehittää romanioppilaiden perusopetusta valtionavustuksen turvin ja edistää mm. monia niistä toimenpiteistä, joita vuonna 2004 ilmestynyt selvitys tarjosi kehittämisehdotuksina (Opetushallitus 2004; Rajala 2011).

2.4 Suomen romanipoliittinen ohjelma 2009

Pääministeri Matti Vanhanen antoi 2008 toimeksiannon Romaniasian neuvottelukunnalle valmistella muistio romanien elinolojen kehittämistä Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön asettamaan laajapohjaiseen työryhmään kuului viranomaisten, tutkimuslaitosten ja romanijärjestöjen edustajia. Työryhmän puheenjohtajana toimi Romaniasian neuvottelukunnan puheenjohtaja, kansanedustaja Pekka Haavisto.

Suomen ensimmäinen romanipoliittinen ohjelma valmistui joulukuussa 2009. Ohjelman tavoitteena oli edistää romanien yhdenvertaisuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa sekä mm. nostaa romaniväestön koulutustasoa (Suomen romanipoliittinen ohjelma 2009).

Romanipoliittinen ohjelma sisältää suuren määrän toimenpide-ehdotuksia, joiden toteuttamisvastuu on jaettu useille hallinnonaloille. Ohjelman painopisteitä ovat mm. romanilasten ja -nuorten osallistuminen varhaiskasvatukseen ja koulutukseen sekä romanikielen ja -kulttuurin kehittäminen. Kuntien rooli korostuu ohjelman toimeenpanossa (Valtioneuvoston periaatepäätös romanipolitiikan linjauksiksi 2010).

Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmän toiminta pyrkii noudattamaan romanipoliittisessa ohjelmassa linjattuja koulutukseen sekä romanikielen ja -kulttuuriin liittyviä tavoitteita. Tämä romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus on yksi ohjelman toimenpiteistä.

2.5 Lapsiasiavaltuutetun suositukset 2009

Lapsiasiavaltuutettu selvitti vuonna 2009 romanilasten hyvinvointia ja heidän oikeuksiensa toteutumista Suomessa. Selvitystä varten haastateltiin 36 romanilasta ja -nuorta, jotka olivat iältään 10–18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu kokosi selvitykseen suosituksia toimenpiteiksi paikallisille, alueellisille ja kansallisille päättäjille. Suositukset on yhtä lailla tarkoitettu pääväestölle ja romaniyhteisölle.

Suosituksien joukossa oli monia kohtia, jotka käsittelevät mm. romanilasten esi- ja perusopetusta sekä romanikieltä. Tärkeimpiä näistä näkökulmista olivat seuraavat suositukset:

- Kuntien lasten, nuorten ja perheiden palveluissa sekä seurakunnissa tulee lisätä romanitaustaisia työntekijöitä.
- Kaikkien lasten ja nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten koulutukseen tulee lisätä tietoa Suomen romanivähemmistöstä, heidän historiastaan ja kulttuuristaan sekä romanilasten erityistarpeista.
- Varhaiskasvatuspalveluista ja esiopetuksesta tiedottamista romanivanhemmille tulee lisätä.
- Kaikilla romanilapsilla ja -nuorilla tulee olla mahdollisuus osallistua romanikielen ja -kulttuurin opetukseen vähintään 2 tuntia viikossa. Opetuksen tarve tulee kartoittaa myös niillä paikkakunnilla, joissa kieltä ei nykyisin opeteta.
- Koulujen kiusaamisen vastaisissa suunnitelmissa ja työssä tulee ottaa erityisesti tavoitteeksi romanilasten kohtaaman nimittelyn ja muun kiusaamisen vähentäminen.
- Kodin ja koulun yhteistyöhön on tärkeä ottaa romanivanhemmat yhtäläisesti mukaan.
- Romanilasten oppimisvaikeuksien havaitsemiseen ja tukiopetukseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Romanilasten alisuoriutumista tulee ehkäistä edellyttämällä heiltä samanlaista osallistumista ja tehtävien suorittamista kuin muiltakin oppilailta.
- Koulujen oppilaanohjauksessa tulee kiinnittää huomiota siihen, että romanioppilaat saattavat tarvita erityistä tukea toisen asteen opintojen suunnitteluun ja koulutukseen hakemiseen.

3 Tilannekatsauksen toteuttaminen

Tätä tilannekatsausta varten koottu aineisto muodostuu pääasiassa kolmesta osasta. Yleiskuvan luomiseksi kaikille Suomen peruskouluille lähetettiin sähköinen kysely, johon perusopetuksen rehtorit vastasivat. Tämän lisäksi on haastateltu perusopetuksen romanioppilaita ja heidän huoltajiaan valtakunnallisella otoksella. Romanien perusopetuksen kehittämistoimintaan liittyvää kohdennettua lisätietoa on vuonna 2011 kerätty niiltä kunnilta, jotka ovat saaneet valtionavustusta romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen vuosina 2008–2011. Vastajia ovat tällöin olleet kuntien ko toiminnan koordinaattorit. Myös tätä aineistoa on tarpeen mukaan käytetty tilannekatsauksessa.

3.1 Sähköinen kysely perusopetuksen rehtoreille

Perusopetuksen rehtoreille lähetetyn kyselyn tarkoituksena oli luoda koko maan kattava yleiskuva romanioppilaiden tilanteesta perusopetuksessa. Kysely toteutettiin sähköisesti Survette-ohjelmalla elo–syyskuussa 2011 (liite 1 ja 2). Suurin osa kysymyksistä oli strukturoituja monivalintakysymyksiä, mutta joukossa oli myös joitakin puoliavoimia ja avoimia kysymyksiä. Kyselyn suunnittelussa pyrittiin siihen, että kerätty tieto antaa kattavan kuvan romanioppilaiden perusopetuksen nykytilasta ja on samalla mahdollisimman helposti vertailtavissa kymmenen vuotta sitten koottuihin tietoihin. Kyselystä pyrittiin sen laajuudesta huolimatta tekemään mahdollisimman helposti vastattava. Strukturoidun lomakekyselyn etu on se, että vastaaminen on nopeaa ja saadut vastaukset ovat keskenään vertailukelpoisia. Toisaalta valmiiksi annetut vastausvaihtoehdot eivät välttämättä kata kaikkia mahdollisia tilanteita tai mielipiteitä. Tämän takia useisiin kysymyksiin on liitetty loppuun vaihtoehto ”muu, mikä”.

Kyselyn toimivuus testattiin pienellä esitutkimuksella kesäkuussa 2011. Kaksi kokenutta rehtoria, Jorma Perälä Seinäjoelta ja Erkki Kontro Kiteeltä, kommentoivat sekä kyselyn sisältöä että teknistä toimivuutta. Koska kysely liittyi lähtökohtaisesti oppilaiden etniseen taustaan, kouluneuvos Mia Sarpolahti Opetushallituksesta tarkasti kyselyn juridisesta näkökulmasta. Lisäksi Opetushallituksen ns. kyselytyöryhmä on käsitellyt ja kommentoinut kyselyn kokonaisuutta. Työryhmä vastaa kaikkien Opetushallituksesta lähetettyjen kyselyiden sisällöstä.

Sähköinen kysely lähetettiin 31.7.2011 Kouluta-järjestelmän kautta rehtoreille Suomen peruskouluihin. Vastaanottajia olivat kaikki suomenkieliset peruskoulut ja peruskouluasteen erityiskoulut sekä perus- ja lukioasteen koulut. Ruotsinkielinen kysely lähetettiin ruotsinkielisille peruskouluille. Ajankohta oli

valittu siten, että rehtoreilla oli tiedot romanioppilaiden tilanteesta koko luku-
vuodelta 2010–2011. Vastaamisen määräaika päättyi 31.8. Muistutus kyselystä
lähti samalle kohderyhmälle 1.9. Kysely suljettiin 12.9.2011.

3.2 Romanihuoltajien ja -oppilaiden haastattelut

Sähköisen rehtorikyselyn tietojen syventämiseksi tilannekatsauksessa huomi-
oitii myös romanihuoltajien näkemykset lastensa koulunkäynnistä ja kotien
yhteistyöstä koulun kanssa. Myös romanioppilailta kysyttiin, miten heidän
koulunkäyntinsä sujuu. Haastatteluilla ei pyritty löytämään yleistyksiä tai tilas-
totietoa, vaan antamaan ääni romaniperheille laadullisin menetelmin.

Romaneille suunnattuihin kyselyihin liittyy historiallisia erityispiirteitä ja jopa
painolastia. Romaneilla on kipeä menneisyys erilaisten tilastojen käytöstä ja
paljon pelkoja siitä, mihin tietoja tullaan käyttämään. Romaniväestön perin-
teinen suhtautuminen viranomaistahojen tekemiin kartoituksiin on osittain
negatiivinen. Erityisesti vanhempien sukupolvien muistot kulttuurilliseen
sulauttamiseen tähtäävistä toimenpiteistä nousevat helposti esiin erilaisten
kyselyiden yhteydessä. Kyselyiden koskiessa lapsia pelko huostaanotosta on
ensimmäisenä romanivanhempien mielessä.

Työryhmässä keskusteltiin paljon siitä, miten romaniperheiden luottamus
perusopetuksen tilannekatsausta kohtaan voitetaan. Romanitaustaisten haastat-
telijoiden katsottiin parhaiten pystyvän kohtaamaan sekä huoltajat että oppi-
laat. Näin toteutui myös hyvä käytäntö, että romanit eivät ole vain toiminnan
kohteena vaan itse toimijoina. Uskottiin lisäksi, että käytännössä kyselyjen
laadullinen sisältö paransi haastattelijan työn avulla ja luottamuksen myötä.
Varsinaista haastattelutyötä valmisteltiin ennakolta jo vuonna 2010 esimerkiksi
romanivanhemmille suunnattujen viikonloppuseminaarien yhteydessä. Näissä
tilaisuuksissa kerrottiin tulevasta tilannekatsauksesta ja sen tarkoituksesta.
Tietoisku tekivät pääasiassa romanitaustaiset henkilöt.

Sekä huoltajien että oppilaiden kyselyt toteutettiin romanitaustaisten kenttä-
työntekijöiden tekeminä puolistrukturoituina teemahaastatteluina. Kenttätyön-
tekijöillä oli käytössään haastattelun tueksi tehdyt kaksi lomaketta, joihin haas-
tatteli merkitsi romanihuoltajien ja -oppilaiden vastaukset (liite 3 ja 4).

Romanitaustaisista haastattelijoina muodostui yhteensä 27 henkilön verkosto,
jonka koordinoinnista vastasi asiantuntija Satu Blomerus Opetushallituksesta.
Opetushallitus sai aluehallintovirastojen alueellisilta romaniasiainsuunnit-
telijoilta Henna Hutulta (Pohjois-Suomi), Malla Laitilta (Etelä-Suomi), Tuula
Lindbergiltä (Länsi- ja Sisä-Suomi sekä Lounais-Suomi) ja Helena Valentinilta

(Itä-Suomi) apua haastattelijoiden etsimiseen. Heidän kauttaan sekä romanioppilaiden perusopetuksen tukemisen valtakunnallisesta kehittämisverkostosta löytyivät paikallisesti aktiiviset henkilöt. Monet heistä olivat alueellisten romaniasiaain neuvottelukuntien paikallistyöryhmien romanijäseniä, romanitaustaisia kuntakoordinaattoreita, romanikielen opettajia tai esimerkiksi romanikielen kielipesien ohjaajia (liite 5 ja 6). Haastattelut tehtiin huhti–lokakuussa 2011.

3.2.1 Haastattelujen määrä ja alueellinen jakauma

Koska ihmisiä ei etnisen taustan perusteella tilastoida, kaikki romanien määrään liittyvä tieto on arvioitua. Suomessa on kuitenkin valtakunnallisesti kattava romaniasiaain hallinto, ja arvioita romanien lukumäärästä on saatavilla alueellisten romaniasiaain suunnittelijoiden kautta.

Haastattelujen kokonaismääräksi päätettiin yhteensä 240 koko Suomessa. Näistä 120 päätettiin tehdä romanihuoltajien ja 120 romanioppilaiden kanssa. Haastattelujen lukumäärä aluehallintoviraston eri alueilla suhteutettiin romaniväestön kokonaismäärään, ei perusopetusikäisten romanioppilaiden tai heidän huoltajiensa määrään.

Etelä-Suomen noin 4 500 romanista haastateltiin 60:ta romanihuoltajaa ja 60:ta romanioppilasta. Länsi- ja Sisä-Suomen sekä Lounais-Suomen noin 2 000 romanista haastateltiin vastaavasti 26:ta huoltajaa ja 26:ta oppilasta. Itä-Suomessa romaneja on arviolta 1 500, joista haastateltiin samassa suhteessa 20:ta huoltajaa ja 20:ta oppilasta. Pohjois-Suomessa asuvista lähes 1 000 romanista haastateltiin 14:ää huoltajaa ja 14:ää oppilasta.

Taulukko 1. Haastattelujen määrä suhteutettuna arvioituun romaniväestön määrään (hieman alle 3 %)

Romanien arvioitu määrä alueittain	Oppilaita	Huoltajia	Yhteensä
Etelä-Suomi n. 4 500	60	60	120
Länsi- ja Sisä-Suomi, Lounais-Suomi n. 2 000	26	26	52
Itä-Suomi n. 1 500	20	20	40
Pohjois-Suomi ml Lappi n. 1 000	14	14	28
Koko maa n. 9 500	120	120	120

Kyselylomakkeisiin merkittiin ainoastaan aluehallintovirastojen aluejaon mukainen alue eli Etelä-Suomi, Länsi- ja Sisä-Suomi sekä Lounais-Suomi, Itä-Suomi tai Pohjois-Suomi ml Lappi. Haastattelijat merkitsi lomakkeeseen oman nimensä ja haastatteluajankohdan. Lisäksi lomakkeen alkulehdellä koettiin tarpeelliseksi pyytää rastittamaan kuvaus haastatteluympäristöstä eli merkitse-

mään, oliko haastattelu tapahtunut haastateltavan kotona, luokkahuoneessa tms. Vaihtoehdot kuvasivat paikkaa akselilla rauhallinen–meluisa. Kysymyksellä haluttiin lähinnä kartoittaa haastattelun taustatekijöitä, mikäli vastauksissa ilmenisi puutteita. Palauttamattomia kyselylomakkeita oli yhteensä 14 (4 huoltajan ja 10 oppilaan lomaketta).

3.2.2 Romanioppilaiden valinta haastateltaviksi

Kohderyhmäksi harkittiin ensin niitä romanioppilaita, jotka olisivat jo sen ikäisiä, että osaisivat hyvin kuvata kouluun liittyviä ajatuksiaan. Yläkoulun oppilailta olisi pitkä kokemus peruskoulusta, ja he joutuisivat miettimään, mihin suunnata peruskoulun jälkeen. Päädyttiin kuitenkin siihen, että on mielenkiintoista kuulla eri-ikäisiä oppilaita. Kaikenikäisiin oppilaisiin päädyttiin myös käytännön syistä, koska joillakin paikkakunnilla oli vaikea löytää juuri tietynikäisiä romanioppilaita.

Paikalliset haastattelijat ohjeistettiin haastateltavien valinnassa. Toivomuksena oli, että haastattelijat löytäisivät mahdollisimman monipuolisesti erilaisia oppilaita, tyttöjä, poikia, ala- ja yläkouluikäisiä. Oli myös tärkeää, että äänensä kuuluville saisivat koulussa hyvin, kohtalaisesti ja huonosti pärjäävät oppilaat. Kun vastaajina on lapsia, on tärkeää, että kysymykset ovat yksiselitteisiä ja ymmärrettäviä sekä ikäkaudelle sopivia. Haastattelijoille painotettiin sitä, että oppilaita ei koskaan saa haastatella ilman huoltajien lupaa. Haastateltavien lasten ja nuorten, ja itse asiassa koko perheen, tuli myös voida luottaa haastattelijoiden vaitioloon. Romanioppilaita haastateltiin enimmäkseen heidän kodeissaan ja yksittäistapauksissa esimerkiksi koululla (liite 5).

3.2.3 Romanihuoltajien haastattelut

Haastateltavan romanioppilaan perheestä haastateltiin pääsääntöisesti toista huoltajaa. Haastattelijat oli ohjeistettu sopimaan haastateltavan oppilaan perheen kanssa, kumpi lapsen huoltajista mieluummin kertoisi tämän koulunkäyntiin liittyvistä asioista. Valinta osui usein siihen huoltajaan, joka käytännön tasolla enemmän huolehti lapsensa koulunkäynnistä. Pääosin haastateltavina olivat äidit. Myös parikymmentä isää, yksi isovelji ja muutama isoäiti vastasi kyselyyn.

Aivan samoin kuin oppilaiden haastatteluissa, huoltajien oli pystyttävä luottamaan haastattelijoiden vaitioloon. Myös huoltajien tyypillisin haastattelupaikka oli koti. Joitakin haastatteluja tehtiin esimerkiksi kerho- tai seurakuntatiloissa tai romanijärjestön toimistossa.

3.3 Kehittämiskuntien näkemyksiä

Rehtorien sähköisen kyselyn ja romanioppilaiden ja -huoltajien haastattelujen lisäksi tilannekatsauksessa on joiltakin osin huomioitu tietoja, jotka on saatu romanioppilaiden perusopetuksen kehittämiskunnista eli niistä kunnista, jotka saavat tarkoitukseen valtionavustusta.

Valtionavustusta vuosina 2008–2011 saaneiden kuntien toimintaa ohjaa kunkin kunnan kehittämistoiminnan ohjausryhmä. Käytännön työtä organisoi koordinaattori, joka parhaiten tuntee kunnan kehittämistoiminnan. Koordinaattorit ovat usein opetustoimen kieli- ja kulttuuriryhmien opetuksesta vastaavia koordinaattoreita, suunnittelijoita tai opettajia, joskus romanitaustaisia koulunkäynnin ohjaajia. Myös muutama rehtori on ollut aktiivisesti toiminnassa mukana.

Vuoden 2011 aikana koordinaattoreilta on kysytty mm. seuraavia asioita:

1. Mikä käytäntö on kunnassanne tukenut parhaiten romanioppilaiden perusopetusta?
2. Mikä käytäntö kehittämiskokemusten mukaan voisi tulevaisuudessa parhaiten tukea romanioppilaiden perusopetusta?
3. Mikä käytäntö jää valtionavustuksen jälkeen pysyväksi käytännöksi kuntaanne/kouluunne?
4. Mikä on ollut kehittämistoiminnassanne vaikeinta?

Kehittämiskuntien koordinaattorit ovat lisäksi vastanneet kysymykseen, onko kunnan opetustoimessa romanitaustaisia koulunkäynnin ohjaajia tai muita romanitaustaisia toimijoita. Tätä kysymystä ei sähköisessä rehtorikyselyssä esitetty. Kehittämistoiminnan koordinaattoreilta oli luontevaa kysyä kootusti asioita, jotka muutenkin olivat toiminnassa tulleet esille. Koordinaattoreilta ei siis ole kysytty romanioppilaiden koulunkäynnistä, vaan kunnan omista tukitoimista ja hyvistä käytännöistä. Heidän vastauksensa voivat paikoitellen täydentää rehtorikyselyn sekä romaniperheiden haastatteluaineiston tuloksia.

4 Yleistä tuloksista

4.1 Näkökulmia tulosten vertailuun

Tämän tilannekatsauksen yksi oleellinen tehtävä on vertailla lukuvuoden 2010–2011 tuloksia Romanilasten perusopetuksen tila -selvitykseen lukuvuodelta 2000–2001 (Opetushallitus 2004). Sekä rehtorikyselyn että romanihuoltajien haastattelun kysymykset on laadittu siten, että romanioppilaiden tilanteen mahdolliset muutokset tulisivat mahdollisimman hyvin esille.

On kuitenkin muutamia seikkoja, joita ei pystytä vertaamaan lukuvuoteen 2000–2001. Kymmenen vuotta sitten romanioppilaita itseään ei haastateltu. Tässä tilannekatsauksessa haluttiin antaa kuitenkin ääni myös romanilapsille ja -nuorille.

Sähköisen rehtorikyselyn sisältöä voi tarkastella neljän taustamuuttujan mukaan: alueen, kunnan asukasluvun, koulun koon sekä sen, saako kunta romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen valtionavustusta vai ei. Rehtoreita pyydettiin vastaamaan kyselyyn myös siinä tapauksessa, vaikka heidän koulussaan ei olisi opiskellut yhtään romanioppilasta. Näiden rehtoreiden osalta kysely luonnollisesti päättyi tähän.

Rehtorikyselyn selkeimmät erot kymmenen vuoden takaiseen kyselyyn liittyvät kahteen asiaan. Aiemmassa selvityksessä pyrittiin hyvinkin tarkkaan selvittämään romanioppilaiden koulunkäyntiin liittyvät vahvuudet ja heikkoudet eri oppiaineissa. Nyt tällaista profiilia oppilaista ei katsottu voitavan luoda rehtorien kautta. Oppilailta itseltään toki kysyttiin heidän käsityksiään esimerkiksi suosituista ja ei-suosituista oppiaineista.

Vaikeinta vertailu on yleisen, tehostetun ja erityisen tuen osalta, koska lainsäädäntö muuttui juuri tilannekatsausta tehtäessä lukuvuonna 2010–2011. Lukuvuonna 2000–2001 saadut tulokset valottavat aiemman lainsäädännön mukaisesti romanioppilaiden osallistumista erityisopetukseen. Nyt saadut rehtorien ja huoltajien vastaukset koskevat lukuvuotta, jonka aikana muutos oppimisen ja koulunkäynnin tuessa tapahtui. Tästä syystä sekä rehtoreiden että huoltajien vastauksissa on epä johdonmukaisuutta.

Muutoksen kartoittamisen lisäksi tilannekatsauksessa on mahdollisuus pureutua niihin eroihin, jotka ovat tunnistettavissa romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen valtionavustusta saavien kuntien ja muiden kuntien tuloksissa. Koska 42 % kyselyyn vastanneista rehtoreista edustaa kuntia, jotka saavat

valtionavustusta, on tulosten kannalta keskeistä verrata heidän vastauksiaan niiden rehtorien vastauksiin, jotka eivät ole mukana valtakunnallisessa kehittämistoiminnassa. Romanioppilaiden ja -huoltajien kyselyissä ei vastaavia vertailuja voida tehdä kuin korkeintaan kuvailemalla mahdollisia avovastauksia.

4.2 Rehtorien vastaukset kieliryhmittäin ja alueittain

Yhteensä 2 461 suomenkielisten peruskoulujen rehtoria sai Kouluta-järjestelmän kautta viestin, jossa oli linkki tutkimukseen. Ruotsinkielisissä peruskouluissa vastaava luku oli 220. Sähköposti ei tavoittanut 2 642 suomenkielisestä koulusta 181:tä koulua. Ruotsinkielisiä tavoittamatta jääneitä kouluja oli 30 yhteensä 250 koulusta. Syitä tavoittamattomuuteen olivat sähköpostiosoitteen puuttuminen tai virheellisyys.

Kaikki tavoitetut rehtorit eivät luonnollisesti vastanneet kyselyyn. Koska romanioppilaita ei ole läheskään kaikissa kouluissa, oli olemassa ennako-olettamus, että vastausprosentti jäisi alhaiseksi. Kuitenkin kaikista viestin vastaanottaneista rehtoreista 50 % vastasi kyselyyn. Kaikki vastanneet eivät kuitenkaan vastanneet kaikkiin kyselyn kysymyksiin.

Alueittain väkiluvun mukaan aktiivisia vastaajia oli Länsi-, Sisä- ja Lounais- sekä Pohjois-Suomessa. Tuntuu luonnolliselta, että niiden kuntien rehtorit, jotka olivat saaneet romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen valtionavustusta, olivat erityisen motivoituneita vastaamaan. Jopa 42 % kaikista vastanneista rehtoreista edusti valtionavustusta saaneita kuntia. Useissa näissä kunnissa on merkittävä määrä romanioppilaita.

Taulukko 2. Rehtorien vastaukset alueittain.

Alue (arvioitu romanien lukumäärä)	Vastausten lukumäärä	Prosentit
Etelä-Suomi (4 500)	431	32,14 %
Länsi- ja Sisä-Suomi, Lounais-Suomi (2 000)	546	40,72 %
Itä-Suomi (1 500)	168	12,53 %
Pohjois-Suomi ml Lappi (1 000)	196	14,62 %
Yhteensä (9 500)	1341	100,00 %

4.3 Romanioppilaat perusopetuksessa

Tässä tilannekatsauksessa romanioppilaiksi on määritelty ne, joiden perhe on jollain tavoin viestittänyt koululle olevansa romaniperhe. Osassa perheistä äiti

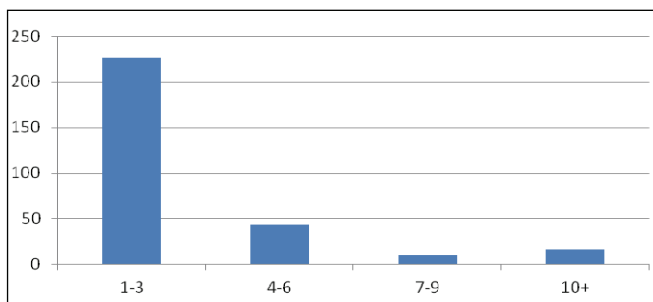
kuuluu pääväestöön ja isä romaniväestöön tai päinvastoin. Joillakin oppilailla on romanitausta, mutta molemmat huoltajat kuuluvat pääväestöön. Tämän tilannekatsauksen romanioppilaiden lukumäärät perustuvat siis perheiden omaan itsemäärittelyyn.

Perusopetuksessa oli kymmenen vuotta sitten tehdyn kyselyn mukaan 859 suomenkielistä romanioppilasta. Tämän selvityksen mukaan romanioppilaiden määrä on pysynyt yllättävän samana. Suomen- ja ruotsinkielisten koulujen rehtorit ilmoittivat kouluissaan opiskelleen 2010–2011 yhteensä 862 romanioppilasta.

Ruotsinkielisissä kouluissa opiskelevien romanioppilaiden määrästä Opetushallituksessa ei tähän saakka ole ollut tietoa. Ruotsinkielisistä peruskouluista vain kaksi yhteensä 85 vastanneesta rehtorista ilmoitti yhden romanioppilaan opiskelevan koulussaan. Tosin toisen koulun rehtori vastasi myös, että lukuvuonna 2010–2011 hänen kouluunsa tuli neljä romanioppilasta. Vaikka lukumäärä jää selvityksessä epäselväksi, selvää on, että romanioppilaita on ruotsinkielisessä perusopetuksessa vain muutama.

Kouluja, joissa opiskeli romanioppilaita, oli rehtoreiden mukaan yhteensä 329. Kaikkien koulujen lukumäärä on rakenteellisista syistä kymmenessä vuodessa vähentynyt. Vaikka romanioppilaiden määrä on rehtorien vastausten mukaan pysynyt kymmenessä vuodessa lähes samana, lukuvuonna 2000–2001 kouluja oli yhteensä 380.

Kouluja, joissa opiskeli ainoastaan yksi romanioppilas, oli lähes 39 % kaikista vastanneiden rehtorien kouluista. Muutenkin oppilaiden määrä kouluittain oli hyvin pieni. Lähes 77 % rehtoreista ilmoitti koulussaan olevan 1–3 romanioppilasta. Tämä tekee ymmärrettäväksi romaniperheiltä usein kuultavan huolen lastensa kulttuurisesta yksinäisyydestä.

Kuvio 1. Romanioppilaiden lukumäärä koulua kohden.

Alueittain näyttää siltä, että Länsi-, Sisä- ja Lounais-Suomessa olisi selkeästi eniten perusopetusikäisiä romanioppilaita, mikä osittain johtuu rehtorien aktiivisesta vastaamisesta kyselyyn. Tulos ei voi kuitenkaan kokonaan selittyä rehtorien aktiivisuudella. Etelä-Suomen romaniyhteisö on yli kaksi kertaa suurempi kuin Länsi-, Sisä- ja Lounais-Suomen väestö. Perusopetusikäisiä romanioppilaita ei voi olla Länsi-, Sisä- ja Lounais-Suomessa lähes kaksinkertaista määrää. Romanioppilaiden identifiointuminen koulussa romaneiksi voi olla Etelä-Suomessa pulmallisempaa. Rehtorit eivät ehkä pääkaupunkiseudulla ole aina tietoisia romanioppilastaan.

Taulukko 3. Romanioppilaiden määrä alueittain valtionavustusta saavissa kunnissa ja muissa kunnissa.

Alue	Valtionavustus	Ei valtionavustusta	Yhteensä
Etelä-Suomi	162	80	242
Länsi- ja Sisä-Suomi, Lounais-Suomi	261	156	417
Itä-Suomi	71	63	134
Pohjois-Suomi ml Lappi	36	33	69
Yhteensä	530	332	862

Taulukko 4. Romanioppilaiden määrä kouluittain eri alueilla kaikissa kunnissa.

Alue	Oppilaita 1 romani- oppilaan kouluissa yhteensä	Oppilaita 2 romani- oppilaan kouluissa yhteensä	Oppilaita 3 romani- oppilaan kouluissa yhteensä	Oppilaita 4-9 romani- oppilaan kouluissa yhteensä	Oppilaita 10-20 romani- oppilaan kouluissa yhteensä	Yhteensä
Etelä-Suomi	40	40	30	96	36	242
Länsi- ja Sisä-Suomi, Lounais-Suomi	49	70	72	95	131	417
Itä-Suomi	10	14	24	57	29	134
Pohjois-Suomi ml Lappi	15	10	12	32		69
Yhteensä	114	134	138	280	196	862

Taulukko 5. Romanioppilaiden määrä kouluittain eri alueilla valtionavustusta saavissa kunnissa.

Alue	Oppilaita 1 romani- oppilaan kouluissa yhteensä	Oppilaita 2 romani- oppilaan kouluissa yhteensä	Oppilaita 3 romani- oppilaan kouluissa yhteensä	Oppilaita 4-9 romani- oppilaan kouluissa yhteensä	Oppilaita 10-20 romani- oppilaan kouluissa yhteensä	Yhteensä
Etelä-Suomi	20	16	21	79	26	162
Länsi- ja Sisä-Suomi, Lounais-Suomi	23	26	36	65	111	261
Itä-Suomi	3	2	9	28	29	71
Pohjois-Suomi ml Lappi	6	4	3	23		36
Yhteensä	52	48	69	195	166	530

Taulukko 6. Romanioppilaiden määrä kouluittain eri alueilla niissä kunnissa, jotka eivät saa valtionavustusta.

Alue	Oppilaita 1 romani- oppilaan kouluissa yhteensä	Oppilaita 2 romani- oppilaan kouluissa yhteensä	Oppilaita 3 romani- oppilaan kouluissa yhteensä	Oppilaita 4-9 romani- oppilaan kouluissa yhteensä	Oppilaita 10-20 romani- oppilaan kouluissa yhteensä	Yhteensä
Etelä-Suomi	20	24	9	17	10	80
Länsi- ja Sisä-Suomi, Lounais-Suomi	26	44	36	30	20	156
Itä-Suomi	7	12	15	29		63
Pohjois-Suomi ml Lappi	9	6	9	9		33
Yhteensä	62	86	69	85	30	332

5 Romanilasten osallistuminen esiopetukseen

Lukuvuotta 2000–2001 koskevassa selvityksessä koulutoimen alaiseen esiopetukseen osallistuvia romanilapsia oli 2 % kaikista kyseisessä selvityksessä mukana olleista romanioppilaista (Opetushallitus 2004). Kymmenen vuotta sitten suurin osa esiopetuksesta oli kuitenkin sosiaalitoimen alaista, joten kouluille tehty kysely tavoitti vain pienen osan esiopetusyksiköistä. *Esiopetuksen tila Suomessa* -raportin (Opetusministeriö 2004) mukaan kaikista esiopetuksen oppilaista jopa 79 % osallistui päivähoiton järjestämään esiopetukseen ja vain 21 % koulutoimen järjestämään. Joka tapauksessa romanilasten tilanne vaikuttaa tuolloin olleen esiopetukseen osallistumisessa heikompi kuin päiväestön lasten.

Vuonna 2009 kaikkien suomalaisten kuusivuotiaiden lasten ikäluokasta lähes 100 prosenttia osallistui esiopetukseen (Kumpulainen 2010). Eri lähteiden mukaan 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä esiopetukseen osallistumisen suosio tuntuu myös romaniperheissä kasvaneen. Lapsiasiavaltuutetun selvitystä varten vuonna 2009 haastateltiin yhteensä 36:ta romanilasta ja -nuorta, joista vain kaksi ei ollut osallistunut esiopetukseen.

5.1 Näkökulmia esiopetukseen osallistumisesta

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan ”esiopetuksen keskeisenä tehtävänä on edistää lapsen suotuisia kasvu-, kehitys- ja oppimisedellytyksiä”. Opetussuunnitelman perusteissa pidetään tavoitteisiin pääsemisen kannalta tärkeänä, että opettaja ja huoltajat sekä esiopetuksen toteuttamiseen osallistuva henkilöstö kantavat yhdessä vastuun lapsen säännöllisestä osallistumisesta esiopetukseen. Esiopetus on siis tarkoitettu lapsen kehityksen ja kasvun tukemiseen huoltajien arvomaailma huomioiden. Esiopetuksen tulee olla lapselle säännöllistä. Romanilasten osalta esiopetuksella voi olla tärkeä tehtävä lapsen tukemisessa esimerkiksi herättämällä lapsen kiinnostus oppimiseen ja koulunkäyntiin.

Opetusministeriön *Esiopetuksen tila Suomessa* -raportin (2004) mukaan esiopetus edistää lasten kouluvalmiuksia varsin monipuolisesti: esiopetukseen osallistuneilla lapsilla on havaittu kehitystä niin sosiaalisissa ja eettisissä kuin kielellisissä ja matemaattisissakin valmiuksissa. Esiopetuksen avulla pystytäänkin tasaamaan kouluvalmiuksien eroja eri oppiaineiden välillä. Varhaiskasvatus on tärkeä tasa-arvon väline, jolla voidaan tasoittaa oppilaiden elinolosuhteista johtuvia eroja ja näin taata oppilaille yhtäläisemmät mahdollisuudet oppimiseen ja kehittymiseen. Esiopetuksella voidaan ehkäistä myös syrjäyty-

mistä, joka tutkimusten mukaan saattaa alkaa jo varhaislapsuudessa (Opetusministeriö 2004).

Kynnys lapsen osallistumiselle esiopetukseen on romaniperheissä ollut korkeampi kuin pääväestön perheissä. Romanikulttuurissa on perinteisesti arvostettu lasten hoitamista kotona. Lisäksi romaniperheissä on ollut pelkoa sekä lapsen syrjinnästä että sulautumisesta pääväestöön. Esiopetukseen osallistuminen on kuitenkin romanilapsille tärkeää, koska se helpottaa varsinaisen koulun aloittamista monin eri tavoin. Kouluunmeno tarkoittaa romanilapselle siirtymistä kulttuurista toiseen, ja koulun aloittaminen voi tuntua hyvinkin jännittävältä. Esiopetuksen kautta lapsi oppii koulussa tarvittavia tietoja ja taitoja ja saa samalla kosketusta koulumaailmaan ja sen käytänteisiin. Usein lapsi myös tutustuu jo esiopetuksessa tuleviin luokkatovereihinsa. Näin kynnys koulun aloittamiseen ei enää olekaan yhtä korkea kuin aiemmin (Opetushallitus 2010b).

5.2 Rehtorien ja huoltajien näkemyksiä

Rehtoreilta kysyttiin, kuinka monta prosenttia ensimmäisen vuosiluokan oppilaista osallistui esiopetukseen lukuvuonna 2010–2011. Rehtorien ilmoittamien tietojen perusteella vähintään 3/5 romanilapsista on osallistunut esiopetukseen. Romanilasten osallistuminen esiopetukseen on siis kymmenessä vuodessa merkittävästi lisääntynyt.

Romanihuoltajat ilmoittivat lähes poikkeuksetta lasten osallistuneen esiopetukseen. Huoltajien vastausten perusteella romanilapset osallistuivat siis vielä useammin esiopetukseen kuin rehtoreiden vastauksissa. Huoltajille tehtiin vielä lisäkysymys, oliko lapsen osallistuminen esiopetukseen ollut ratkaisuna onnistunut. Romanihuoltajat katsoivat esiopetuksen lisänneen kiitettävästi lasten kouluvalmiutta ja auttaneen lasta koulun rytmiin sopeutumisessa. Esiopetus oli romanivanhempien mielestä tärkeää myös lapsen itsenäistymisen ja sosiaalisten taitojen kehittymisen sekä muihin tutustumisen kannalta. ”Lapsi on kasvanut ainoana lapsena. Esiopetus johdatti ryhmätyöhön, vahvisti sosiaalisuutta”, kuvaili eräs huoltaja. Huoltajille tuntui usein olevan tärkeää, että heidän lapsensa tutustuivat pääväestön lapsiin ja kasvattivat yleisestikin rohkeuttaan olla pääväestön keskuudessa. Romanihuoltajat arvostivat myös lasten kädentaitojen kehittymistä esiopetuksessa.

Huoltajat kuvailivat yleisesti esiopetusta pehmeäksi laskuksi koulumaailmaan. He olivat huomanneet lapsissaan esiopetuksen tuomaa edistystä, joka liittyi sekä kasvatukseen että kehitykseen. Vain muutama huoltaja kommentoi lapsensa saamaa esiopetusta kielteisesti. Usein kysymykseen liitettiinkin tällöin perheen olosuhteita kuvaavia ongelmia.

Vaikka romanilapset haastateltujen huoltajien mukaan osallistuivat yleisesti esiopetukseen, kysymykseksi kuitenkin jää se, kuinka säännöllisesti lapset käyvät esiopetuksessa. Ehkä esiopetukseen *säännöllisesti* osallistuminen voisi olla hyvä täydentävä kysymys seuraavaa tilannekatsausta varten.

6 Romanioppilaiden yleinen koulumenestys

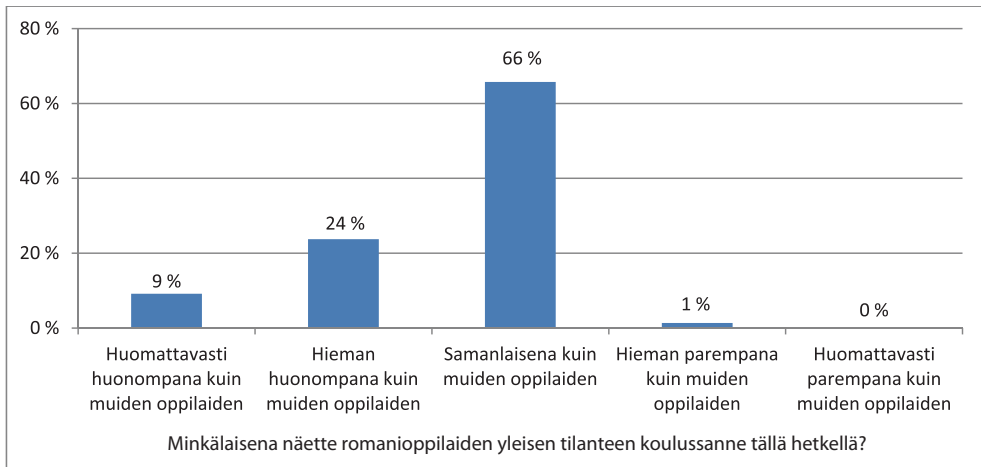
Lukuvuotta 2000–2001 koskeva selvitys ei antanut kovinkaan myönteistä kuvaa romanioppilaiden koulumenestyksestä. Erityisopetukseen osallistumisen, luokalle jäämisen ja koulun keskeyttämisen yleisyys antoi ymmärtää, että romanilasten koulunkäyntiin liittyi usein suuria ongelmia.

Kuitenkin monilla romanioppilailla koulu sujuu ongelmitta siinä missä muillakin koululaisilla. Esimerkiksi Junkalan ja Tawahin tekemässä selvityksessä haastatellut romanilapset arvioivat, että heidän koulunkäyntinsä sujuu melko hyvin, samalla tavoin kuin muillakin oppilailla. Toisaalta kyseisessä raportissa myös todetaan, että todennäköisesti haastateltujen oppilaiden koulumenestys on ollut parempi kuin romanioppilailla keskimäärin, koska monet haastatelluista oppilaista tavoitettiin romanikielen opettajien ja erilaisten romanitautisten tukihenkilöiden kautta. Toimivat tukirakenteet ovat voineet auttaa kyseisiä lapsia menestymään koulussa. (Junkala ja Tawah 2009.)

6.1 Rehtorien näkemyksiä

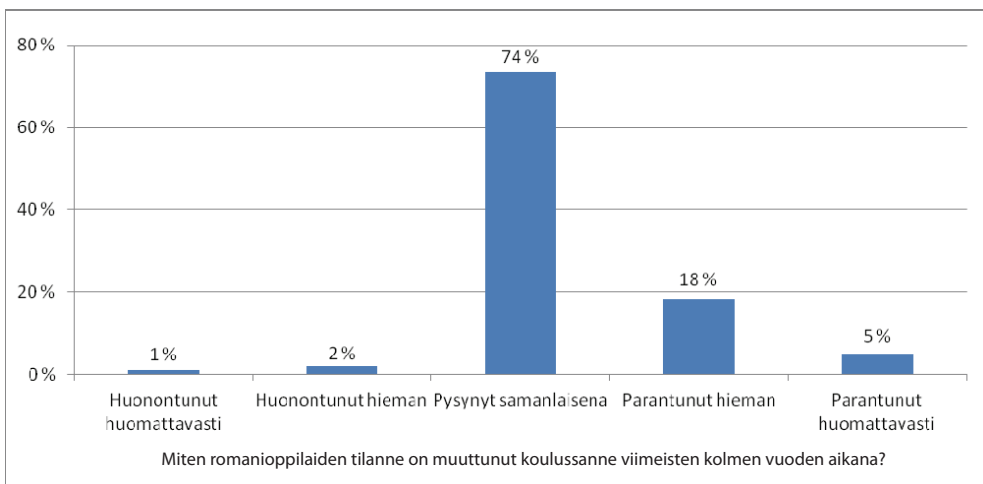
Tätä selvitystä varten rehtoreilta kysyttiin, millaisena he näkevät romanioppilaiden yleisen tilanteen kouluissaan ja kuinka romanioppilaiden tilanne on kehittynyt kolmen edellisen vuoden aikana eli sinä aikana, kun Opetushallitus on myöntänyt valtionavustusta kunnille romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen. Selvästi suurin osa (66 %) kysymykseen vastanneista rehtoreista kertoi romanioppilaiden tilanteen olevan samanlainen kuin muidenkin oppilaiden. Kolmasosa kysymykseen vastanneista piti kuitenkin romanioppilaiden tilannetta huomattavasti tai hieman huonompana kuin muiden oppilaiden tilannetta.

Tulos on mielenkiintoinen, sillä jatkokysymykset paljastavat, että vaikka monilla romanioppilailla koulu sujuu hyvin, näyttää heillä edelleen olevan muuta väestöä useammin ongelmia koulunkäynnissään. Vaikuttaa siis siltä, että romanioppilaiden ongelmia ei välttämättä tiedosteta yksilötasolla, vaan niiden koetaan helposti olevan kulttuurisidonnaisia.

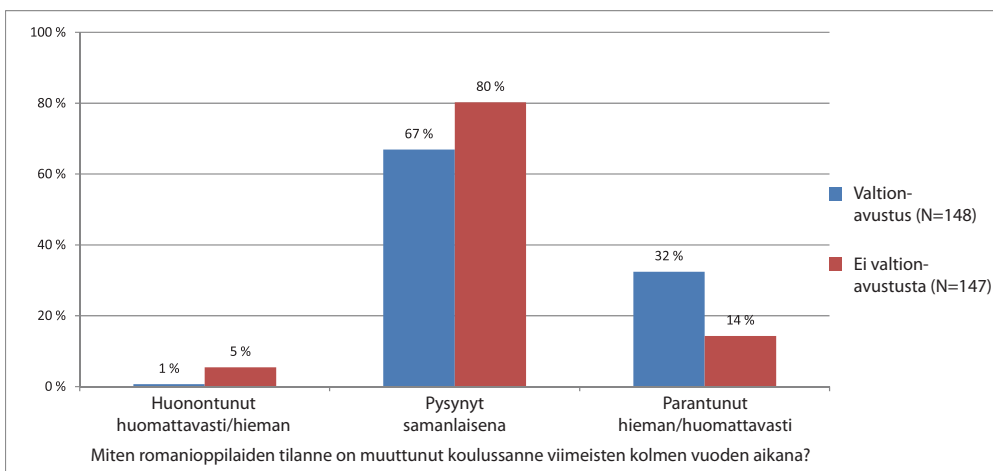

Kuvio 2. Rehtorien käsitys romanioppilaiden yleisestä tilanteesta kyselyhetkellä.

Lähes kolme neljäsosaa vastaajista ei ole havainnut, että romanioppilaiden tilanteessa olisi kolmen vuoden aikana tapahtunut muutoksia. Kuitenkin 23 % rehtoreista ajattelee romanioppilaiden tilanteen tänä aikana parantuneen. Valti-onavustusta saaneiden kuntien kouluissa romanioppilaiden tilanteen koetaan parantuneen useammin kuin niissä kunnissa, jotka eivät ole saaneet valtion-avustusta.

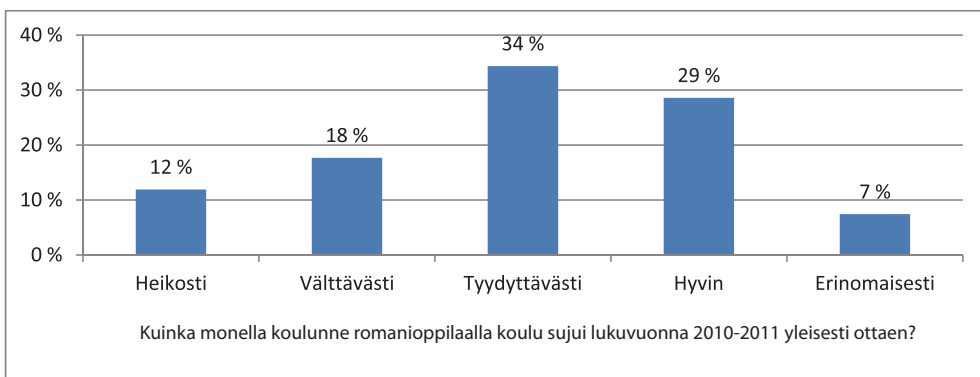

Kuvio 3. Romanioppilaiden tilanteen kehittyminen viimeisten kolmen vuoden aikana.

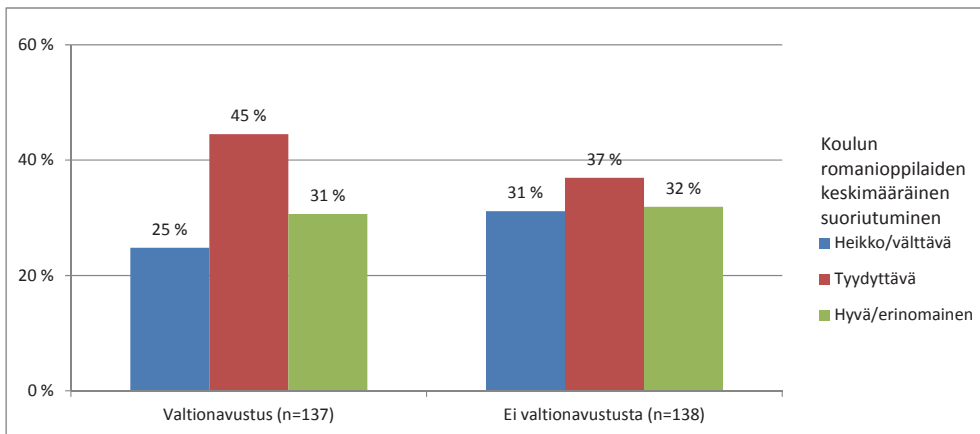
Kuvio 4. Romanioppilaiden tilanteen kehittyminen kolmen edellisen vuoden aikana sen mukaan, onko kunta saanut valtionavustusta.

Rehtoreilta kysyttiin myös, kuinka romanioppilaiden koulunkäynti yleisesti ottaen sujuu. Kaikkiaan rehtorien arviot näyttäisivät tukevan Junkalan ja Tawahin tuloksia: useimmilla romanioppilailla koulun arvioidaan sujuvan tyydyttävästi tai hyvin. Huomionarvoista on myös se, että 7,4 prosentilla vastanneiden koulujen romanioppilaista koulu sujuu erinomaisesti. Nämä oppilaat jäävät usein helposti unohtuiksi, koska romanioppilaiden koulunkäynnistä puhuttaessa keskitytään helposti pelkästään ongelmien esiin nostamiseen ja ratkaisemiseen. Tämä tulos osoittaa kuitenkin, että yksinkertaistuksia ja stereotyyppioita on syytä välttää. Romanioppilailla koulu sujuu usein kuten muillakin lapsilla: toisilla paremmin, toisilla huonommin. On kuitenkin muistettava, että arviot ovat subjektiivisia ja että kunkin oppilaan suoriutuminen on suhteutettava hänen omaan lähtötasoonsa ja omiin tavoitteisiinsa.

Kuvio 5. Romanioppilaiden koulumenestys lukuvuonna 2010-2011.

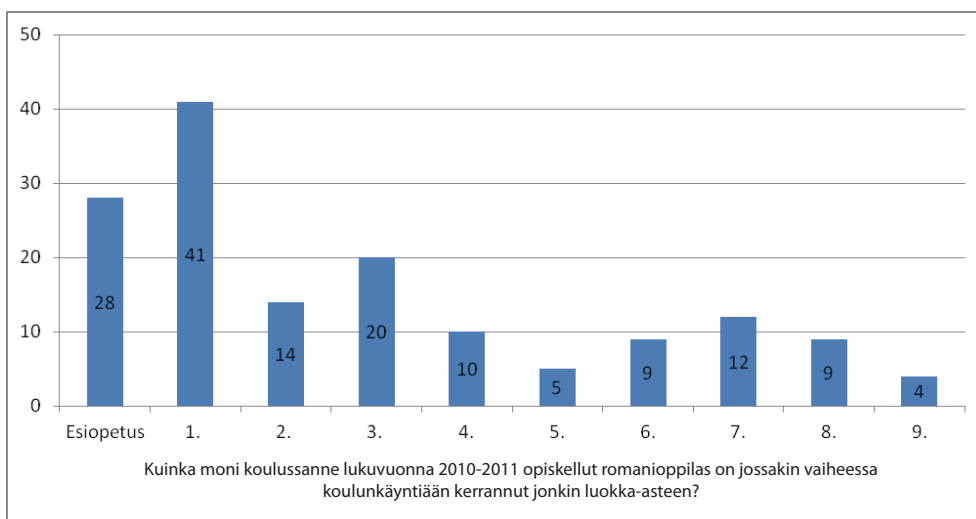
Rehtoreiden antamien tietojen perusteella on laskettu romanioppilaiden koulumenestyksen koulukohtainen keskiarvo. Sellaisia kouluja, joiden romanioppilaat suoriutuivat keskimäärin heikosti tai välttävästi, oli kuusi prosenttiyksikköä vähemmän valtionavustuskunnissa kuin muissa kunnissa. Sen sijaan kouluja, joissa romanioppilaat suoriutuivat keskimäärin hyvin tai erinomaisesti, on yhtäläillä valtionavustusta saaneissa kunnissa kuin muissakin kunnissa. Tulos on rohkaiseva: heikoimmat oppilaat ovat hyötäneet kehittämistoiminnasta eniten.

Kuvio 6. Romanioppilaiden keskimääräinen koulumenestys sen mukaan, onko kunta ollut mukana romanioppilaiden perusopetuksen kehittämistoiminnassa.

Rehtoreilta kysyttiin myös, kuinka moni romanioppilas on jossakin vaiheessa koulunkäyntiään kerrannut jonkin luokka-asteen. Sellaisia oppilaita rehtorit ilmoittivat kouluissaan olleen kaikkiaan 152, mikä on 22,3 % kaikista kysymyksen vastanneiden koulujen romanioppilaista ja 17,6 % kaikista kyselyn romanioppilaista. Lukuvuonna 2000–2001 jossakin koulunkäyntinsä vaiheessa luokalle jääneitä romanioppilaita oli kaikkiaan 166 eli noin 19 % kaikista kyselyn romanioppilaista (Opetushallitus 2004). Jonkin luokan kertaavien romanioppilaiden osuus näyttää siis olevan hieman pienempi kuin kymmenen vuotta sitten.

Vuonna 2010 koko peruskoulun oppilasmäärästä jäi luokalle vain 0,4 % oppilaita (WERA-web-raportointipalvelu). Tässä kyselyssä kysyttiin nimenomaan, kuinka moni romanioppilas on joskus koulunkäyntinsä aikana, ei siis välttämättä juuri lukuvuonna 2010–2011, kerrannut jonkin luokka-asteen. Vaikka luvut eivät näin ollen olekaan suoraan vertailukelpoisia, voidaan silti todeta, että romanioppilaat ovat kertaajien joukossa selvästi yliedustettuina.

Kuvio 7. *Kunakin luokka-asteen kerranneiden romanioppilaiden määrä.*

Kertaajien jakaumaa tarkasteltaessa on otettava huomioon se, että selvityksen kohteena olevat oppilaat ovat koulunkäynnin eri vaiheissa eivätkä kaikki ole vielä ehtineet ylemmille luokille: suurempi osuus koululaisista on jo käynyt ensimmäisen kuin vaikkapa kahdeksannen luokan. On siis oletettavaa, että alempien luokkien osuudet korostuvat kuviossa tämän vuoksi. Luotettavamman vertailutiedon saamiseksi on kullekin luokka-asteelle laskettu myös vertailuluku sen oletuksen perusteella, että kullakin luokka-asteella olisi saman verran romanioppilaita.

Taulukko 7. *Romanioppilaiden eri luokka-asteiden kertaaminen: vertailuluvut*

Esiopetus	1. luokka	2. luokka	3. luokka	4. luokka	5. luokka	6. luokka	7. luokka	8. luokka	9. luokka
3,25	4,76	1,83	2,98	1,74	1,04	2,35	4,18	4,70	4,18

Useimmiten romanioppilaat näyttävät kertaavan luokkia koulun alkuvuosina ja yläluokilla. Samansuuntaisia tuloksia saatiin jo edellisessä selvityksessä. Kahteen kertaan esiopetukseen osallistuneiden osuus on kuitenkin kasvanut selvästi ja vastaavasti toisen luokan kertaajien osuus pienentynyt edellisestä selvityksestä. Syy tähän lienee se, että romanioppilaat osallistuvat entistä enemmän esiopetukseen, joten mahdolliset koulun aloittamiseen liittyvät ongelmat tulevat esiin ja niihin puututaan jo siellä. Yläluokkien korkeita lukuja selittää osaltaan se, että monen romaninuoren aikuistumiseen liittyy vielä suurempia riskitekijöitä koulunkäynnin suhteen kuin pääväestöön kuuluvilla ikätovereillaan (Opetushallitus 2010b).

6.2 Romanihuoltajien näkemyksiä

Romanihuoltajat pitivät romanioppilaiden yleistä tilannetta melko kaksija-koisena verrattuna muihin oppilaisiin. Enemmistö uskoi sen olevan parempi kuin muilla oppilailla. Myönteisinä puolina nähtiin kulttuurin ja lasten yksilöllisten tarpeiden huomioiminen sekä erilaiset tukitoimet. Myönteisyys tuntui korostuvan erityisesti niissä kouluissa, joissa oli romanitaustainen työntekijä, kuten koulunkäyntiavustaja tai romanikielen opettaja. Haittapuolina nähtiin puolestaan eriarvoisuus ja syrjintä, koulukohtaiset erot romanikulttuurin ja romanilapsen kasvuympäristön huomioimisessa sekä erityisopetuksen runsaus romanilasten kohdalla. Melko iso osa vanhemmista ei osannut tehdä vertailua oppilaiden välillä, mikä antaa olettaa, ettei esiin ole tullut huomattavan positiivisia muttei myöskään huomattavan negatiivisia asioita.

Suurin osa vanhemmista oli sitä mieltä, että kolmen edellisen vuoden aikana romanioppilaiden tilanne oli parantunut ainakin jonkin verran. Parannukset johtuivat huoltajien mielestä romanitaustaisten työntekijöiden toiminnasta sekä vanhempien koulutusmyönteisyyden kasvusta ja heidän aktivoitumisestaan kodin ja koulun yhteistyössä. Myös romanioppilaiden perusopetuksen kehittämishankkeen toimenpiteiden katsottiin parantaneen romanilasten tilannetta.

Toiseksi suurin osuus vastaajista ei osannut sanoa, oliko tilanteessa tapahtunut minkäänlaista muutosta. Tämä johtui osittain siitä, että oppilaat olivat vasta ensimmäistä vuotta koulussa tai koulu oli hiljattain vaihtunut. Tähän osuuteen voidaan lisäksi sisällyttää myös ne vastaajat, joiden mielestä tilanne ei ollut muuttunut mitenkään edellisen kolmen vuoden aikana.

Vain alle kymmenen vastaajan mielestä romanioppilaiden tilanne oli heikentynyt tai heikentynyt huomattavasti. Syyksi saatettiin mainita yksittäisiä huonoja kokemuksia opettajista tai esimerkiksi kiusaustilanteiden käsittelystä. Perusteluissa mainittiin lisäksi syiksi muun muassa heikko kulttuurituntemus, opettajan kiire ja se, että opetus eteni liian nopeasti.

Kysymyksenasettelussa ei eroteltu sitä, liittyikö muutos opetukseen vai koulun yleiseen ilmapiiriin. Huoltajien perusteluissa painottuivat kuitenkin nimenomaan opetuksen ja tuen paraneminen. Tilanteen paranemiseen ovat vaikuttaneet opettajien kasvanut tietoisuus romanilasten koulunkäyntiin liittyvistä ongelmista sekä kulttuurisen tiedon lisääntyminen. Kokonaisvaltaisemman ilmapiirin muutoksen huoltajat ajattelivat johtuneen opettajien tietämyksen lisääntymisestä, kodin ja koulun yhteistyön aktivoitumisesta, ennakkoluulojen vähentymisestä sekä vanhempien koulumyönteisyyden kasvusta.

Koulunkäynnin nivelvaiheet ovat usein tuottaneet romanioppilaille vaikeuksia. Sen vuoksi romanihuoltajilta kysyttiin, kuinka koulun aloittaminen ja yläluokille siirtyminen olivat heidän lapsillaan sujuneet. Valtaosa huoltajista oli sitä mieltä, että lasten koulunaloitus oli sujunut melko helposti tai erittäin helposti. Koulun aloituksen helppouteen on romanivanhempien mielestä selkeästi syynä esiopetuksen kautta saatu valmius: aamuhätyksiin tottuminen, jo esikoulusta tutuksi tulleet luokkatoverit sekä tuttu ja turvallinen ympäristö. Eräs huoltaja totesikin: ”Esiopetus on mahdollistanut sen, että ei ole tarvinnut niin paljon ponnistella koulun eteen kuin jos ei olisi käynyt esikoulua.”

Koulun alku koettiin kuitenkin usein jännittäväksi. Jännitys laantui, kun huomattiin, että lapsi sopeutui ja sai kavereita. Kavereiden saanti oli huoltajille merkittävä asia, joka osoitti, että lapsi on hyväksytty joukkoon: ”Uusi asia jännitti, mutta (lapsi) sai heti kavereita ja kaikki oli hyvin.” Vanhemmat eivät tuoneet esille niinkään oppimiseen liittyviä hyviä tai huonoja asioita, vaan tärkeimmäksi nousi oppilaan sosiaalinen sopeutuminen ja oman paikan löytäminen kouluyhteisössä.

Vaikeutena mainittiin sekä oppilaiden että opettajien ennakkoluulot varsinkin silloin, kun lapsi oli koulun ainoa tai ensimmäinen romanilapsi. Opettajan persoonalla näyttää muutenkin olevan suuri vaikutus sekä myönteisesti että kielteisesti. Se, miten opettaja huomioi romanioppilasta ja suhtautui häneen, tuntui romanivanhempien mielestä vaikuttavan ratkaisevasti koulun aloituksen sujuvuuteen tai vaikeuteen. Muutamissa vastauksissa asia ilmaistiin selkeästi: lapselle on käynyt hyvin, kun on saanut hyvän opettajan.

Myös alaluokilta yläluokille siirtymisen huoltajat kertoivat useimmiten sujuneen melko helposti tai jopa erittäin helposti. Siirtymisen helppouteen vaikuttivat tutut luokkatoverit sekä tuttu ympäristö silloin, kun yläluokat olivat samassa ympäristössä kuin alaluokatkin. Vastaavasti taas vaikeuksiksi koettiin uuteen ympäristöön joutuminen, luokanopettajan vaihtuminen aineenopettajiin, entistä suurempi vastuu omasta opiskelusta sekä alkava murrosikä: ”Siinä oli vähän hankaluuksia, yläkoulussa lapsi joutu ottaa itse vastuuta enemmän ja murrosikä muutenkin vaikeaa aikaa.” Samoin myös tutun luokkayhteisön hajoaminen aiheutti vanhempien mielestä turvattomuutta ja jännitystä. Pääosin huoltajat kuitenkin kokivat, että alkujännityksen laannuttua yläkoulun aloittaminen on sujunut romanioppilailta melko helposti: ”Arasteli joutumista yläluokille, myös uudet oppilaat ja yleensäkin kaikki uusi oli alussa vaikeeta, mutta hyvin on mennyt.”

6.3 Romanioppilaiden näkemyksiä

Valtaosa haastatelluista romanioppilaista kertoi viihtyvänsä koulussa oikein hyvin tai melko hyvin ja uskovansa, että on tärkeää käydä koulua. Romani-taustaisuus ei useimpien oppilaiden käsitysten mukaan juurikaan vaikuta koulunkäyntiin: ”Ei vaikuta, olen suomalainen vaikka olen romani.” Muutamit romanioppilaat kuitenkin mainitsivat romanikulttuuriin kuuluvia asioita, jotka erottavat heidät muista oppilaista. Kulttuuritekijöidenkään vaikutukset eivät silti ole yksistään negatiivisia: ”Kulttuurin takia saan erityiskohtelua opettajien sekä oppilaiden puolelta hyvällä ja huonolla tavalla.” Toisaalta jotkut romanioppilaat kertovat myös kärsineensä ennakkoluuloista tai kiusaamisesta. Aina kyse ei ole välttämättä siitä, mitä muut ihmiset koulussa ovat todella tehneet, vaan romanioppilas saattaa itse kokea jonkinlaista alemmuudentuntoa romanitautansa takia: ”Olen arka, luulen, että minua koko ajan tarkkaillaan, koska olen romani.”

Romanioppilailta kyseltiin myös heidän suosittuja ja epäsuosittuja aineitaan koulussa sekä sitä, missä asioissa he ovat koulussa hyviä ja missä heillä on vaikeuksia. Vastaukset muistuttavat hyvin paljon minkä tahansa oppilasryhmän vastauksia: hajontaa on paljon, lähes kaikki kouluaineet saivat niin positiivisia kuin negatiivisiakin mainintoja. Taito- ja taideaineet ovat suosittuja, mutta lukuaineet keräävät kuitenkin kokonaisuutena enemmän mainintoja. Matematiikka jakaa mielipiteitä erityisen paljon: se on ykkösenä kaikissa listoissa, suosittuna ja epäsuosittuna, vahvuutena ja heikkoutena. Matematiikan jälkeen yleisimmät vastaukset siihen, missä asioissa oppilaalla on koulussa vaikeuksia, ovat ”ei missään” sekä erilaiset keskittymiseen, motivaatioon ja oppimisvaikeuksiin liittyvät asiat. Oppilaiden vastaukset tukevat vahvasti ajatusta, että kukin romani-lapsi on omanlaisensa yksilö ja kullakin on omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Yksioikoisia stereotyyppioita on siis syytä välttää.

Koulunkäynnin nivelvaiheetkaan eivät useimmille haastatelluille romanioppilaille ole olleet niin hankalia kuin usein on ajateltu. Jopa kolme neljäsosaa kyselyyn vastanneista romanioppilaista kertoi, että koulun aloittaminen ei ollut tuottanut vaikeuksia. Jos hankaluuksia oli ollut, ne liittyivät yleisimmin tilanteen uutuuteen: oppilas saattoi olla ensimmäistä kertaa yksin romaniyhteisön ulkopuolella, hänellä ei välttämättä ollut vielä koulussa tarvittavia taitoja ja koko koulun idea oli muutenkin vieras: ”En ymmärtänyt oikein kunnolla koulun merkitystä.” Toinen runsaasti mainintoja kerännyt ongelma oli kavereiden puute ja erilaisuuden tunne: ”Tunsin olevani niin erilainen.” Tämä saattoi puolestaan johtaa kiusatuksi joutumiseen.

Yläluokille siirtyminenkin oli romanioppilailta sujunut useimmiten helposti, varsinkin jos ympäristö ja ihmiset pysyivät suurin piirtein samoina. Tosin yli neljäsosa vastaajista kertoi, että siirtyminen oli tuottanut jonkinlaisia hankaluuksia. Kaiken kaikkiaan yläluokille siirtymisessä ilmeni hyvin samankaltaisia ongelmia kuin koulun aloittamisessakin: ”Koko tutustumisprosessi alkaa uudestaan, luottamus ja oma paikka täytyy taas ansaita.” Oppilaiden kommenttien perusteella voidaan olettaa, että romanioppilaiden kokemat hankaluudet yläluokille siirtymisessä ovat pääosin samantyyppisiä kuin muillakin oppilailla.

7 Yhteistyö kodin ja koulun välillä

Tarkastelu romaniperheiden ja koulujen välisestä yhteistyöstä lukuvuonna 2000–2001 osoitti, että rehtoreiden arviot yhteistyön laadusta olivat myönteisiä. Kaikkiaan 67 % rehtoreista oli sitä mieltä, että yhteistyö romanikotien kanssa oli vähintään tyydyttävää. Yhteydenpitotavoiksi mainittiin kymmenen vuotta sitten puhelin ja tapaamiset. Mitkään kirjalliset yhteydenpitotavat eivät olleet suosiossa.

Romanikotien arvio kodin ja koulun yhteistyöstä oli tuolloin myönteisempi kuin koulujen arvio. Sitä piti vähintään tyydyttävänä jopa 88 % vastanneista perheistä. Kotien avovastauksista ilmeni, että romaniperheet olivat jo kymmenen vuotta sitten valmiita tekemään enemmänkin yhteistyötä koulujen kanssa.

2000-luvulla kodin ja koulun yhteistyötä on aktiivisesti kehitetty. Sen katsotaan vaikuttavan myönteisesti koulunkäyntiin, mm. oppilaiden koulumenestykseen, yleiseen koulutuksen arvostamiseen ja siihen asennoitumiseen (Opetushallitus 2007). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan ”opetuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa”.

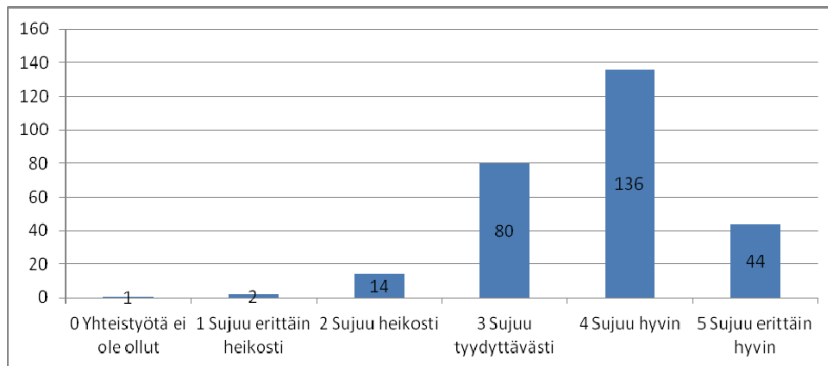
On oletettavaa, että yleinen kehitys kodin ja koulun yhteistyössä on kasvattanut sekä opettajakunnan että romanihuoltajien kiinnostusta yhteistyöhön. Romanikodin ja koulun välinen yhteistyö näyttää lukuvuonna 2010–2011 olevan todella toimivaa ja monipuolista. Romaniperheiden huoli siitä, että lasten kasvatusta jää pääväestön tehtäväksi, on sitä pienempi, mitä tehokkaampaa on kodin ja koulun yhteistyö.

Oppilaan ja huoltajien lakisääteinen kuuleminen (Perusopetuslaki 628/1998, Perusopetusasetus 454/2003) on varmasti romaniperheille erityisen tärkeää. Monikulttuurisessa kodin ja koulun yhteistyössä konkretisoituvat laadukkaaseen yhteistyöhön liitettävät kauniit sanat, kuten arvostaminen, luottamus ja kunnioitus. Romanihuoltajien mahdollisten omien huonojen koulukokemusten purkaminen on ehto heidän lastensa koulunkäynnin sujumiselle ja samalla haaste opettajakunnalle.

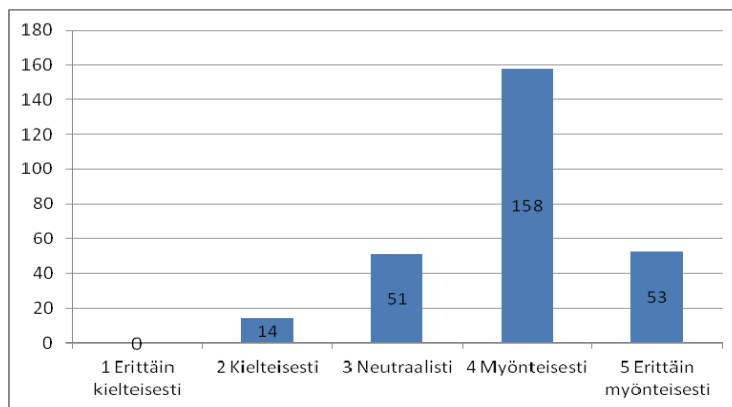
7.1 Rehtorien näkemyksiä

Kun rehtoreilta kysyttiin, kuinka he kuvailisivat koulunsa ja romanikotien välistä yhteistyötä vuonna 2010–2011, tulos oli häkellyttävän hyvä. Rehtorien mielestä romanikotien kanssa tehdystä yhteistyöstä 94 % sujui vähintään tyydyttävästi (erittäin hyvin 16 %, hyvin 49 % ja tyydyttävästi 29 %). Vain 6 % yhteistyöstä sujui heikosti tai erittäin heikosti.

Rehtoreiden mukaan romanihuoltajien suhtautuminen yhteistyöhön koulun kanssa oli erittäin myönteistä, myönteistä tai vähintään neutraalia. Vain muutamia mainintoja oli yhteistyöstä, jonka rehtorit olettivat romanihuoltajien kokeneen kielteisenä. Alueittain merkittäviä eroja ei löytynyt.

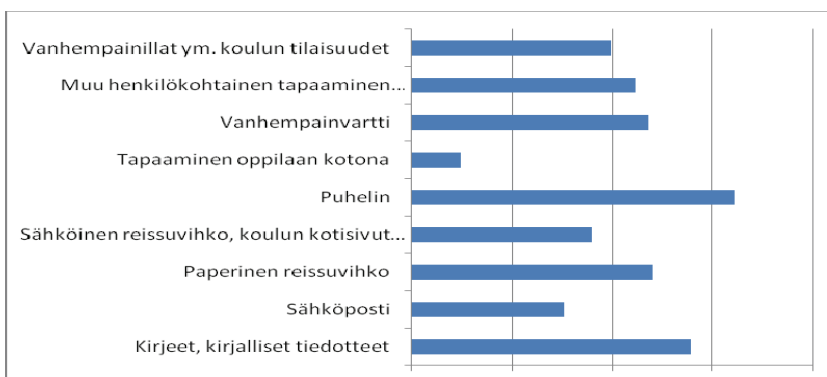

Kuvio 8. Yhteistyö koulun ja romanikotien välillä.

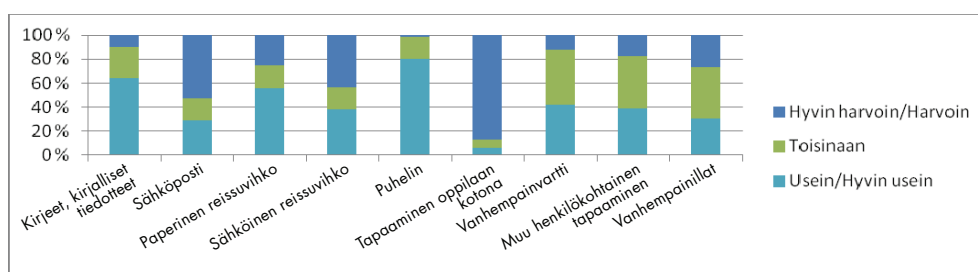

Kuvio 9. Romanioppilaiden huoltajien suhtautuminen yhteistyöhön koulun kanssa.

Yhteistyön keinoiksi mainittiin nykyään useimmiten puhelin, kirjeet ja kirjalliset tiedotteet sekä reissuvihko. Kymmenen vuoden takaiseen tilanteeseen verrattuna romanihuoltajat käyttävät nyt selvästi enemmän kirjallisia yhteydenpitovälineitä.

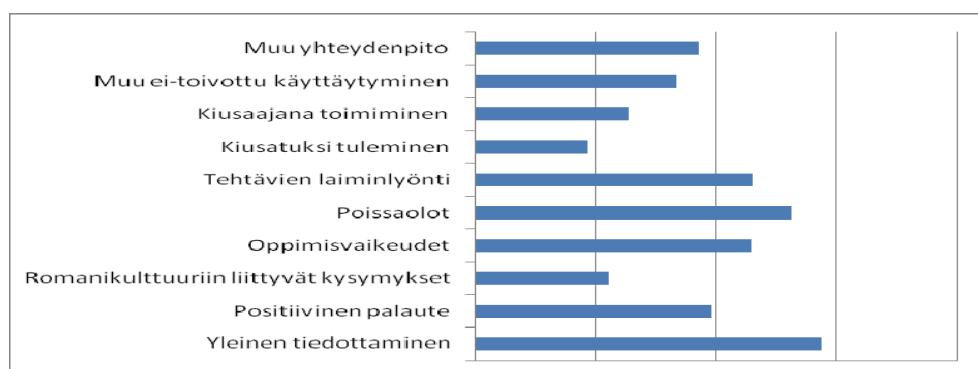

Kuvio 10. Eri välineiden käyttö koulun ja romanikotien välisessä yhteistyössä.

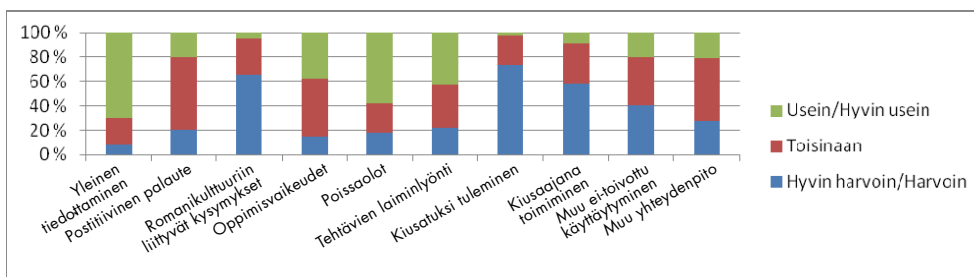

Kuvio 11. Eri välineiden käytön prosenttiosuudet koulun ja romanikotien välisessä yhteistyössä.

Yhteydenpidon syynä rehtorit mainitsivat yleisimmin yleisen tiedottamisen, mutta usein myös poissaolot, oppimisvaikeudet tai tehtävien laiminlyönnit. Myös positiivinen palaute oli ilahduttavan usein mainittu yhteydenoton syynä.

Kuvio 12. Syyt yhteydenottoon koulun ja romanikodin välillä.

Kuvio 13. Syyt yhteydenottoon koulun ja romanikodin välillä prosentteina.

Rehtorien avovastauksissa oli useimmiten myönteinen sävy romanikotien kanssa tehtävästä yhteistyöstä: ”Yhteistyössä kodin kanssa voidaan moni asia selvittää.” Erään rehtorin kuvaus kertoi myös turhautumisen merkeistä: ”Kotiin ollaan yhteydessä säännöllisesti ja paljon. Vanhemmat ovat samaa mieltä koulun kanssa, mutta puheista huolimatta mitään tukea eivät silti anna oppilaiden koulunkäyntiin. Vanhemmat ovat silti myönteisiä.”

7.2 Romanihuoltajien näkemyksiä

Romanihuoltajilta kysyttiin useita kysymyksiä, jotka liittyivät kodin ja koulun yhteistyöhön. Suurin osa huoltajista kertoi yhteistyön sujuneen melko hyvin tai erittäin hyvin. Aloitteellisuutta yhteistyöhön oli useimmiten ollut molemmin puolin. Joissakin tapauksissa opettajan persoona nousi merkittäväksi tekijäksi yhteistyön kehittymisen kannalta.

Huoltajat pitivät yhteistyötä tärkeänä, ja heidän käsityksensä mukaan lapset halusivat heidän näin osallistuvan koulunkäyntiinsä. He kokivat, että heidän kiinnostuksensa ja osallistumisensa tuo lapselle turvallisuuden tunnetta ja osoittaa, että vanhemmat arvostavat koulunkäyntiä ja lasta itseään. Vanhemmat haluavat myös olla tietoisia koulun tapahtumista ja kotitehtävistä. Yläluokilla muutamat lapset saattoivat pitää vanhempien osallistumista ahdistavana, minkä voidaan katsoa liittyvän lapsen kasvuun ja itsenäistymiseen sekä ehkä omaan vähäiseen kiinnostukseen koulunkäyntiä kohtaan.

Poikkeuksitta yhteyttä on pidetty puhelimitse. Myös sähköiset yhteydenpitojärjestelmät (mm. Wilma) ovat romanivanhemmille tuttuja, ja haastateltavat pitivät niitä hyvinä. Tapaamiset ja reissuvihot ovat myös tärkeitä. Kyselyn mukaan romanivanhemmat käyttävät kaikkia tavanomaisia yhteydenpitokeinoja.

Lasten poissaolot ja kiusaaminen ovat useimmiten syynä huoltajien yhteydenottoon. Myös läksyt ja ylipäättään lapsen koulumenestys, tukiovetus ja tapahtumat

koulussa olivat vanhempien kiinnostuksen aiheita. Jonkin verran huoltajat kertoivat myös yhteydenotoista, joita tarvittiin esimerkiksi lomien sopimiseksi.

Romanihuoltajat tunsivat voivansa olla avoimesti yhteydessä kouluun lastensa koulunkäyntiin liittyvissä asioissa. Vain yksi haastateltu huoltaja vastasi kielteisesti. Tämä kertoo romanihuoltajien suuresta luottamuksesta opettajiin ja koulun muuhun henkilökuntaan. Yli puolet huoltajista oli osallistunut sekä vanhempainvartteihin että vanhempainiltoihin. Vanhempainyhdistysten toiminta oli romanivanhemmille selvästi vieraampaa. Koulun johtokuntaan oli haastatelluista romanihuoltajista osallistunut kyselyn mukaan kolme henkilöä.

Kun romanihuoltajilta kysyttiin tapoja, kuinka he voivat vaikuttaa lastensa koulunkäyntiin, vastaukset voitiin jakaa kahteen ryhmään. Huoltajat kertoivat voivansa huolehtia lastensa säännöllisestä elämästä (ruokailut, nukkumaanmeno, herätys), kannustaa ja tukea lastaan sekä huolehtia lastensa läksyjen teosta. Toisaalta huoltajat kertoivat voivansa omalta osaltaan vaikuttaa kodin ja koulun toimivaan yhteistyöhön.

Romanihuoltajien mielestä kodin ja koulun yhteistyö sujuu jo nyt hyvin. Parannusehdotuksina oli usein avoimuuden ja ennakkoluulottomuuden lisääminen puolin ja toisin. Vanhemmat kaipasivat myös yhteisiä tapahtumia ja peräänkuuluttivat molemminpuolista aktiivisuutta ja säännöllistä yhteydenpitoa. Romanihuoltajat toivoivat kuulevansa lapsistaan useammin myös myönteistä palautetta.

Jatkuvat muutot, huoltajien heikot taidot tukea lapsensa koulunkäyntiä, matala kynnyks pitää lapsi esimerkiksi nuhan tai vastaavan pienehkön vaivan takia kotona, perheiden monimutkaiset suhteet ja esimerkiksi kahdessa maassa asuminen vaikeuttavat huoltajien mukaan lapsen selviytymistä perusopetuksesta.

7.3 Romanioppilaiden näkemyksiä

Suurin osa romanioppilaista kertoi vanhempiensa olevan yhteydessä kouluun juttelemalla opettajan kanssa, osallistumalla vanhempainvartiin tai käymällä vanhempainilloissa. Oppilailta kysyttiin myös oliko vanhempien osallistuminen riittävää ja tarpeellista. ”Kyllä, haluan, että tekevät yhteistyötä”, ”Ei kivaa, mutta tarpeellista”, ”On. Vanhemmat ovat aina tietoisia kaikista kouluasioista”, ”On liiankin riittävää”, vastasivat lapset.

8 Kiusaaminen ja syrjintä

Lapsuuden sosiaaliset ympäristöt muokkaavat tehokkaasti lapsen minäkuvaa, sillä niissä lapsi saa ensimmäiset kokemuksensa itsestään ryhmän jäsenenä ja oppii sosiaalisten taitojen perusteet. Koska vertailukohtia tai kompensoivaa aiempaa kokemusta menestyksistä tai pettymyksistä ihmissuhteissa ei vielä juurikaan ole, voivat nämä ensimmäiset kokemukset olla lapselle hyvin merkittäviä ja intensiivisiä. Niiden vaikutukset voivat jatkua aikuisikään asti.

Yksi lapsen kokonaiskehityksen kannalta merkittävimmistä riskitekijöistä on vertaisryhmästä syrjään joutuminen (Voutilainen 2009). Laineen ja Neitolan tutkimuksen mukaan torjuttujen lasten minäkäsitys on merkittävästi negatiivisempi kuin niillä lapsilla, joita ei ole torjuttu (Laine & Neitola 2002; Voutilainen 2009). Ryhmästä ulos joutuva lapsi jää myös ilman niitä sosiaalisia taitoja, joita ryhmän sisällä opitaan. Tämä puolestaan on omiaan vaikeuttamaan entisestään erilaisesta kulttuuritaustasta tulevan lapsen soziaalistumista ympäröivään yhteiskuntaan.

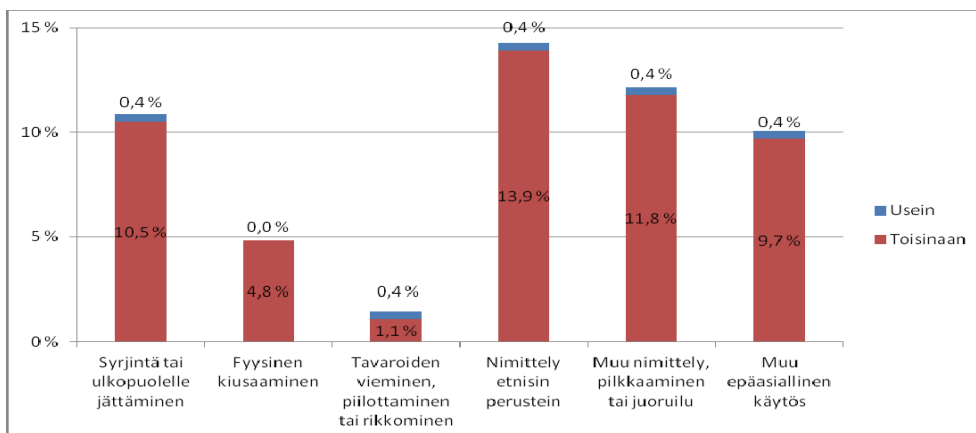
Etnisestä taustasta johtuva koulukiusaaminen ei ole vain yksittäistapaus vaan viittaa yhteiskunnassa laajemmin vallalla oleviin arvoihin. Lapset omaksuvat arvonsa ja asenteensa aikuisilta. Aidosti suvaitsevaisessa yhteisössä ihmistä ei kiusata tai syrjitä siksi, että hän sattuu olemaan erilainen.

8.1 Rehtorien näkemyksiä

Rehtoreilta kysyttiin, kuinka usein heidän kouluissaan esiintyy romanioppilaiden syrjintää, kiusaamista tai muuta epäasiallista kohtelua. Tulokset olivat myönteisiä verrattuna aiempiin tutkimuksiin. Esimerkiksi Junkalan ja Tawahin (2009) selvityksessä haastatelluista 36 romanilapsesta ja -nuoresta 39 % oli kokenut satunnaista nimittelyä ja koulukiusaamista. Vakavaa ja toistuvaa koulukiusaamista kokeneiden osuus oli 19 %. Yksikään tähän kyselyyn vastannut rehtori ei kuitenkaan ilmoittanut, että koulussa esiintyisi jatkuvaa romanioppilaiden kiusaamista tai syrjintää. Myös kouluja, joissa syrjintää tai kiusaamista esiintyy rehtorien mukaan usein, oli harvassa. Tietenkin tässä yhteydessä on muistettava, että syrjintä ja kiusaaminen voi olla niin hienovaraista tai piilossa tapahtuvaa, ettei koulun henkilökunta sitä välttämättä edes havaitse ja että vastauksissa saattaa olla mukana myös tiedostettua tai tiedostamatonta halua esittää koulu myönteisessä valossa – onhan kysymyksessä melko arkaluontoinen asia.

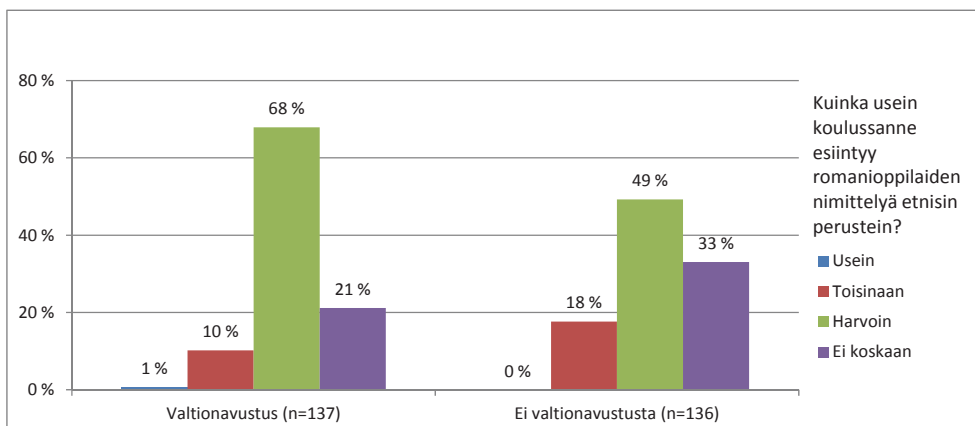
Verrattuna Opetushallituksen lukuvuotta 2000–2001 koskevaan selvitykseen tässä kyselyssä rehtorit arvioivat romanioppilaisiin kohdistuvaa kiusaamista ja syrjintää esiintyvän paljon enemmän. Lukuvuonna 2000–2001 jopa 2/3 vastaajista ilmoitti, ettei heidän kouluissaan ole havaittu romanioppilaisiin kohdistuvaa syrjintää (Opetushallitus 2004). Nyt niiden rehtorien osuus, jotka vastasivat, ettei heidän kouluissaan esiinny koskaan mitään kysytyistä kiusaamisen tai syrjinnän muodoista, oli vain noin 14 % kaikista kysymykseen tai ainakin johonkin sen osa-alueista vastanneista. Tämä saattaa osaltaan selittyä sillä, että tätä katsausta varten tehdyssä kyselyssä määriteltiin eri kiusaamisen ja syrjinnän muotoja täsmällisemmin kuin edellisessä kyselyssä, jossa keskityttiin nimenomaan etniseen taustaan liittyvään syrjintään ja kiusaamiseen. Oma vaikutuksensa saattaa olla myös yleisellä tietoisuuden lisääntymisellä: kaikkien kiusaamiseen ja sen estämiseen kiinnitetään nykyään monissa kouluissa entistä enemmän huomiota. Tämä näkyy esimerkiksi kiusaamisen vastaisen KiVa Koulu -toimenpideohjelman suosiossa: ohjelman käyttäjiksi on rekisteröitynyt jo noin 90 % Suomen perusopetuksen kouluista (www.kivakoulu.fi). Myös monikulttuurisuuden ja moniarvoisuuden lisääntyminen yhteiskunnassa varmasti vaikuttaa tähän kehitykseen: kouluissakin tiedostetaan entistä paremmin, mitä ylipäänsä on kiusaaminen ja syrjintä ja kuinka niihin voidaan puuttua.

Yleisimmin kouluissa esiintyvä romanioppilaisiin kohdistuvan syrjinnän tai kiusaamisen muoto on rehtorien mukaan etniseen taustaan liittyvä nimittely. Sitä esiintyy toisinaan tai usein noin 14 prosentissa vastanneista kouluista. Seuraavaksi yleisimmin esiintyy muuta nimittelyä, pilkkaamista tai juoruilua (noin 12 %), syrjintää tai ulkopuolelle jättämistä (noin 11 %) ja muuta epäasiallista käytöstä (noin 10 %). Fyysisen kiusaamisen sekä tavaroiden viemisen, piilottamisen tai rikkomisen osuudet ovat puolestaan huomattavasti muita kiusaamisen muotoja pienempiä.

Kuvio 14. Usein tai toisinaan esiintyvä romanioppilaiden syrjintä, kiusaaminen tai muu epäasiallinen kohtelu.

Kun verrataan etniseen taustaan liittyvän nimittelyn jakaumia romanioppilaiden perusopetuksen kehittämistoiminnassa mukana olleissa ja muissa kunnissa, havaitaan, että vaikka valtionavustuskuntien koulut raportoivat harvemmin toisinaan tapahtuvasta nimittelystä kuin muut koulut, on niillä myös ”ei koskaan”-vastauksia vähemmän kuin muissa kunnissa. Tämä saattaa selittyä sillä, että valtionavustuskunnissa seurataan muita kuntia tarkemmin nimenomaan romanioppilaiden tilannetta ja puututaan helpommin myös satunnaiseen romanioppilaisiin kohdistuvaan nimittelyyn.

Kuvio 15. Romanioppilaiden etninen nimittely sen mukaan, onko kunta ollut mukana romanioppilaiden perusopetuksen kehittämistoiminnassa vai ei.

Rehtoreilta kysyttiin myös, kohdistuuko mahdollinen kiusaaminen systemaattisesti kaikkiin romanioppilaisiin vai yksittäisiin oppilaisiin. 48 % vastaajista oli

täysin sitä mieltä, että kiusaaminen kohdistuu pelkästään yksittäisiin oppilaisiin eikä romaneihin ryhmänä, ja lisäksi 14 % oli melko samaa mieltä. Vain 13 % vastaajista katsoi, että kiusaaminen kohdistuu tasaisesti kaikkiin romanioppilaisiin. Vastauksiin vaikuttaa luonnollisesti myös se, että yli kolmasosassa kaikista vastanneista kouluista romanioppilaita oli kaiken kaikkiaan vain yksi.

Kysymykseen siitä, ovatko tavanomaiset puuttumisen keinot riittäneet romanioppilaisiin kohdistuvan kiusaamisen lopettamiseen vai onko koulussa kehitetty erityisiä puuttumisen keinoja, 96 % vastaajista totesi tavanomaisten keinojen riittäneen. Erityisiä keinoja oli ollut käytössä kaikkiaan 4 prosentissa vastanneita kouluja. Useimmissa erityisiä keinoja käyttäneistä kouluista kiusaaminen oli loppunut, mutta neljäsosa näistä kouluista ilmoitti, ettei kiusaamista ollut saatu loppumaan erityisilläkään keinoilla.

8.2 Romanihuoltajien näkemyksiä

Noin puolet haastatelluista romanihuoltajista kertoi, että heidän lapsiaan ei kiusattu lainkaan koulussa lukuvuonna 2010–2011. Huoltajakyselyn mukaan kiusaamista kuitenkin esiintyi jonkin verran enemmän kuin rehtorikyselyn tulokset antaisivat ymmärtää. Noin 10 % vastaajista ilmoitti, että heidän lapsiaan kiusattiin viikoittain, ja harvemmin kuin kerran viikossa kiusattuja romanilapsia oli huoltajien mukaan noin 40 %. Useita kertoja viikossa tapahtuva eli jatkuvampi kiusaaminen näytti keskittyvän Etelä-Suomen alueelle. Näitä tapauksia oli alle kymmenen.

Yleisesti kiusaamisena oli etninen nimittely. Romanioppilasta toisin sanoen kiusattiin siksi, että hän on romani. Seuraavaksi eniten mainintoja sai muu nimittely, pilkkaaminen ja juoruilu. Huoltajien mukaan romanioppilaat ovat joutuneet kokemaan jonkin verran myös syrjintää ja ulkopuolelle jättämistä sekä erilaista fyysistä kiusaamista.

Kiusaamisessa pitää olla nollatoleranssi, ja yksikin kiusattu lapsi täytyy huomioida. Romanihuoltajien haastattelujen perusteella kiusaaminen ei kuitenkaan näytä nousevan hälyttävän vakavaksi. Voi myös olla, että romanioppilailla ja -huoltajilla on suhteellisen suuri sietokyky asiassa.

Useimmiten kiusaamiseen oli puututtu keskustelemalla kiusaajien ja joissakin tapauksissa myös kiusaajien perheiden kanssa. Melko monissa tapauksissa huoltajien piti itse olla aloitteellisia ja olla yhteydessä kouluun ennen kuin asiaa alettiin käsitellä. Huoltajien mielestä kiusaaminen oli yleensä loppunut siihen, että opettaja puhutteli kiusaajaa. Muutamissa tapauksissa huoltajista oli tuntunut, että opettaja tai rehtori ei ollut välttämättä uskonut romanioppilasta.

Joissakin vastauksissa kuvattiin, että lapset eivät olleet kertoneet kiusaamisestaan koulussa kenellekään. Koulun toiminta oli joskus tuntunut epärealistiselta, eikä keskustelusta ollut ollut apua kiusaamisen lopettamiseksi. Nämä vaikuttavat kuitenkin olevan enemmänkin yksittäistapauksia, sillä suurin osa vastauksista on sävyllään varsin myönteisiä.

Huoltajilta kysyttiin, olivatko heidän omat lapsensa toimineet kiusaajina. Heidän käsityksensä mukaan lapset toimivat kiusaajina harvemmin kuin 1–3 kertaa kuukaudessa tai eivät lainkaan. Vain muutaman tiedettiin kiusaavan 1–3 kertaa kuukaudessa. Romanilasten toimiessa kiusaajina kiusaamiseen oli puututtu samoin keinoin kuin päinvastaisissa tapauksissa. Huoltajien mielestä joissakin tapauksissa kiusaaminen oli ollut vastatoimi kiusaajaa kohtaan. Asiaa käsiteltäessä huoltajien mielestä ei ollut tullut riittävästi esille se, mistä tilanne oli saanut alkunsa. Monet huoltajat kuitenkin kertoivat opettaneensa lapselleen kotona, ettei ketään saa kiusata.

Huoltajilta kysyttiin myös, kuinka koulun opettajat, muu henkilökunta ja muut oppilaat yleisesti ottaen suhtautuvat siihen, että koulussa on romanioppilaita. Opettajien suhtautumista romanioppilaisiin pidettiin suurelta osin melko myönteisenä, noin kaksikymmentä vastaajaa piti sitä jopa erittäin myönteisenä. ”Omaa kouluhistoriaa muistellen huomaan muutosta esim. pyrkimyksessä ylläpitää tasa-arvoisuutta”, kertoi eräs huoltaja. Syiksi hyvään suhtautumiseen arveltiin mm. opettajien tutustumista ja tottumista romanioppilaisiin. Samoin tiedotus ja koulussa järjestetyt kulttuuritapahtumat ovat huoltajien mielestä lisänneet opettajien myönteistä suhtautumista. Joidenkin mielestä opettajien suhtautuminen riippuu, ainakin osittain, oppilaasta itsestään. Myös eri koulujen suhtautumistavoissa on havaittu paljonkin vaihtelua.

Myös muun henkilökunnan suhtautuminen oli romanihuoltajien enemmistön mielestä melko myönteistä tai erittäin myönteistä. Alle kaksikymmentä vastaajaa ei kuitenkaan osannut sanoa mielipidettään. Heidän kohdallaan voidaan olettaa, että vaikka yhteistyötä olisikin tehty opettajan kanssa, muu henkilökunta on jäänyt vieraaksi. Vain parilla huoltajalla oli huonoja kokemuksia muun henkilökunnan suhtautumisesta romanioppilaisiin.

Romanihuoltajien mielestä myös valtaosa muista oppilaista suhtautuu romanioppilaisiin myönteisesti tai erittäin myönteisesti. Oppilaiden sanottiin ystävyntyneen, mikä varmaankin tarkoittaa, että he olivat toistensa kanssa tekemisissä myös kouluajan ulkopuolella. Vastauksissa oli kuitenkin jonkin verran niitä, jotka eivät osanneet vastata tähän kysymykseen. Heidän mielestään asiaa pitäisi kysyä oppilailta itseltään.

Vaikka vaihtoehtovastauksissa pääosin oltiin sitä mieltä, että muiden oppilaiden suhtautuminen romanioppilaisiin on myönteistä, kommenttivastauksissa tuli esiin monia päinvastaisia näkemyksiä. Joidenkin romanihuoltajien mielestä lasten suhtautumisessa romaneihin näkyivät selvästi kotoa saadut vaikutteet.

8.3 Romanioppilaiden näkemyksiä

Suurin osa romanioppilaista kertoi, että lukuvuonna 2010–2011 he joko eivät olleet kokeneet lainkaan kiusaamista tai olivat joutuneet kiusaamisen kohteeksi harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Noin joka kymmenes kyselyyn vastannut romanioppilas oli kuitenkin joutunut kiusatuksi vähintään kerran viikossa. Useimmissa tapauksissa kiusaamiseen oli puututtu ja puuttuminen oli auttanut ainakin tilapäisesti. Aina ei kuitenkaan käy näin hyvin: joistakin oppilaista oli tuntunut, etteivät saa apua opettajilta tai että opettajien puuttuminen kiusaamiseen ei ole auttanut. Noin puolet kiusatuista romanioppilaista kertoi saaneensa tukea myös luokkatovereiltaan tai muilta kavereiltaan.

Oppilaat ovat rehtorien ja huoltajien kanssa samaa mieltä siitä, että yleisin heihin kohdistuva kiusaamisen muoto on romanitaustasta johtuva nimittely tai pilkkaaminen. Samoin seuraavaksi eniten mainintoja saivat muu nimittely, pilkkaaminen tai juoruilu sekä syrjintä tai ulkopuolelle jättäminen. Kymmenkunta vastaajaa on joutunut kokemaan fyysistä kiusaamista tai tavaroiden viemistä tai rikkomista.

Suurin osa haastatelluista ei itse kiusannut lainkaan, ja lähes kaikki niistä, jotka olivat joskus kiusanneet muita, kertoivat kiusaamista tapahtuneen harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Valtaosa muita kiusanneista romanioppilaista oli joutunut puhutteluun tai jälki-istuntoon ja tämän seurauksena lopettanut kiusaamisen. Alle kymmenen haastatelluista romanioppilaista kertoi kiusanneensa muita säännöllisesti. Oppilaiden vastaukset kiusaamiseen liittyviin kysymyksiin kuulostivat liikuttavan rehellisiltä: ”En ole lopettanut kiusaamista, mutta olen vähentänyt sitä.”

9 Poissaolot

Jos poissaoloja kertyy paljon, oppilas jää helposti jälkeen muista ja koulunkäynti kärsii. Toisaalta myös koulunkäyntiin liittyvät ongelmat saattavat johtaa siihen, että oppilas jää entistä helpommin pois koulusta, jolloin poissaolojen määrä kasvaa edelleen, ongelmat pahenevat, ja negatiivinen kierre on valmis. Jos oppilaalle tulee säännöllisesti poissaoloja, voi koulunkäynti muodostua raskaaksi, koska jokaisen poissaolon jälkeen on pinnisteltävä saadakseen muut taas kiinni.

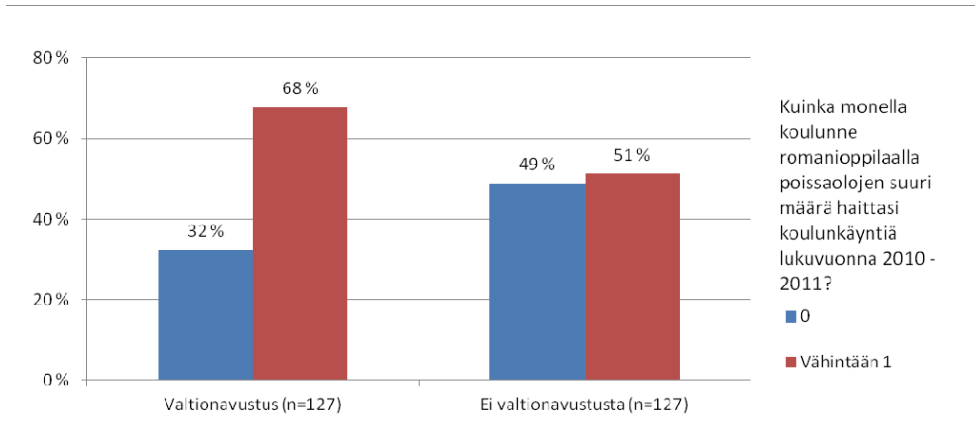
9.1 Rehtorien näkemyksiä

Rehtorien mukaan poissaolojen suuri määrä haittasi 278 romanioppilaan koulunkäyntiä lukuvuonna 2010–2011. Tämä on 32,3 % kaikista kyselyn romanioppilaista ja 38,3 % tähän kysymykseen vastanneiden koulujen romanioppilaista. Lukuvuonna 2000–2001 rehtorit arvioivat, että poissaolot haittasivat merkittävästi koulunkäyntiä ainakin kolmasosalla romanioppilaista, joten vaikuttaa siltä, että mitään suurta muutosta ei kymmenen vuoden aikana ole tapahtunut. Myös poissaolojen syyt näyttävät pysyneen samoina: edelleenkin eniten on sairauspoissaoloja, kuten luultavasti kaikilla muillakin oppilailla. Toiseksi yleisin syy liittyy matkoihin tai muihin perhesyihin, ja kolmanneksi yleisimmin romanioppilaat ovat poissa luvattomasti.

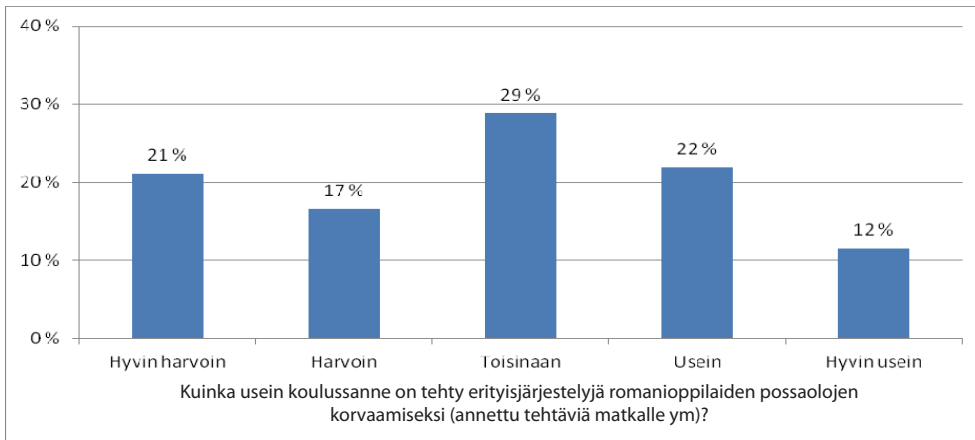
Kun verrataan romanioppilaiden perusopetuksen kehittämistoiminnassa mukana olevien koulujen vastauksia muiden koulujen vastauksiin, havaitaan, että näissä kouluissa koulunkäyntiä haittaavia poissaoloja oli ainakin yhdellä romanioppilaalla huomattavasti useammin kuin muissa kouluissa. Tulokseen saattaa vaikuttaa se, että näissä kouluissa romanioppilaiden poissaoloja seurataan tarkemmin, sekä se, että niissä on usein enemmän romanioppilaita kuin muissa kouluissa. Tällöin on myös todennäköisempää, että joukkoon mahtuu ainakin joku, jolla poissaolot haittaavat koulunkäyntiä.

Rehtorien avovastauksissa tuli esille eri muodoissa romanihuoltajien ns. ylisuojelevaisuus lapsiensa suhteen. Jotkut rehtorit kuvailivat, että huoltajat sallivat lastensa olla poissa koulusta pientenkin sairauksien (esimerkiksi nuhan) takia. Varsinkin muista syistä kuin sairauksista johtuvat poissaolot olivat rehtorien mielestä turhauttavia. Paitsi oppilaan koulumenestykseen ne vaikuttivat kielteisesti koko koulu yhteisöön ja sen resursointiin. Eräs rehtori kuvailee tilannetta seuraavasti: ”Romanioppilaat tulevat usein kouluun kesken lukuvuoden ja muuttavat pois ennen seuraavaa. Väliin saattaa jäädä useiden kuukausienkin jaksoja, jolloin lasta ei ilmoiteta kouluun. Heikosti osaavia romanioppilaita ei

pystytä siten ottamaan huomioon lukuvuoden opetusta suunniteltaessa. Suuret poissaolomäärät vievät toisaalta erityisopettajan resurssia hukkakäytön puolelle. Oppilaalle varataan erityisopettajalta aikaa, mutta sitten ollaan kahden viikon hautajaisreissulla toisella puolella Suomea.”

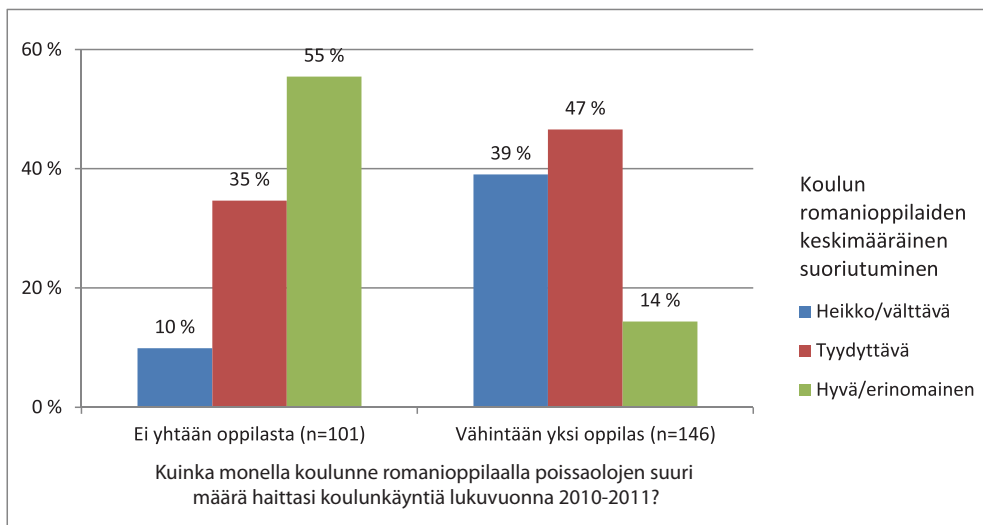
Kuvio 16. Koulunkäyntiä haittaavat poissaolot sen mukaan, onko kunta mukana romanioppilaiden perusopetuksen kehittämistoiminnassa.

Kuvio 17. Erityisjärjestelyjen tekeminen romanioppilaiden poissaolojen korvaamiseksi.

Rehtoreilta kysyttiin myös, kuinka usein heidän kouluissaan on tehty erityisjärjestelyjä romanioppilaiden poissaolojen korvaamiseksi. Tällainen erityisjärjestely saattaa olla esimerkiksi tehtävien antaminen matkalle mukaan. Erityisjärjestelyjen suhteen koulujen käytännöt vaihtelevat. Useimmissa kouluissa niitä käytetään kuitenkin ainakin toisinaan.

Romanioppilaiden poissaolot näyttävät yhä olevan merkittävä ongelma koulunkäynnin sujuvuuden kannalta. Seuraavassa kuviossa on verrattu keskenään vastanneita kouluja, joiden romanioppilailta ei ole haittaavaa määrää poissaoloja, ja niitä kouluja, joissa poissaolot haittaavat vähintään yhden romanioppilaan koulunkäyntiä. Kouluissa, joissa ainakin yhdellä koulun romanioppilaalla poissaolojen suuri määrä haittaa koulunkäyntiä, myös romanioppilaiden keskimääräinen koulumenestys on huomattavasti useammin heikkoa tai välttävää kuin niissä kouluissa, joissa poissaolo-ongelmia ei ole. Romanioppilaat menestyvät puolestaan koulussa keskimäärin hyvin tai erinomaisesti kouluissa, joissa poissaolo-ongelmia ei ole.

Kuvio 18. Romanioppilaiden koulumenestys koulunkäyntiä haittaavien poissaolojen mukaan.

Vaikuttaa siis siltä, että jos poissaolojen kierteeseen pystytään puuttumaan, romanioppilaiden koulunkäynti alkaa sujua huomattavasti paremmin. Olisikin varsin tärkeää pyrkiä puuttumaan poissaoloihin, selvittämään niiden syyt ja tarpeen vaatiessa kehittämään erityisiä keinoja, joilla oppilas pysyy muiden tahdissa. Poissaoloihin tulee puuttua heti, kun poissaolojen määrä alkaa haitata koulunkäyntiä.

9.2 Romanihuoltajien näkemyksiä

Romanihuoltajien näkemykset ovat pitkälti samansuuntaisia rehtorikyselyn tulosten kanssa. Vajaa puolet huoltajista on sitä mieltä, että poissaolot ovat haitanneet heidän lastensa koulunkäyntiä, näistä tosin vain viidesosan mielestä niistä on ollut paljon haittaa. Poissaoloista selvästi suurin osa on huoltajienkin mukaan sairauspoissaoloja. Seuraavaksi yleisimmin poissaoloja tulee kotiin ja

perheeseen liittyvistä syistä, kuten hautajaiset, matkat tai lähipiirin sairastapaukset. Kolmas huoltajien mainitsema syy on luvaton poissaolo, joka huoltajien mukaan johtuu usein ”laiskuudesta” tai siitä, että lasta kiusataan koulussa.

Oppilaat jäävät huoltajien mukaan runsaiden tai pitkien poissaolojen vuoksi muista jälkeen ja joutuvat myöhemmin kirkkoon muut kiinni. Monet huoltajat koettavat välttää sitä kysymällä opettajalta poissaolon aikana tulleet läksyt. Rästiin jääneitä asioita on myös saatettu tarvittaessa opiskella opettajan, koulunkäyntiavustajan tai vanhempien tuella.

Kodin ja koulun välillä on useimmiten tehty jonkinlaista yhteistyötä poissaolojen takia. Monet huoltajat kertoivat osallistuneensa erilaisiin keskusteluihin tai palavereihin opettajan kanssa. Yleisin yhteistyön muoto näyttää kuitenkin olevan poissaoloista ilmoittaminen. Useat vastaajat kertoivat, että he ottavat itse yhteyttä kouluun, jos lapsi joutuu olemaan poissa koulusta. Monet romanihuoltajat toivoivat koulusta pikaista yhteydenottoa, jos lapsi on poissa luvatta.

9.3 Romanioppilaiden näkemyksiä

Vajaa puolet haastatelluista romanioppilaista kertoo olleensa poissa koulusta enemmän kuin luokkatoverinsa. Kolmasosalla poissaoloja on vähemmän kuin luokkatovereilla, ja neljäsosa on ollut poissa saman verran kuin muut. Puolet vastaajista sanoi, että poissaoloista oli ollut ainakin hieman haittaa, ja puolet oli puolestaan sitä mieltä, etteivät poissaolot haitanneet heidän koulunkäyntiään lainkaan.

Myös romanioppilaat kertovat rehtorien ja huoltajien tavoin poissaolojen johtuneen yleisimmin sairaudesta. Seuraavaksi eniten mainintoja saivat erilaiset perhesyyt. Vähintään joka kymmenes vastaaja kertoi olleensa poissa luvattomasti.

10 Koulun vaihtaminen, koulunkäynnin keskeyttäminen ja muut opetusjärjestelyt

Koulun vaihtaminen ja kotiopetus saattavat heikentää ratkaisevasti romanioppilaiden keskimääräistä koulumenestystä ja helposti johtaa koulunkäynnin keskeyttämiseen. Niihin on kuitenkin hyvin vaikea puuttua: onhan jokaisella kansalaisella oikeus valita itse asuinpaikkansa eikä Suomessa myöskään ole koulupakkoa, kunhan oppivelvollisuus tulee suoritettua. Nuoren keskeyttäessä koulun tai huoltajien ottaessa lapsensa kotiopetukseen on usein jo liian myöhäistä vaikuttaa asioihin. Siksi ennakoiva suhtautumistapa on näissä tilanteissa paras.

Koulun vaihtaminen voi vaikeuttaa oppilaan koulunkäyntiä. Alatuvan ja muiden tutkimuksen perusteella luokan pysyvyys näyttää vaikuttavan oppilaan koulumenestykseen, psyykkiseen hyvinvointiin ja koulun rakentamaan sosiaaliseen pääomaan. Uusien, luokkaan samana lukuvuonna tulleiden oppilaiden keskiarvoista laskettu keskiarvo oli puoli numeroa matalampi kuin niiden oppilaiden, jotka olivat opiskelleet samassa luokassa vähintään kaksi vuotta. Luokan vaihtamisen aiheuttamat psyykkiset haasteet vaikuttivat myös muuttavan oppilaiden minäkuvaa aiempaa kielteisemmäksi. Lisäksi opettajat suhtautuvat uusiin oppilaisiin eri tavoin kuin vanhoihin tuttuihin: opettajilla on tutkimuksen perusteella taipumus antaa hyviä arvosanoja vasta, kun he ovat itse opettaneet oppilasta jonkin aikaa ja todenneet henkilökohtaisesti hänen osaamistasonsa. (Alatupa ym. 2007.)

Koulunkäynnin keskeyttämisen runsaus selittyy pitkälti romanikulttuurin piirteillä: romaninuoret aikuistuvat varhain ja saattavat myös perustaa perheen varsin varhaisessa vaiheessa. Koulun jättäminen kesken on oppilaan tulevaisuuden kannalta kuitenkin suuri riski. Yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi kasvaminen vaatii nykyään lähes väistämättä koulutusta. Jos jo peruskoulu jää kesken, tulevaisuuden mahdollisuudet vähenevät huomattavasti ja syrjäytymisriski kasvaa. Keskeyttämisten runsas määrä tietyssä etnisessä ryhmässä on lisäksi omiaan luomaan negatiivisia stereotyyppioita ja lisäämään muun väestön ennakkoluuloja. Se saattaa siten vaikeuttaa kaikkien ryhmän jäsenten täysipainoista toimimista yhteiskunnassa. Tämän vuoksi olisikin sekä oppilaiden oma että koko romaniväestön etu, että mahdollisimman monet romanioppilaat suorittaisivat peruskoulun loppuun asti.

Kotiopetus puolestaan vaatii huoltajilta varsin paljon. Monilla romanivanhemmillä ei ole, kuten ei monilla muillakaan suomalaisilla vanhemmillä, sellaista

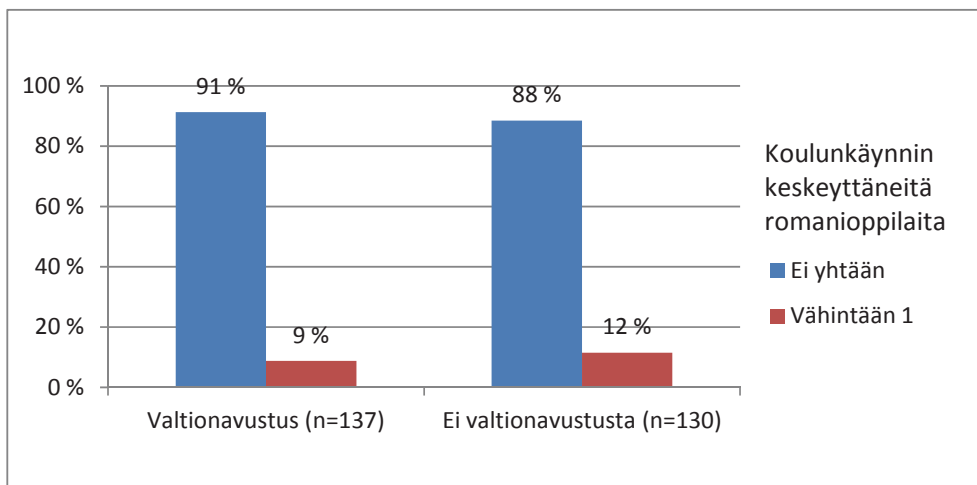
taito- ja tietopohjaa, että kotiopetuksessa voitaisiin päästä samanlaisiin tuloksiin kuin koulussa.

10.1 Rehtorien näkemyksiä

Lukuvuoden 2010–2011 aikana koulua vaihtoi 96 romanioppilasta, mikä on 12,8 % kysymykseen vastanneiden koulujen romanioppilaista ja 11,1 % kaikista kyselyn romanioppilaista. Lukuvuonna 2000–2001 koulua kesken lukuvuoden vaihtaneita romanioppilaita oli 99 eli 12 % kaikista kyselyn romanioppilaista (Opetushallitus 2004). Koulunvaihtajienkin osuus on siis säilynyt suurin piirtein samana kuin se oli kymmenen vuotta sitten.

Koulunkäynnin keskeytti lukuvuonna 2010–2011 kaikkiaan 41 romanioppilasta eli täsmälleen yhtä moni kuin kymmenen vuotta aiemmin. Tämä on 5,2 % kysymykseen vastanneiden koulujen romanioppilaista ja 4,8 % kaikista kyselyn romanioppilaista. Keskeyttäneistä 22 oli tyttöjä ja 19 poikia.

Tilastokeskuksen mukaan lukuvuonna 2009–2010 oppivelvollisuutensa laiminlöi kaikkiaan 41 oppilasta ja lisäksi 152 oppivelvollisuusiän ohittanutta oppilasta erosi ilman peruskoulun päättötodistusta (Suomen virallinen tilasto B). Romanioppilaiden osuus kaikista oppivelvollisuutensa laiminlyöneistä on siis suhteettoman suuri.

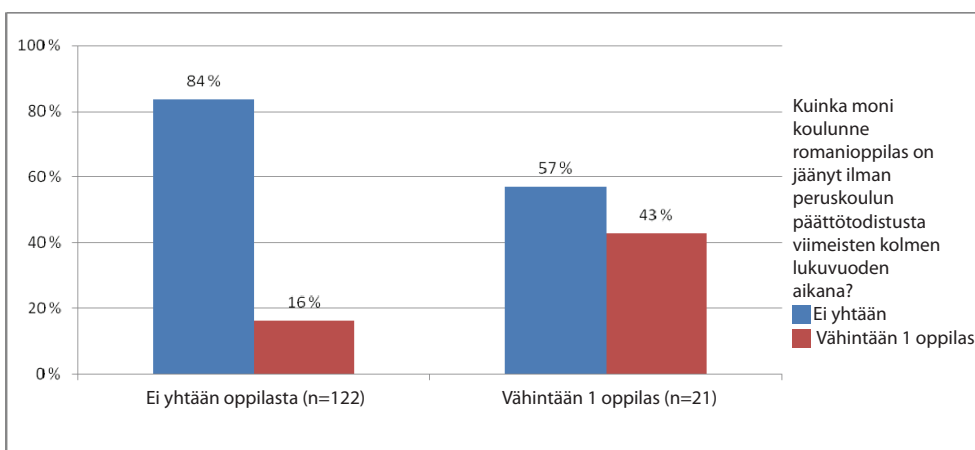
Kuvio 19. Koulunkäynnin keskeyttämiset sen mukaan, onko kunta ollut mukana romanioppilaiden perusopetuksen kehittämistoiminnassa vai ei.

Valtionavustuskunnissa niiden koulujen osuus, joissa ainakin yksi romanioppilas keskeytti koulunkäyntinsä lukuvuonna 2010–2011, on hieman pienempi kuin muissa kunnissa. Silti myös huomattavan monissa valtionavustuskuntien kouluissa ainakin yksi romanioppilas on keskeyttänyt koulunkäyntinsä.

Jotkut romanioppilaat suorittavat oppivelvollisuutensa muuten kuin kouluopetuksessa, muun muassa sairaalakoulussa sekä koti- ja muussa yksityisopetuksessa. Lukuvuonna 2010–2011 sairaalakoulussa opiskeli 11 romanioppilasta. Luku on täsmälleen sama kuin kymmenen vuotta sitten (Opetushallitus 2004).

Kotiopetuksessa olevien romanioppilaiden lukumäärä sen sijaan on kasvanut: lukuvuonna 2000–2001 koulut ilmoittivat 11 romanioppilaan olleen kotiopetuksessa (Opetushallitus 2004), kun kymmenen vuotta myöhemmin kotiopetuksessa olevia romanioppilaita ilmoitettiin olevan 19. Tämän lisäksi lukuvuoden 2010–2011 osalta kysyttiin myös muussa yksityisopetuksessa olevien romanioppilaiden määrää. Heitä koulut kertoivat olevan kaikkiaan 27. Kaikkiaan muissa opetusjärjestelyissä oli lukuvuoden 2010–2011 aikana 57 romanioppilasta, mikä on 7,3 % kysymykseen vastanneiden koulujen romanioppilaiden määrästä ja 6,6 % kaikista kyselyn romanioppilaista.

Romanioppilaiden koti- ja yksityisopetuksen määrän lisääntyminen on huolestuttavaa. Kouluissa, joissa vähintään yksi oppilas suorittaa oppivelvollisuutensa sairaalakoulussa, kotiopetuksessa tai muussa yksityisopetuksessa, lähes puolessa on myös vähintään yksi romanioppilas jäänyt ilman peruskoulun päättötodistusta kolmen viime lukuvuoden aikana. Muissa kouluissa osuus jää alle viidennekseen.

Kuvio 20. Romanioppilaiden jääminen ilman päättötodistusta sen mukaan, opiskeleeko koulun romanioppilaita sairaalakoulussa, kotiopetuksessa tai muussa yksityisopetuksessa.

11 Yleinen, tehostettu ja erityinen tuki

Vuonna 2004 julkaistun selvityksen mukaan lukuvuonna 2000–2001 puolet romanioppilaista sai osa-aikaista erityisopetusta. Kaikista oppivelvollisuusikäisistä lapsista osa-aikaisessa erityisopetuksessa oli tuolloin noin viidennes. Alakoulun (vuosiluokkien 1–6) romanioppilaista oli erityisopetukseen otettu tai siirretty 18 % ja yläkoulun (7–9) oppilaista 29 %. Kaikista oppilaista erityisopetukseen oli otettu tai siirretty tuolloin hieman yli 5 %. (Opetushallitus 2004). Romanioppilaiden suuri määrä erityisopetuksessa kertoi monenlaisista oppimiseen liittyvistä ongelmista, mutta myös rakenteellisista ja kulttuurisista käytännöistä sekä erityisesti tuen tarpeesta.

Koko 2000-luvun ajan erityisopetukseen otettujen tai siirrettyjen oppilaiden määrä on yleisesti kasvanut. Vuonna 2008 noin 8 % peruskoululaisista oli otettu tai siirretty erityisopetukseen. Osa-aikaista erityisopetusta sai noin 20 % peruskoululaisista (Opetushallitus 2010: 1). Erityisopetuksen alueella on tapahtunut muutoksia lainsäädännössä ja opetussuunnitelman perusteissa. Perusopetuslaki (laki perusopetuslain muuttamisesta 642/2010) ja Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Opetushallituksen määräys 51/011/2010) ovat muuttuneet oppimisen ja koulunkäynnin tuen osalta 1.1.2011 alkaen.

Opetukseen osallistuvalla on oikeus saada riittävää kasvun ja oppimisen tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Opetuksen järjestäjän tulee huolehtia, että oppilaan oikeus tukeen voi toteutua käytännössä, mm. määrittelemällä tuen tarpeen toteamiseen ja tuen toteuttamiseen liittyvät vastuut ja työnjako. Tuen tarpeen varhaiseksi havaitsemiseksi oppilaiden tarpeita tulee arvioida jatkuvasti, ja tuki on aloitettava riittävän varhain. Tämä ehkäisee ongelmien syvenemistä ja pitkäaikaisvaikutuksia. Tuen tarpeen arvioinnissa voidaan hyödyntää oppilaalle tehtyjen terveystarkastusten ja mahdollisten muiden arviointien tuloksia. Tuen oikea-aikaisuus sekä tuen oikea taso ja muoto ovat ratkaisevia oppimisen ja kehityksen turvaamiseksi. Oppilaan saaman tuen tulee olla joustavaa, pitkäjänteisesti suunniteltua ja tuen tarpeen mukaan muuttuvaa. Tukimuotoja käytetään sekä yksittäin että yhdessä toisiaan täydentävästi. Tukea annetaan niin kauan ja sen tasoisena kuin on tarpeellista.

Jokainen oppilas on oikeutettu yleiseen tukeen. Oppimisessa ja koulunkäynnissä ilmeneviin tuen tarpeisiin vastataan opetusta eriyttämällä, opettajien yhteistyöllä ja opetusryhmiä joustavasti muuntelemalla. Koulu käyttää erityisesti tukiovetusta, ja sen lisäksi voidaan käyttää myös oppimissuunnitelmaa, osa-aikaista erityisopetusta tai avustajan työpanosta keinoina vastata opetusryhmän

tai yksittäisten oppilaiden tuen tarpeisiin jo ennen tehostetun tuen vaiheeseen siirtymistä.

Oppilaalle, joka tarvitsee oppimisessaan tai koulunkäynnissään säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useita tukimuotoja, on pedagogiseen arvioon perustuen annettava tehostettua tukea hänelle tehdyn oppimissuunnitelman mukaisesti. Tehostettua tukea annetaan silloin, kun yleinen tuki ei riitä.

Tehostettu tuki suunnitellaan yksittäistä oppilasta varten kokonaisuutena. Se on luonteeltaan vahvempaa ja pitkäjänteisempää kuin yleinen tuki. Tehostetun tuen avulla tuetaan suunnitelmallisesti oppilaan oppimista ja koulunkäyntiä, ja tuen tarkoituksena on ehkäistä ongelmien kasvamista, monimuotoistumista ja kasautumista. Tehostetun tuen aikana voidaan käyttää kaikkia perusopetuksen tukimuotoja, lukuun ottamatta erityisen tuen päätöksen perusteella annettavaa erityisopetusta. Tehostetun tuen vaiheessa oppiaineiden oppimääriä ei voida yksilöllistää. Sen sijaan osa-aikaisen erityisopetuksen, opintojen yksilöllisen ohjauksen, joustavien opetusryhmien käytön ja kodin kanssa tehtävän yhteistyön merkitys korostuu. Myös oppilashuollon osuutta oppilaan hyvinvoinnin edistäjänä ja ylläpitäjänä vahvistetaan. Tuki tulee järjestää laadultaan ja määrältään oppilaan kehitystason ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. On tärkeää huolehtia oppilaan mahdollisuuksista saada onnistumisen kokemuksia oppimisessa ja ryhmän jäsenenä sekä tukea oppilaan myönteistä käsitystä itsestään ja koulutyöstä.

Erityistä tukea annetaan niille oppilaille, joiden kasvun, kehityksen tai oppimisen tavoitteiden saavuttaminen ei toteudu riittävästi muilla tukitoimilla. Erityinen tuki järjestetään joko yleisen tai pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä. Erityinen tuki muodostuu erityisen tuen päätökseen perustuvasta erityisopetuksesta sekä muista perusopetuksen tukimuodoista. Käytettävissä ovat perusopetuksen kaikki tukimuodot. Erityisen tuen tehtävänä on tarjota oppilaalle kokonaisvaltaista ja suunnitelmallista tukea niin, että oppilas voi suorittaa oppivelvollisuutensa ja saa pohjan opintojen jatkamiselle peruskoulun jälkeen. Oppilaan itsetuntoa ja opiskelumotivaatiota vahvistetaan ja häntä kannustetaan ottamaan edellytystensä puitteissa vastuuta opiskelustaan. Erityisen tuen antamiseksi opetuksen järjestäjän tulee tehdä kirjallinen päätös, jota tarkistetaan ainakin toisen vuosiluokan jälkeen sekä ennen seitsemännelle vuosiluokalle siirtymistä. Päätös tehdään hallintolain mukaisesti. Oppilaan oikeusturvan ja opetuksen järjestämisen kannalta merkittävät asiat päätetään erityistä tukea koskevassa päätöksessä. Erityisen tuen päätöksessä tulee päättää oppilaan pääsääntöinen opetusryhmä, mahdolliset tulkitsemis- ja avustajapalvelut sekä muut tarvittavat palvelut sekä tarvittaessa oppilaan opetuksen poikkeava järjestäminen. Oppimäärän yksilöllistäminen edellyttää erityisen tuen päätöstä.

Vertailu lukuvuosien 2000–2001 ja 2010–2011 välillä on lainsäädännön ja opetussuunnitelman perusteiden muuttumisen vuoksi hankalaa. Nykyinen kolmiportainen tuki oli nyt tarkastelun kohteena olevan lukuvuoden osalta jo voimassa kevätlukukaudella 2011, mutta syyslukukausi 2010 oli vielä edellisen lainsäädännön kautta. Monien rehtoreiden vastauksissa näkyi vielä uuden käsitteistön epävarmuus, mikä edelleen vaikeutti vertailua kymmenen vuoden takaiseen tilanteeseen. Romanihuoltajien kyselyssä muutos aiheutti vielä enemmän sekaannusta.

11.1 Rehtorien näkemyksiä

Rehtorien vastausten mukaan tukiovetusta on saanut 503 romanioppilasta, mikä on 58 % kaikista kyselyn piirissä olleista romanioppilaista. Lukuvuonna 2008–2009 tukiovetusta oli Suomen peruskouluissa keskimäärin 2,8 viikkotuntia sataa oppilasta kohti (Koivula ja Fröjd 2010). Romanioppilaat ovat siis saaneet tukiovetusta erittäin paljon.

Koulunkäyntiavustajan tuella opiskelleita romanioppilaita oli 286 eli 33 % kaikista kyselyn piirissä olleista romanioppilaista. Oppilashuoltoryhmissä oli rehtorien mukaan käsitelty 415 romanioppilaan asioita, mikä tarkoittaa 48 %:a kaikista kyselyn romanioppilaista.

Tehostettua tukea sai 261 romanioppilasta eli 30 % kaikista kyselyn romanioppilaista. Osa-aikaista erityisopetusta sai vuosiluokilla 1–6 yhteensä 163 romanioppilasta eli 28 % sekä vuosiluokilla 7–9 yhteensä 81 oppilasta eli 30 %. Yhteensä osa-aikaista erityisopetusta sai siis 244 romanioppilasta.

Erityisopetuspäätös tai nykyinen erityisen tuen päätös oli 243 oppilaalla eli 32 % kaikista kyselyn romanioppilaista. Ensisijaisia perusteita erityisen tuen päätöksiin romanioppilailla olivat olleet seuraavat:

- Puhehäiriö 1 %
- Luku- tai kirjoitushäiriö 19 %
- Matematiikan oppimisen vaikeudet 21 %
- Vieraan kielen oppimisen vaikeudet 18 %
- Sopeutumisasikeudet tai tunne-elämän häiriö 16 %
- Fyysinen tai muu vamma 1 %
- Muut vaikeudet oppimisessa tai muut syyt 24 %

Prosentuaalisesti suurimpana syynä olivat muut vaikeudet oppimisessa tai muut syyt. Toimenpiteitä tulee kuitenkin ehdottomasti kohdentaa lukemisen ja kirjoittamisen sekä matematiikan ja vieraan kielen opiskeluun.

Osittain yksilöllistetyn oppimäärän mukaisesti opiskeli 108 romanioppilasta eli 17 % ja kokonaan yksilöllistetyn oppimäärän mukaan 91 oppilasta eli 15 % kaikista kyselyn piirissä olleista romanioppilaista.

11.2 Romanihuoltajien näkemyksiä

Romanihuoltajilta kysyttiin, millaista tukea he toivoivat yleisesti lapsilleen. Huoltajat toivoivat ennen kaikkea kannustusta ja rohkaisua oppimiseen ja koulunkäyntiin sekä itsetunnon tukea. Monet toivoivat kouluihin romanitautista koulunkäyntiavustajaa tai esimerkiksi lisää tukiopetusta.

Yhteensä 84 romanihuoltajaa vastasi lastensa saaneen tukiovetusta. Huoltajista vain noin kuudennes ilmoitti lapsensa olevan erityisopetuksessa ja noin viidennes kertoi lapsensa saavan opetusta yksilöllistetyn oppimäärän mukaan jossakin aineessa. Noin seitsemäsosa kertoi lapsensa saavan tehostettua tukea. Huoltajien vastausten perusteella tehostettua ja erityistä tukea annettaisiin vähemmän kuin rehtorien vastaukset antavat ymmärtää. Tämä merkitsee todennäköisesti sitä, että haastatellut romanihuoltajat edustivat keskimäärin paremmin koulussa pärjänneiden oppilaiden perheitä. Oletettavasti myös uusi terminologia oli huoltajille epäselvää.

Kaiken kaikkiaan romanihuoltajat olivat kokeneet tukitoimien hyödyttäneen lapsiaan. Lapsi oli oppinut paremmin, saanut tiedoissa ja taidoissa kiinni ikätovereitaan ja korottanut arvosanojaan. Tuen avulla lapsi oli oppinut ymmärtämään asioita helpommin ja parantanut otettaan läksyjen teossa. Useimmat huoltajat kertoivat lapsensa saaneen tarvitsemansa tuen.

12 Peruskoulun päättäminen ja jatkokoulutukseen hakeutuminen

Alhainen koulutustaso on merkittävä ongelma, sillä nykypäivän yhteiskunnassa koulutus on usein työpaikan saamisen välttämätön ehto. *Romanien pitkä matka työmarkkinoille* -selvityksessä haastatelluista 154 romanityönhakijasta kolmasosa ei ollut suorittanut peruskoulun oppimäärää loppuun, yli puolella ei ollut muuta koulutusta kuin peruskoulu ja vain kuudesosalla oli ammatillinen perustutkinto. Selvästi yli puolet haastatelluista piti omaa koulutustaan riittämättömänä. (Syrjä & Valtakari 2008.) Ongelma on siis tiedostettu, ja romanien halu kouluttautua näyttääkin lisääntyneen selvästi, kuten tämänkin katsauksen tulokset antavat ymmärtää.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvitystä varten haastatelluista romanilapsista suurin osa aikoi hakeutua ammatilliseen koulutukseen, ja tulevaisuudensuunnitelmissa väikkyi useimmilla oma asunto, perhe ja työpaikka. (Junkala & Tawah 2009.) Koulutukseen hakeutuminen ei kuitenkaan edelleenkään näytä olevan ongelmatonta: hankaluuksiksi koetaan romaniväestön parissa ainakin sopivan koulutuksen löytäminen ja muutto koulutuspaikkakunnalle (Syrjä & Valtakari 2008). Lapsiasiavaltuutetunkin selvityksessä suurin osa haastatelluista romaninuorista toivoi lisää ohjausta nimenomaan jatko-opiskeluun liittyvissä käytännön asioissa, kuten asunnon hankkimisessa ja opiskeluun liittyvien tukien hakemisessa (Junkala & Tawah 2009).

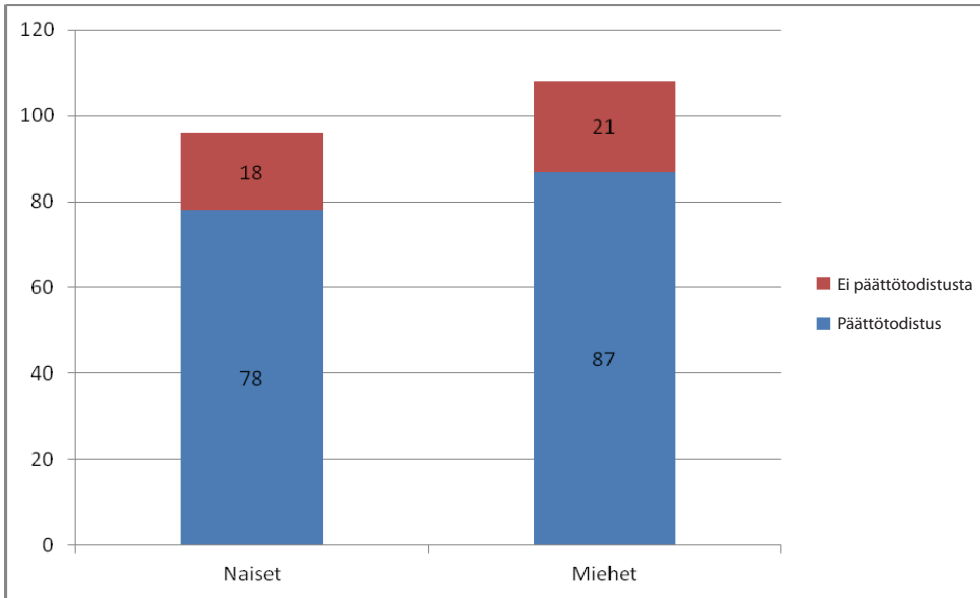
12.1 Rehtorien näkemyksiä

Yläkoulujen rehtoreiden mukaan kolmen edellisen lukuvuoden aikana peruskoulun päättötodistuksen on saanut 165 romanioppilasta ja ilman päättötodistusta on jäänyt 39 romanioppilasta. Vuosittain päättötodistuksen on siis saanut keskimäärin 55 romanioppilasta ja sitä ilman on jäänyt keskimäärin 13. Peruskoulun päättötodistuksen saamisen suhteen sukupuolella ei näytä olevan merkitystä: ilman päättötodistusta jääneiden osuus on noin 19 % sekä tytöistä että pojista. Luku on huomattavan korkea verrattuna peruskoulun koko oppilasmäärään: vuonna 2009 peruskoulun päättötodistuksen sai 99,1 % kaikista 9. vuosiluokan oppilaista (Kumpulainen 2010).

Lukuvuotta 2000–2001 koskevassa kyselyssä kerättiin tietoja viiden edellisen vuoden ajalta. Silloin perusopetuksen päättötodistuksen oli saanut 194 romanioppilasta ja ilman päättötodistusta oli jäänyt 83 romanioppilasta (Opetushallitus

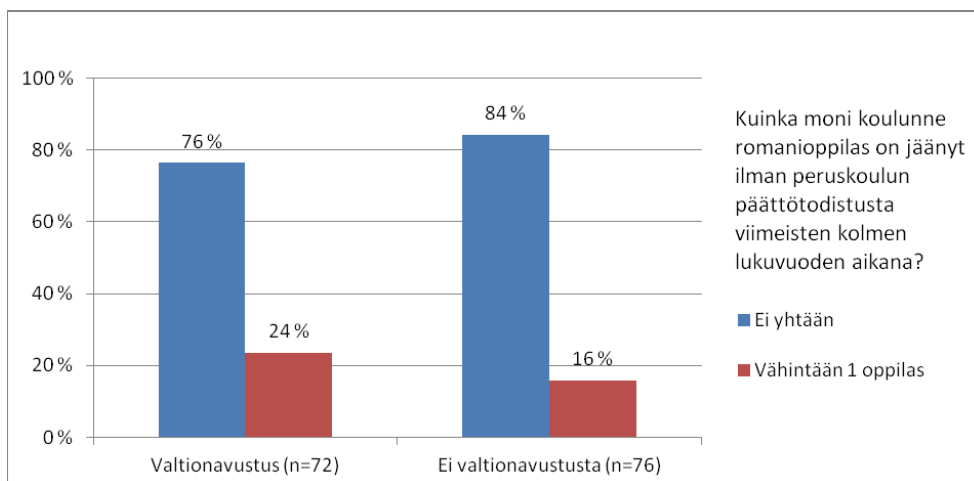
2004). Vuositasolla tämä tarkoittaa siis keskimäärin 39:ää päättötodistuksen saanutta ja 17:ää päättötodistuksetta jäänyttä romanioppilasta.

Kun huomioidaan se, että romanioppilaiden kokonaismäärä näyttää pysyneen suhteellisen vakaana, vaikuttaa vahvasti siltä, että kehitys on ollut myönteistä: romanioppilaat saavat nykyään selvästi enemmän peruskoulun päättötodistuksia kuin vielä kymmenen vuotta sitten. Siltikin työsarkaa riittää ennen kuin romanioppilaat saavuttavat tässä suhteessa muun väestön.

Kuvio 21. Peruskoulun päättötodistuksen saaneet ja sitä ilman jääneet romanioppilaat kolmen viime lukuvuoden aikana.

Ilman peruskoulun päättötodistusta jääneitä romanioppilaita näyttää kolmen viime lukuvuoden aikana olleen valtionavustuskunnissa kahdeksan prosenttiyksikköä enemmän kuin muissa kunnissa. Tässä kysymyksessä vertailu saattaa kuitenkin olla hieman ennen aikaista, sillä koulunkäyntiin liittyvät ongelmat, jotka johtavat oppilaan jäämiseen ilman peruskoulun päättötodistusta, ovat usein pitkäaikaisia ja korjaantuvat hitaasti. Vaikka valtionavustuskunnissa olisikin siis suunnattu toimenpiteitä tämän ongelman korjaamiseen, saattavat vaikutukset näkyä vasta viiveellä. On myös muistettava, että valtionavustuskunnissa on selvästi enemmän romanioppilaita kuin muissa kunnissa, vaikka vastanneiden koulujen määrä on suunnilleen sama. Valtionavustuskuntien kouluissa on siis enemmän romanioppilaita kuin muiden kuntien kouluissa, ja oppilasmäärän kasvaessa on todennäköisempää, että mukaan mahtuu joku, joka jää ilman päättötodistusta.

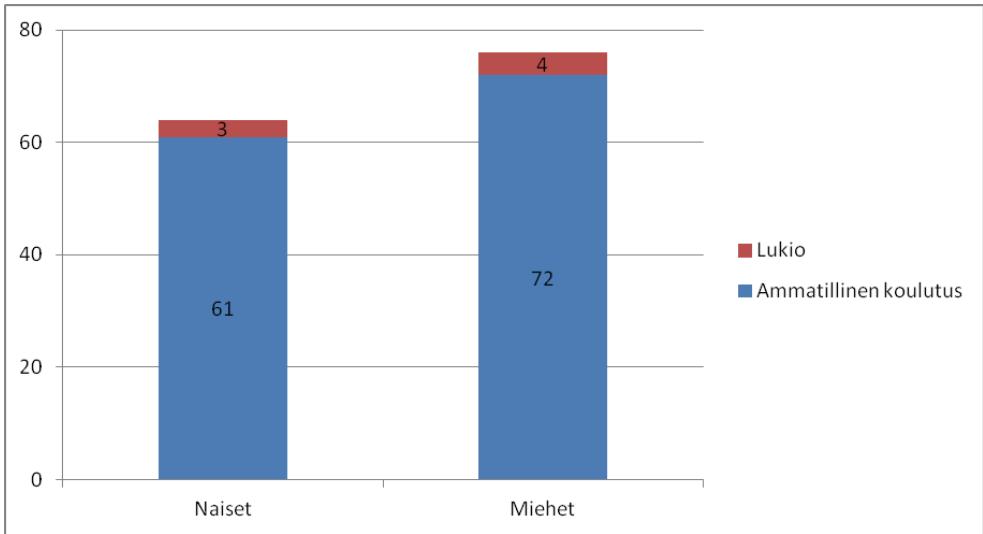

Kuvio 22. Romanioppilaiden jääminen ilman peruskoulun päättötodistusta sen mukaan, onko kunta ollut mukana romanioppilaiden perusopetuksen kehittämistoiminnassa vai ei.

Kolmen viime lukuvuoden aikana on jatkokoulutukseen hakeutunut rehtorien mukaan yhteensä 140 romanioppilasta. Heistä 133 on valinnut ammatillisen koulutuksen ja seitsemän lukion. Vuosittain ammatilliseen koulutukseen on siis hakeutunut keskimäärin 44 ja lukioon kaksi romanioppilasta. Jatkokoulutukseen hakeutuneista naisia oli 45,7 % ja miehiä 54,3 %, mutta päättötodistusluvuista voidaan päätellä, että kyseisissä ikäryhmissä on ollut kaiken kaikkiaan hieman enemmän miehiä kuin naisia. Merkittävää eroa sukupuolten välillä ei siis vaikuta olevan.

Lukuvuotta 2000–2001 koskevan selvityksen mukaan viiden edellisen vuoden aikana kaikkiaan 91 romanioppilasta oli arveltu hakeutuneen ammatilliseen toisen asteen koulutukseen ja 30 romanioppilasta lukioon (Opetushallitus 2004). Kymmenen vuotta sitten keskimäärin 18 romanioppilasta vuodessa olisi siis hakeutunut ammatilliseen koulutukseen ja 6 lukioon.

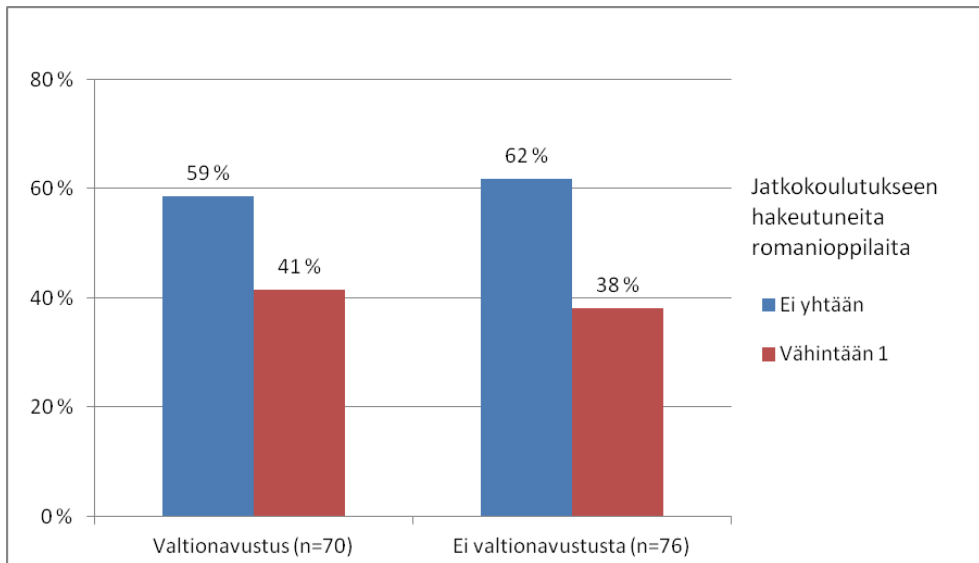
Vaikuttaa siis siltä, että kaiken kaikkiaan romanioppilaat hakeutuvat nykyään entistä useammin jatko-opintoihin suoraan peruskoulun jälkeen. Välittömästi jatkokoulutukseen hakeutuvia on noin 85 % peruskoulun päättötodistuksen saaneista romanioppilasta, kun vuonna 2009 kaikista 9. luokan päättävistä oppilasta tutkintotavoitteista opiskelua jatkoi välittömästi peruskoulun jälkeen 91,4 % (Suomen virallinen tilasto A). Ero romanioppilaiden ja kaikkien oppilaiden välillä ei enää ole kovin suuri.

Kuvio 23. Peruskoulun jälkeen jatkokoulutukseen hakeutuneet romanioppilaat kolmen viime lukuvuoden aikana.

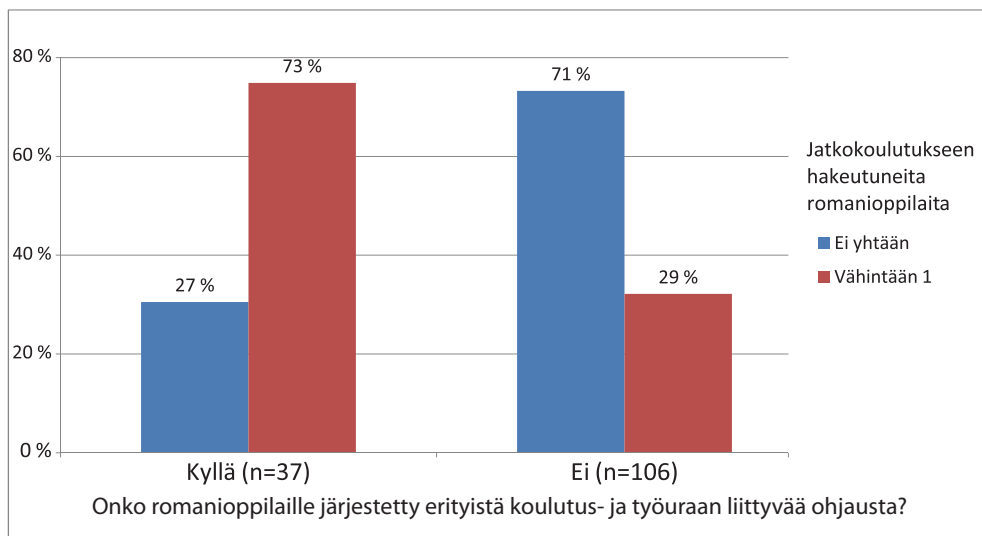
Romaniväestö on selvästi suuntautunut ammatilliseen koulutukseen. Sitä vastoin lukion aloittavien romanioppilaiden lukumäärä on edelleen huolestuttavan pieni, varsinkin kun sitä verrataan koko ikäryhmään. Vuonna 2009 puolet kaikista peruskoulun 9. luokan päättäneistä jatkoi lukioon (Suomen virallinen tilasto A).

Valtionavustuskuntien ja muiden kuntien välillä ei romanioppilaiden jatkokoulutukseen hakeutumisessa ole suurta eroa. Valtionavustuskunnissa kuitenkin niiden koulujen osuus, joista oli hakeutunut jatkokoulutukseen vähintään yksi romanioppilas, oli hieman suurempi kuin muissa kunnissa. Toisaalta valtionavustuskuntien kouluissa on myös enemmän romanioppilaita kuin muissa kunnissa, joten on todennäköisempää, että ainakin yksi romanioppilas koulua kohti lähtee jatkokoulutukseen.

Kuvio 24. Romanioppilaiden hakeutuminen jatkokoulutukseen sen mukaan, onko kunta ollut mukana romanioppilaiden perusopetuksen kehittämistoiminnassa vai ei.

Kouluilta kysyttiin myös, onko niiden romanioppilaille järjestetty erityistä koulutus- ja työuraan liittyvää ohjausta kolmen edellisen lukuvuoden aikana. Vain 27 % kouluista on järjestänyt erityistä ohjausta romanioppilailleen. Toisaalta tämä ohjaus näyttää myös tuottaneen tulosta: niistä kouluista, joissa romanioppilaille oli järjestetty erityistä ohjausta, oli myös huomattavasti useammin hakeutunut ainakin yksi romanioppilas jatkokoulutukseen.

Kuvio 25. Romanioppilaiden hakeutuminen jatkokoulutukseen sen mukaan, onko romanioppilaille järjestetty erityistä koulutus- ja uraohjausta.

12.2 Romanihuoltajien näkemyksiä

Romanihuoltajat pitivät lastensa kouluttautumista ammattiin lähes poikkeuksetta erittäin tarpeellisena. Vain muutama vastaaja piti sitä jokseenkin tarpeellisena tai ei osannut sanoa kantaansa. Kommentit ”ei ilman ammattia pärjää” ja ”ilman koulutusta ei ole tulevaisuutta” kuvastavat hyvin romanihuoltajien asenteita. Kouluttautumisen uskotaan tarjoavan lapsille ammatin lisäksi mahdollisuudet parempaan toimeentuloon ja oman elämän hallintaan sekä pääsyn yhteiskunnan hyväksytyksi jäseneksi. Joillekin romanihuoltajille lasten jatkokoulutukseen hakeutuminen vaikutti lähes itsestään selvältä: ”Jos motivaatio on kunnossa, en näe asiassa mitään estettä.”

Romanilasten jatkokoulutukseen hakeutumiseen ja ammatin hankkimiseen vaikuttavat romanihuoltajien mielestä eniten kotoa, mutta myös koulusta ja kaveripiiristä saatu tuki, kannustus ja esimerkki. Seuraavaksi yleisimmin mainitut tekijät olivat lapsen koulumenestys ja oma motivaatio. Vain kymmenkunta huoltajaa uskoi romanitaustan vaikuttavan jatkokoulutukseen hakeutumiseen, ja muutama viittasi myös yleisempään yhteiskunnalliseen tilanteeseen.

Jatkokoulutukseen liittyvän tiedotuksen ja ohjauksen suhteen romanihuoltajien mielipiteet vaihtelevat melko paljon. Lähes kaksi kolmasosaa huoltajista oli sitä mieltä, että heidän lapsensa olivat saaneet riittävästi tietoa erilaisista jatkokoulutusmahdollisuuksista, ja puolet koki saaneensa myös itse riittävästi tietoa lastensa mahdollisuuksista. Toisaalta kuitenkin erityistä jatkokoulutukseen liittyvää tukea tai ohjausta toivoi lapsilleen selvästi yli puolet vastaajista. Monet huoltajat perustelivat tuen tai ohjauksen tarvetta sillä, että romanilapset ja -nuoret tarvitsevat muita enemmän kannustusta opintoihinsa: ”Se on romanilapselle isompi kynnyks.” Monet toivovat lisätietoa ja -tukea myös siksi, että kotona sitä ei aina välttämättä osata antaa: ”On paljon asioita, joista ei tiedä.” Toisaalta jotkut olivat myös sitä mieltä, että jatkokoulutukseen liittyvä ohjaaminen ja lapsen tukeminen on kodin tehtävä eikä ulkopuolista apua tarvita.

Huoltajilta tiedusteltiin myös, kuinka helppoa oli ollut löytää romanilapselle työelämäntutustumispaikka. Osa vastaajista kertoi paikan löytyneen helposti tai samalla tavalla kuin muillekin oppilaille, mutta valitettavan monella oli ollut vaikeuksia saada työelämäntutustumispaikka tai paikka jäi kokonaan saamatta. ”TET-paikka löytyy helposti, niin kauan kun on farkuissa. Muuten ei löydy.” Näin tiivistä kokemuksensa eräs huoltaja.

12.3 Romanioppilaiden näkemyksiä

Romanioppilaat esittivät monenlaisia toiveammatteja: lentoemäntä, kampaaja, poliisi, laulaja, lääkäri, auton asentaja, sihteeri, palomies, opettaja, matkaopas, jääkiekkoilija, kokki... Kaikkiaan mainittiin lähes 50 eri ammattinimikettä. Osa vastaajista ei osannut sanoa toiveammattiaan tai kertoi, että se vaihtuu usein. Toiveammattiansakin suhteen romanioppilaat ovat ihan tavallisia lapsia ja nuoria.

Peruskoulun jälkeen kaksi kolmasosaa haastatelluista romanioppilaista aikoi jatkaa opiskelua, noin viidesosa ei vielä tiennyt mitä aikoo tehdä ja noin joka kymmenes suunnitteli menevänsä töihin. Suosituin jatko-opiskelupaikka näyttää olevan ammatillinen oppilaitos, lukioon suunnitteli menevänsä vain muutama oppilas.

Suurin osa haastatelluista romanioppilaista oli tyytyväisiä saamansa jatkokoulutukseen liittyvän ohjauksen ja tuen määrään. Noin neljäsosa toivoisi kuitenkin enemmän ohjausta ja tukea jatkokoulutukseen hakeutumisessa.

Romanioppilaat ovat myös varsin luottavaisia tulevaisuutensa suhteen: kaksi kolmasosaa haastatelluista piti melko tai erittäin todennäköisenä, että he pystyvät toteuttamaan tulevaisuudensuunnitelmansa. Vain muutama vastaaja piti suunnitelmiansa toteutumista melko epätodennäköisenä, ja loput eivät osanneet vielä arvioida suunnitelmien toteutumista. Selvästi tärkeimpänä tekijänä tulevaisuudensuunnitelmien toteutumisessa romanioppilaat pitivät omaa koulumenestystään ja motivaatiotaan. Romanitaustaa piti suurena haasteena noin joka viides vastaaja, ja yhtä moni oli sitä mieltä, ettei heidän suunnitelmiansa toteutumiseen ole mitään esteitä. Vajaa kolmasosa ei osannut vielä sanoa, mitkä olisivat suurimpia haasteita.

13 Romanikieli ja -kulttuuri

Romanikieli on Unescon vakavasti uhanalaisten kielten luettelossa. Romanikielen tutkija Henry Hedmanin tutkimuksen mukaan Suomen romanikielen vahvojen osaajien määrä on vähentynyt 50 vuodessa lähes 40 prosenttia: nykyään vain alle 30 % Suomen romaneista arvioi romanikielen taitonsa vähintään hyväksi. Alle 40 % haastatelluista ilmoitti osaavansa romanikieltä heikosti tai ei lainkaan (Hedman 2009). Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksen mukaan suurimmassa osassa romanioppilaiden koteja romanikieltä käytetään kuitenkin jonkin verran. Vain 6 % selvityksessä haastatelluista romanilapsista ilmoitti, ettei osaa lainkaan romanikieltä (Junkala & Tawah 2009). Vaikka lasten ja nuorten romanikielen taito ei yleensä ole kovin vahva, tuntuvat romani- nuoret olevan ylpeitä siitä, että osaavat romanikieltä, ja pitävän sitä osana identiteettiään (Hedman 2009).

Romanikieli tarvitsee monenlaista tukea yhteiskunnalta mm. tutkimukseen, opetukseen sekä viestintä- ja kulttuuripalveluihin (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2009). Tärkein tuki kielelle on kuitenkin tuki romaniyhteisöltä. Vain romanit itse voivat pelastaa romanikielen ottamalla sen aktiiviseen käyttöön.

13.1 Romanikielen kouluopetuksen taustaa

Vaikka Suomen lainsäädäntö onkin taannut romaneille mahdollisuuden oppia ja kehittää omaa kieltään, vain 20 koulussa tarjottiin romanikielen opetusta lukuvuonna 2000–2001. Nämä 20 koulua ovat vain 6 % kouluista, joissa opiskeli romanioppilaita (Opetushallitus 2004). Asiaan on kiinnitetty huomiota myös kansainvälisellä tasolla: ministerikomitea, joka valvoo kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa, kiinnitti vuonna 2007 huomiota romanikielen opetuksen vähäisyyteen Suomessa ja suositti Suomelle muun muassa vähemmistökielten opetuksen saatavuuden lisäämistä. (Aaltonen, Joronen & Villa 2009.)

Romanivanhemmat eivät aina ole osanneet pyytää lapsilleen romanikielen opetusta (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2009). Tätä ajatusta vahvistaa osaltaan myös Hedmanin tutkimus, jonka mukaan 66 % haastatelluista romanivanhemmista haluaisi, että koulussa järjestettäisiin romanikielen opetusta. Kielteisesti romanikielen opetukseen koulussa suhtautui vain noin 4 % vastaajista (Hedman 2009). Kouluikäisten lasten vanhemmista yhä harvempi käyttää romanikieltä aktiivisesti, joten kotien mahdollisuus tukea romanikielen kehittymistä on heikentynyt.

Jos romanikieltä opitaan vain koulussa, saattavat vaikutukset jäädä heikoiksi. Suurin osa Hedmanin tutkimuksessa haastatelluista peruskoulun romaniooppilaista arvioi romanikielen taitonsa tyydyttäväksi tai heikoksi, olivatpa he saaneet romanikielen opetusta tai eivät (Hedman 2009). Romanikielen opetus ei ole jakautunut tasaisesti ympäri maata, vaan suurin osa opetuksesta on annettu Etelä-Suomen kaupungeissa. Tämä on asettanut eri puolilla maata asuvat romaniooppilaat keskenään eriarvoiseen asemaan. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2009.)

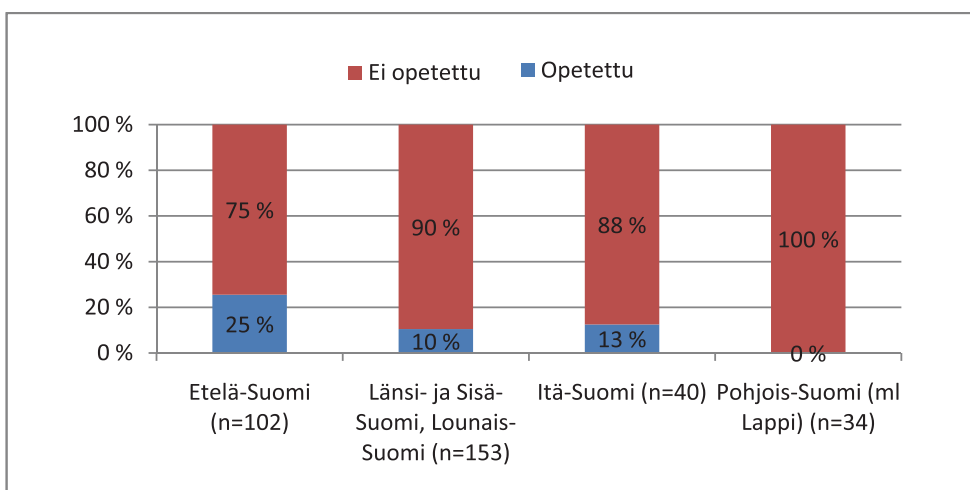
Opetushallitus myöntää opetuksen järjestäjille erillistä valtionavustusta yleisivistävässä koulutuksessa tapahtuvaan romanikielen opetukseen. Avustus jaetaan annetun opetuksen mukaisesti jälkikäteen. Valtionavustusta myönnetään opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksen perusteella. Asetusta muutettiin vuoden 2010 alusta lähtien: romanikielen opetuksen minimiryhmäkoko laskettiin neljästä kahteen oppilaaseen silloin, jos kunnassa ei ole vähintään neljää oppilasta. Romanikielen opetusta saavien oppilaiden määrä nousikin tämän johdosta siten, että keväällä 2010 oppilaita oli 174, kun vuoden 2009 keväällä oppilaita oli ollut 104.

13.2 Rehtorien näkemyksiä romanikielen opetuksesta

Lukuvuotta 2010–2011 koskevassa rehtorikyselyssä yhteensä 335 rehtoria vastasi romanikielen opetukseen liittyviin kysymyksiin. Rehtoreilta kysyttiin, kuinka moni romaniooppilas oli opiskellut romanikieltä lukuvuonna 2010–2011. Vain 197 koulun rehtoria vastasi kysymykseen. Vastaamatta jättäminen tarkoittanee useimmiten, että opetusta ei ole järjestetty. Romanikielen opetusta sai rehtorien mukaan kaikista 862 romaniooppilaasta 17,3 % eli 149 oppilasta. Romanikielen opetusta saivat yhteensä 37 koulun oppilaat.

Alueellisesti romanikielen opetusta oli eniten Etelä-Suomen kunnissa ja kouluissa. Etelä-Suomen romaniooppilaista neljäsosa opiskeli romanikieltä. Romanikielen opetuksen tilanne on kaikkein heikoin Pohjois-Suomessa, jossa sitä ei opeteta lainkaan. Oulun kaupungilla on tosin varteenotettavia pyrkiä romanikielen opettajien kouluttamiseksi, jotta tilanne tulevaisuudessa muuttuisi. Länsi-, Sisä- ja Lounais-Suomessa sekä Itä-Suomessa romanikielen opetusta saa kouluissa 10–13 % romaniooppilaista.

Vaikka romanikielen opetuksen määrä on edelleen valtakunnallisesti pieni, on se kymmenessä vuodessa rehtorien antamien tietojen mukaan yli kaksinkertaistunut. Romanikielen opetukseen myönnettyjen valtionavustusten mukaan opetus on ollut vieläkin laajempaa. Kevään 2010 tietojen perusteella 174 romaniooppilasta sai opetusta (vrt. taulukko 8).

Kuvio 26. Romanikielen opetus alueittain. Prosentit laskettu kaikista kyselyyn vastanneista kouluista, joissa opiskeli remanioppilaita

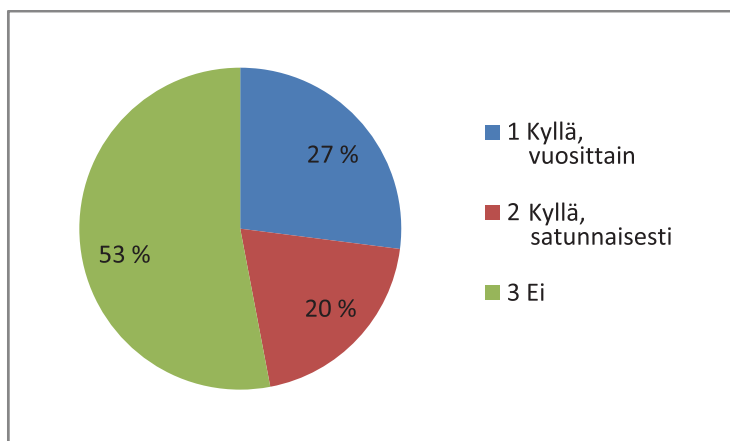
Taulukko 8. Romanikieltä opiskelleet oppilaat lukuvuosina 2000–2001 ja 2010–2011 rehtorien vastausten mukaan.

Romanikielen opetusta sai	yhteensä oppilasta	% kaikista romanioppilaista	Oppilaita yhteensä
Lukuvuonna 2000–2001	73	8,5 %	859
Lukuvuonna 2010–2011	149	17,3 %	862

Taulukko 9. Romanikielen opetuksen järjestäminen lukuvuonna 2010–2011.

Romanikielen opetus järjestettiin	Oppilaita	%	Koulut, joissa romanikielen oppilaita
omassa koulussa	133	89 %	26
muussa koulussa oman kunnan alueella	16	11 %	11
muussa koulussa muun kunnan alueella	0	0 %	0
Yhteensä	149	100 %	37

Joka kolmas rehtori (33 %) oli sitä mieltä, etteivät romanioppilaiden vanhemmat pidä romanikielen opetusta tarpeellisena. Toisaalta rehtorien vastauksista kävi ilmi, että yli puolet kouluista ei tiedottanut lainkaan romanikielen opetuksen mahdollisuudesta.

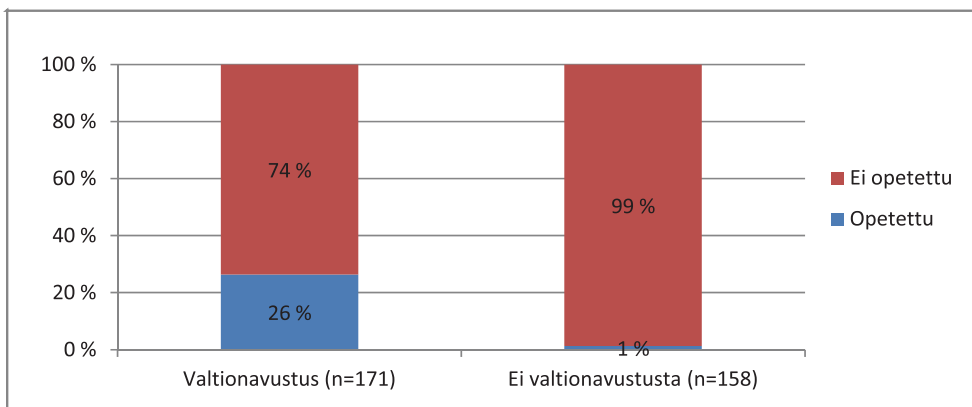
Kuvio 27. Koulu informoi romanioppilaiden vanhempia mahdollisuudesta romanikielen opiskeluun.

Romanikielen opetusta saaneista oppilaista 89 % sai opetusta omassa koulussaan ja loput toisessa koulussa oman kunnan alueella. Kuntien välistä yhteistyötä ei ollut. Lähes neljäsosa rehtoreista vastasi, että romanikieltä ei opetettu heidän koulussaan siksi, että oppilaita ei opetuksen järjestämiseksi ollut tarpeeksi. On toki paljon kouluja, joissa ei ole edes kahta romanioppilasta, mikä oikeuttaisi romanikielen opetuksen valtionavustukseen. Suurella osalla ongelma ratkeaisi kuitenkin, jos kunnan eri koulut tekisivät yhteistyötä. Vaikka romanikielen opettajista on pulaa, vain 5 % rehtoreista piti opettajan huonoa saatavuutta syynä sille, että koulu ei tarjonnut romanikielen opetusta.

Taulukko 10. Romanikielen opetus kolmen viime lukuvuoden aikana (2008–2011) rehtorien vastausten mukaan.

Romanikielen opetus 2008-2011	Rehtorien vastaukset	Osuus vastauksista prosentteina
Kyllä	36	11 %
Opetus järjestetään toisessa koulussa	11	3 %
Ei, koska opettajaa ei ole ollut saatavilla	18	5 %
Ei, koska oppilaita ei ole ollut tarpeeksi	80	24 %
Ei, koska huoltajat eivät ole kokeneet sitä tarpeelliseksi	112	34 %
Ei, koska koulussa sitä ei ole koettu tarpeelliseksi	40	12 %
Ei, muun syyn takia	38	11 %
Yhteensä	335	100,00 %

Romanikielen opetusta järjestetään pääosin niissä kunnissa, jotka ovat mukana romanioppilaiden perusopetuksen tukemisen kehittämistoiminnassa. Nämä kunnat ovat yleensä sellaisia, joissa on merkittävä määrä romanioppilaita, ja niissä on jo pidemmän tai lyhemmän ajan tarjottu romanioppilaille romani-kielen opetusta.

Kuvio 28. Romanikielen opetus sen mukaan, onko kunta mukana romanioppilaiden perusopetuksen kehittämistoiminnassa. Prosentit on laskettu kaikista kyselyyn vastanneista kouluista, joissa oli romanioppilaita.

13.3 Romanihuoltajien ja -oppilaiden näkemyksiä romanikielen opetuksesta

Alle puolet haastateltujen huoltajien lapsista oli opiskellut romanikieltä. Huoltajilta kysymyttiin, onko koulu tiedottanut huoltajille lasten mahdollisuudesta romanikielen opetukseen, ja he kertoivat koulun ilmoitelleen siitä suhteellisen niukasti. On kuitenkin huomioitava, että romanihuoltajat eivät välttämättä ajatelleet ilmoituksen tulleen koulusta, mikäli he olivat saaneet tiedon romanikielen opettajan tai muun romanitaustaisen työntekijän kautta.

Huoltajilta kysyttiin myös, pitivätkö he romanikielen opetusta koulussa tärkeänä. Vaikka romanikielen opetusta saa vain pieni osa romanioppilaita, vastasivat huoltajat melkein poikkeuksetta romanikielen opetuksen olevan tärkeää. Romanikielen koetaan olevan tärkeä identiteetin vahvistaja. Huoltajien mielestä kieltä puhutaan kotioloissa nykyään niin vähän, että kouluopetus on melkein ainoa keino säilyttää kieli elossa. Lisäksi huoltajat kokivat romanikielen opetuksen motivoivan myös lastensa muuta oppimista.

Sinänsä hyvin myönteisesti suhtautuneita romanihuoltajia askarrutti romanikielen opetuksessa se, että opetus tapahtui usein varsinaisen koulupäivän ja ns. hyppytuntien jälkeen. Romanikielen opetuksen toivottiin mahtuvan varsinaiseen koulupäivään, mitä uusi opetus- ja kulttuuriministeriön asetuskin edellyttää. Samoin toivottiin opetuksen tapahtuvan lapsen omassa koulussa. Jotkut huoltajat saattoivat lisäksi kyseenalaistaa romanikielen opettajan oman kieli- taidon tai pedagogisen osaamisen. Alueellisia eroja ei vastauksissa ollut merkittävästi.

Vaikka romanihuoltajat kertoivat, ettei kodeista voida enää siirtää romanikielen osaamista lapsille, oppilaiden vastauksissa kotien rooli oli tässä suhteessa vahva. Useimmat oppilaat kertoivat oppineensa romanikieltä nimenomaan kotona. Toiseksi tärkeimmäksi oppimiskanavaksi mainittiin isovanhemmat. Asian voi tietysti myös tulkita niin, että isovanhemmat puhuvat lapsille ja lasten kotona romanikieltä. Useimmat romanioppilaat ilmoittivat osaavansa romanikieltä jonkin verran. Vain kaksi oppilasta ilmoitti osaavansa romanikieltä hyvin.

13.4 Romanikulttuurin huomioiminen ja opetushenkilöstön perehtyneisyys

Lukuvuonna 2000–2001 peruskoulujen henkilökuntaa oli perehdytetty tai he olivat perehtyneet itsenäisesti romanikulttuuriin 22 %:ssa kouluista. Sen sijaan 56 %:ssa vastanneista kouluista ei ollut minkäänlaista romanikulttuuriin liittyvää perehdytystä. Kymmenen vuotta sitten yli puolet (53 %) kouluista oli ottanut romanikulttuurin huomioon opetuksessaan liittämällä sen mm. suvaitsevaisuus- kasvatukseen tai esimerkiksi kutsumalla koululle romanivierailijoita. Monet koulut ilmoittivat tuolloin myös huomioivansa romanikulttuurin kyseenalaisesti katsomalla oppilaiden poissaoloja läpi sormien tai vapauttamalla heidät liikunnan opiskelusta.

Näyttää siltä, että muiden kuin romanioppilaiden tietotaso romaneista ja romanikulttuurista jää useimmiten varsin heikoksi. Myös lapsiasiavaltuutetun raportin mukaan romanikulttuurin esittely kouluissa on lähinnä teemapäivien ja muiden erityistapahtumien sekä mahdollisten romanitaustaisten työntekijöiden varassa. Lapsiasiavaltuutetun raporttia varten haastatellut romanihuoltajat ja -oppilaat toivoivatkin opettajille enemmän tietoutta romanikulttuurista. (Junkala & Tawah 2009.)

13.5 Romanitaustaiset koulunkäyntiavustajat

Romanitaustaisia koulunkäyntiavustajia pidetään romanioppilaiden identiteetin tukena sekä luotettavina ja turvallisina aikuisina, jotka luovat siltaa kodin ja koulumaailman välille. Romanihuoltajien mielestä lasten peruskoulun loppuun

saattaminen on haastava matka, jolle koko perhe tarvitsee tukea. Opetustoi-
messa työskentelevät romanitaustaiset työntekijät toimivat oppilaille esimerk-
kinä ja rinnalla kulkijoina.

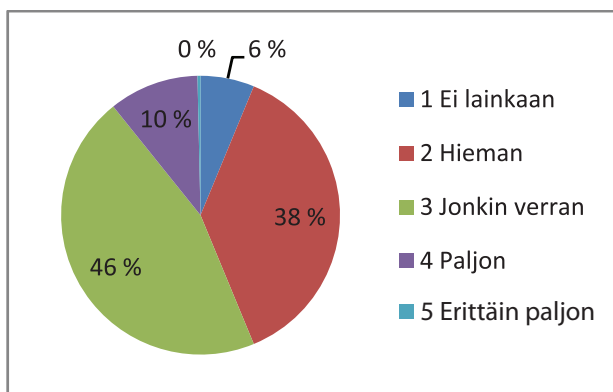
Valtaosa romanihuoltajista toivoi, että heidän lastensa koulussa työskentelisi
romaniaikuinen. Lasten kokema turvallisuudentunne oli merkittävin yksittäinen
tekijä huoltajien vastauksissa. Myös ongelmatilanteiden selvittelyssä koettiin
romanioppilaiden äänen tulevan kuulluksi, jos koulussa työskenteli romani-
työntekijä. Samoin koettiin, että romanityöntekijä edistäisi yleistä suvaitsevai-
suutta kouluympäristössä.

Romanioppilaiden perusopetuksen tukeen valtionavustusta saavien kuntien
koordinaattoreilta kysyttiin, kuinka monta romanitaustaista koulunkäyntiavus-
tajaa heidän kunnassaan oli vuonna 2011. Näissä 31 kunnassa on yhteensä
merkittävä määrä romanioppilaita, joten kuntien antamaa lukumäärää voidaan
pitää suuntaa-antavana romanitaustaisten koulunkäyntiavustajien määrästä
Suomessa. Poikkeama ei voi olla kovin suuri. Kunnista ilmoitettiin, että vaki-
naisessa työsuhteessa toimii 13 romanitaustaista koulunkäyntiavustajaa. Lisäksi
suunnilleen sama määrä romanitaustaisia koulunkäyntiavustajia ja kerho-
ohjaajia on osa-aikaisessa tai määräaikaisessa työsuhteessa.

Romanien palkkaaminen koulu yhteisöön ei ole tärkeää ainoastaan romanitau-
staisten oppilaiden näkökulmasta. Romanin toimiminen työ- tai koulu yhteisössä
edesauttaa kaikenlaista suvaitsevaisuutta, joka säteilee oppilaiden, heidän huol-
tajiensa ja muun henkilökunnan välityksellä laajalle alueelle.

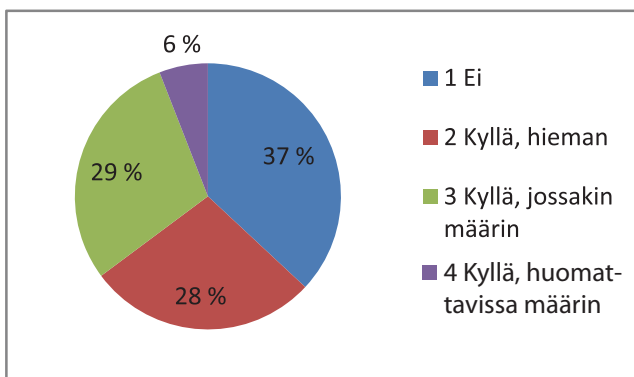
13.6 Rehtorien näkemyksiä opetushenkilöstön perehtyneisyydestä romanikulttuuriin

Rehtoreilta kysyttiin, miten romanikulttuuri huomioidaan perusopetuksessa
mahdollisen romanikielen opetuksen lisäksi lukuvuonna 2010–2011. Kysy-
mykseen vastasi yhteensä 288 rehtoria, joista 94 % oli sitä mieltä, että koulun
henkilökunta on perehtynyt romanikulttuuriin ainakin hieman, jonkin verran
tai jopa paljon. Kouluja, joissa henkilökunta ei ollut lainkaan perehtynyt roma-
nikulttuuriin, oli 6 %.

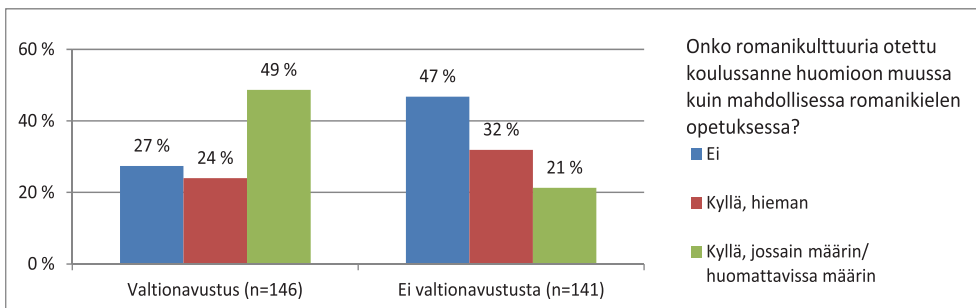
Kuvio 29. Koulujen henkilökunnan perehtyneisyys romanikulttuuriin.

Kymmenessä vuodessa tilanne on oleellisesti muuttunut myös romanikulttuurin huomioimisessa: nyt vain 37 % kysymykseen vastanneista rehtoreista (287) sanoi, että heidän koulussaan romanikulttuuria ei huomioida muuten kuin mahdollisessa romanikielen opetuksessa. Lähes kaksi kolmasosaa kouluista huomioi kulttuurisia seikkoja hieman tai jossain määrin. Rehtoreista 6 % kertoi romanikulttuuria huomioitavan huomattavissa määrin.

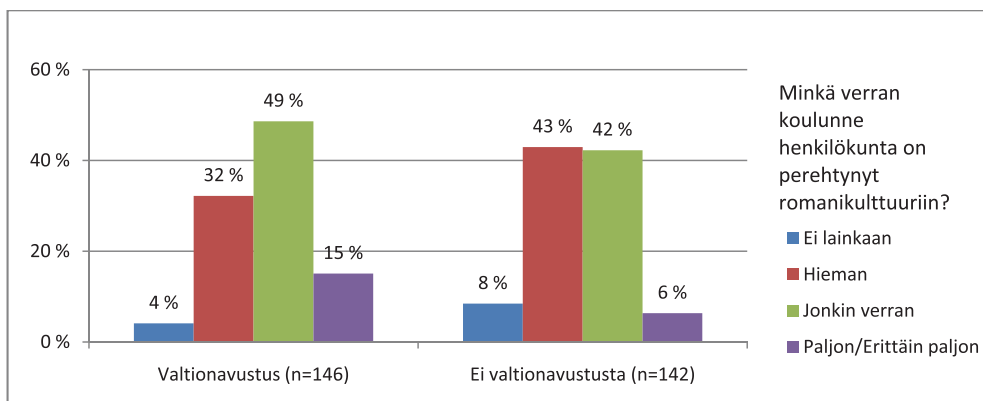

Kuvio 30. Romanikulttuurin huomioon ottaminen muussa kuin mahdollisessa romanikielen opetuksessa.

Romanioppilaiden perusopetuksen kehittämistoiminnassa mukana olevissa kunnissa romanikulttuuria huomioidaan oleellisesti enemmän kuin muissa kunnissa, ja myös henkilökunta on siihen paremmin perehtynyt.

Kuvio 31. Romanikulttuurin huomioiminen muussa kuin mahdollisessa romanikielen opetuksessa. Vertailussa valtionavustusta saavat kunnat ja muut kunnat.

Kuvio 32. Koulun henkilökunnan perehtyneisyys romanikulttuuriin. Vertailussa valtionavustusta saavat kunnat ja muut kunnat.

13.7 Romanihuoltajien ja -oppilaiden näkemyksiä opetushenkilöstön perehtyneisyydestä romanikulttuuriin

Romanihuoltajat toivoivat myönteistä suhtautumista romanikulttuuriin sekä tiedon ja arvostuksen lisäämistä. He toivoivat, että heidän lapsensa voisi olla koulussa ”oma itsensä”. Tiedon ajateltiin lisäävän hyväksyntää ja poistavan etniseen taustaan liittyvää kiusaamista. Romanihuoltajien mielestä opettajien tulisi rohkeasti kysyä romanikulttuuriin liittyvistä asioista tapauskohtaisesti ja varsinkin silloin, kun jokin asia aiheuttaa ongelmia. Varsinaisista tapakulttuuriin liittyvistä asioista kävi selvästi ilmi toive yhteisöllisyyden huomioimisesta esimerkiksi sairaus- tai kuolemantapausten sattuessa.

Myös liikuntatunteihin liittyvät pukeutumisen erityiskysymykset nousivat huoltajien vastauksissa esille. Romanihuoltajien mielestä opettajien tulisi nimenomaan yläkoulussa ottaa romanioppilaiden pukeutuminen huomioon, sillä pukeutuminen saattaa olla liikuntaan osallistumisen kynnykskysymys. Alakoulussa asiaa ei huoltajien mielestä tarvitse huomioida.

Murrosiän kehitykseen liittyvää tietoa romanihuoltajat toivoivat lapsilleen (erityisesti tytöille) koulun ammattilaisilta. Terveystieteiden toivottiin valistavan romanityttöjä murrosiän kynnyksellä.

Neljäntenä asiana huoltajien vastauksista nousi huoli lasten suomen kielen osaamisen tasosta. Opettajien toivottiin kiinnittävän huomiota siihen, että romanien puhuman suomen kielen käsitteistö on erilaista kuin pääväestöllä. Huoltajilla oli käsitys, että heidän lapsensa eivät aina ymmärrä kirjakieltä.

Romanioppilailta kysyttiin, kuinka hyvin heidän opettajansa tuntevat romanikulttuuria ja pitäisikö opettajien tuntea se paremmin. Hieman alle kolmannes oppilaista vastasi, että he eivät tiedä, kuinka hyvin opettajat tuntevat romanikulttuuria. Ehkä koulun arjessa ei ole tullut vastaan tilanteita, joissa oppilaat olisivat voineet panna sen merkille, tai sitten he eivät ole tulleet ajatelleeksi kulttuurin huomioimista kouluympäristössä. Hieman alle kolmannes romanioppilaista oli sitä mieltä, että opettajat tuntevat romanikulttuuria melko huonosti tai erittäin huonosti.

Oppilaiden mielipiteet siitä, pitäisikö opettajien tuntea romanikulttuuria paremmin, jakautuivat melko tasan; kyllä- ja ei-vastauksia oli lähes yhtä paljon. Alueellisesti erikoista oli se, että Länsi-Suomen ja Etelä-Suomen vastausluvut olivat päinvastaiset. Länsi-, Sisä- ja Lounais-Suomessa enemmistö oppilaista oli sitä mieltä, että opettajien ei tarvitsekaan tuntea romanikulttuuria paremmin, kun taas lapset Etelä-Suomessa halusivat opettajien tuntevan omaa kulttuuriaan.

Lapsilta kysyttiin lisäksi, kuinka hyvin heidän koulutoverinsa tuntevat romanikulttuuria ja pitäisikö näiden tuntea se paremmin. Romanilasten vastaukset jakautuivat tasaisesti akselilla melko hyvin – erittäin huonosti.

14 Yhteenveto ja toimenpide-ehdotukset

Lukuvuonna 2010–2011 suomalaisissa peruskouluissa opiskeli vastanneiden rehtoreiden mukaan 862 romanioppilasta. Nämä oppilaat opiskelivat yhteensä 329 koulussa. Tiedot perustuvat romanioppilaiden perusopetuksen tilanteen sähköiseen rehtorikyselyyn, johon vastasi yhteensä 1341 perusopetuksen rehtoria. Haastateltaviksi valittiin lisäksi 120 romanihuoltajaa ja 120 romanioppilasta eri puolilla Suomea.

Romanilasten osallistuminen esiopetukseen

Romanilapsista osallistui rehtoreiden mukaan esiopetukseen valtaosa, vähintään kolme viidestä, mutta osallistuminen on edelleen harvinaisempaa kuin pääväestön lapsilla, joilla osallistumisprosentti on lähes 100. Tilanne on parantunut merkittävästi verrattuna lukuvuoteen 2000–2001, jolloin romanilasten osallistuminen esiopetukseen oli huomattavan vähäistä. Romanihuoltajat viestittivät hyvin ymmärtäneensä esiopetuksen tarpeellisuuden. Romanilasten esiopetuksen säännöllisyyteen tulisi kuitenkin kiinnittää huomiota. Erityispiirteenä on lisäksi, että romanilapset suorittavat poikkeuksellisen usein esiopetuksen kahteen kertaan.

- Romanioppilaille ja heidän huoltajilleen tulisi tarjota tukea lasten varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen liittyvissä kysymyksissä, jotta koulun aloitus helpottuisi.
- Romaniperheille tulisi edelleen korostaa lasten esiopetukseen osallistumisen säännöllisyyden merkitystä.
- Esiopetuksessa olevien romanioppilaiden valmiuksia, erityisesti kielellisiä ja matemaattisia taitoja, tulisi harjoittaa. Harjoituksia voitaisiin tarjota esimerkiksi romanivanhemmille jaettavassa kirjasessa.

Romanioppilaiden yleinen koulumenestys

Noin kaksi kolmasosaa kyselyyn vastanneista rehtoreista oli sitä mieltä, että romanioppilaiden koulunkäynti sujuu samalla tavalla kuin muidenkin oppilaiden. Rehtorit arvioivat, että 70 %:lla oppilaista koulu sujui erinomaisesti, hyvin tai vähintään tyydyttävästi. Kuitenkin kaikista romanioppilaista 30 % pärjasi perusopetuksessa heikosti tai välttävästi.

Rehtorien arvion mukaan romanioppilaiden yleinen koulumenestys oli kuitenkin kolmen edeltävän vuoden aikana parantunut hieman tai huomattavasti. Lukuvuoteen 2000–2001 verrattuna tilanne vaikuttaa kohentuneen; silloin

rehtorien arvion mukaan vain 10 % romanioppilaista menestyi hyvin lukuaikaneissa.

Romanihuoltajilla oli rehtoreita parempi käsitys lastensa koulun sujumisesta, mikä kertonee ainakin osin lievästä vääristymästä romanihuoltajien otoksessa. Kaikkein haasteellisimpien oppilaiden huoltajia ei ollut otokseen tavoitettu. Se kertoo luonnollisesti myös rehtorien laajemmasta näkökulmasta vertailun tekemisessä. Ei voida nimittäin jättää huomiotta sitä, että rehtorien mukaan lähes kolmasosa romanioppilaista menestyy perusopetuksessa heikosti tai välttävästi, ja moni romanioppilas on jossakin vaiheessa koulunkäyntiään joutunut kertamaan jonkin vuosiluokan. Luokkien kertaaminen ajoittui esiopetuksen lisäksi erityisesti alakoulun 1. vuosiluokalle sekä yläkouluun.

Romanioppilaiden perusopetuksen kehittämistoiminnassa mukana olleissa kunnissa romanioppilaiden tilanne on merkittävästi parantunut verrattuna muihin kuntiin, joten vaikuttaa siltä, että kehittämistoimet ovat olleet oikeansuuntaisia. Vaikuttaa myös siltä, että valtionavusteinen kehittämistoiminta on antanut romaniyhteisölle myönteisen viestin siitä, että romanit huomioidaan koulumaailmassa ja heidän koulumenestystään pidetään tärkeänä. Romanitaustaiset työntekijät on monilla paikkakunnilla havaittu hyödyllisiksi suvaitsevaisuuden edistäjiksi ja romanioppilaiden tukijoiksi. Romanihuoltajien mukaan kouluyhteisössä tarvitaan edelleen lisää perustietoa romanikulttuurista.

- Romanioppilaiden perusopetuksen tilaa ja toimenpiteiden toimivuutta tulisi seurata säännöllisesti.
- Romanioppilaiden mahdollinen tuen tarve tulisi varmistaa erityisesti alaluokilla ja yläkouluun siirtymisen yhteydessä.
- Romanioppilaiden perusopetuksen loppuun saattamisesta tulisi huolehtia tarpeellisin tukitoimin.

Romanikotien ja koulun välinen yhteistyö

Sekä rehtorien että romanihuoltajien viesti oli selkeä: kodin ja koulun yhteistyö toimii. Rehtoreista 94 % piti yhteistyön tasoa erittäin hyvänä, hyvänä tai vähintään tyydyttävänä. Samoin romanihuoltajat arvostivat lähes varauksetta opettajien ja muun opetushenkilöstön kanssa tehtyä yhteistyötä. Ei ole liioiteltua sanoa, että yhteistyön sujuvuus on eräänlainen läpimurto romanien koulunkäynnin historiassa. Yhteistyön avulla romanioppilaiden koulunkäyntiin liittyviin haasteisiin on helpompi puuttua. Rehtorien arvio yhteistyön sujuvuudesta lukuvuonna 2000–2001 oli selvästi matalampi; silloin rehtoreista 67 % piti yhteistyötä toimivana.

- Romanihuoltajat osallistuvat koulun järjestämiin yleisiin vanhempien-
iltoihin, minkä lisäksi heille tulisi järjestää tarpeen vaatiessa erillisiä
romanivanhempieniltoja.
- Suvaitsevaisuutta tulisi edelleen korostaa, ja romanikulttuurista tulisi
välittää lisää tietoa koko koulu yhteisölle.

Kiusaaminen ja syrjintä

Kouluissa ei edelleenkään havaita kaikkea kiusaamista, sillä rehtoreiden arviot romanioppilaiden kokeman kiusaamisen yleisyydestä ovat vähäisempiä kuin huoltajien ja oppilaiden kertomat määrät. Romanioppilaiden kiusaaminen on suureksi osaksi etnistä nimittelyä. Kaikki kiusaaminen ei välttämättä suoranaisesti johdu oppilaan romanitaustasta, vaan romanioppilas saattaa myös joutua kiusatuksi samalla tavoin kuin kuka tahansa muukin oppilas.

Kiusaamisen tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen on viime vuosina kiinnitetty kouluissa paljon huomiota, joten vertaaminen tilanteeseen kymmenen vuotta sitten on vaikeaa.

Kiusaaminen ei tässä selvityksessä noussut niin suureen osaan kuin esimerkiksi Lapsiasiavaltuutetun selvityksessä vuodelta 2009. Näiden tulosten valossa romanioppilaisiin ei yleensä kohdistu ainakaan avointa ja systemaattista syrjintää tai kiusaamista. Romanioppilaat eivät myöskään toimi kiusaajina erityisen usein. Sekä rehtorit ja romanihuoltajat että romanioppilaat kokivat, että ilmi tulleeseen kiusaamiseen useimmiten puututaan ja että puuttuminen myös useimmissa tapauksissa auttaa. Aina tulokset eivät kuitenkaan ole pysyviä, vaan kiusaaminen saattaa alkaa myöhemmin uudelleen.

- Kaikkeen koulukiusaamiseen, etniseen nimittelyyn ja syrjintään tulisi puuttua heti. KiVaKoulu-ohjelmaan tulisi sisällyttää osio, jossa huomioidaan romanioppilaisiin kohdistuva kiusaaminen ja annetaan opettajille välineitä reagoida etniseen syrjintään.

Poissaolot, koulunvaihto ja koulunkäynnin keskeyttäminen

Rehtoreiden mukaan romanioppilaiden poissaolojen suuri määrä aiheuttaa monen romanioppilaan koulunkäyntiin ongelmia. Hälyttävää on, että kaikki romanihuoltajat ja -oppilaat eivät tunnu suhtautuvan asiaan riittävän vakavasti. Vaikuttaa siltä, että niiden oppilaiden osuus, joilla poissaolojen määrä haittaa koulunkäyntiä, ei ole vähentynyt kymmenessä vuodessa.

Romanioppilaiden poissaolot johtuvat usein sairaudesta tai erilaisista perhe-
syistä, kuten matkoista tai perheenjäsenen sairastamisesta. Myös luvattomiin

poissaoloihin tulisi kiinnittää vielä entistä enemmän huomiota. Huoltajien ja oppilaiden mukaan yksi syy luvattomiin poissaoloihin on se, että oppilasta kiusataan koulussa. Tällaisiin tapauksiin tulisikin kyetä puuttumaan nopeasti ja tehokkaasti.

Koulua vaihtoi lukuvuonna 2010–2011 yhteensä 12 % kaikista romanioppilaisista, ja sen keskeytti kokonaan lähes 5 %. Prosenttiosuudet ovat samoja kuin lukuvuonna 2000–2001. Tämäntyyppiset monialaiset ongelmat vaativat pitkäkestoista romanikodin ja koulun yhteistyötä sekä tarmokasta lapsen tukemista jo alakoulusta lähtien.

- Romanioppilaiden poissaolojen seuraamiseen ja niihin puuttumiseen tulisi varmistaa samat käytännöt kuin muilla oppilailailla.
- Opettajien ja muun opetushenkilöstön tulisi tehostaa poissaolojen syiden tarkastelua.
- Romanihuoltajille tulisi kodin ja koulun yhteistyössä kertoa lyhyidenkin poissaolojen ja koulunvaihdon huonoista vaikutuksista koulumenestykseen.
- Romanioppilaan tuki läpi koko peruskoulun ja erityisesti nivelvaiheissa tulisi varmistaa esimerkiksi tukihenkilön tai romanitaustaisen koulunkäyntiavustajan avulla.

Yleinen, tehostettu ja erityinen tuki

Lukuvuonna 2000–2001 puolet romanilapsista sai erityisopetusta. Selvityksen kohteena olleella ajanjaksolla 2010–2011 tapahtuneet lainsäädännön muutokset yleisen, tehostetun ja erityisen tuen alueella aiheuttivat epäselvyyttä vastauksissa. Selvää on kuitenkin, että romanioppilaat ovat vahvasti kaikkien tukimuotojen piirissä, ja erilaista tuen tarvetta on rehtorien mukaan ollut ilmeisen paljon. Haastateltujen romanihuoltajien mukaan tuki on tavoittanut heidän lapsensa. On kuitenkin oletettavaa, että haastatellut huoltajat ja oppilaat eivät edusta huonoimmassa tilanteessa olevia romanioppilaita.

- Romanihuoltajia tulisi informoida tehokkaasti yleisen, tehostetun ja erityisen tuen mahdollisuuksista.
- Romanioppilaille, joiden koulunkäynnissä on paljon ongelmia tai joilla on vaarana keskeyttää koulu, tulisi tarjota entistä tehokkaampia tukimuotoja jo varhaisessa vaiheessa.

- Jos romanihuoltajat haluavat siirtää lapsensa kotiopetukseen, tulisi heille selvittää kyseisen vaihtoehdon seuraukset. Kotiopetuksessa olevien oppivelvollisten edistymistä tulisi lisäksi seurata entistä tarkemmin.

Perusopetuksen suorittaminen ja jatkokoulutukseen hakeutuminen

Yhä useampi romanioppilas suorittaa nykyään perusopetuksen loppuun. Kehitys on kymmenessä vuodessa ollut myönteistä. Silti liian moni jää edelleen ilman peruskoulun päättötodistusta tai jättää hakematta jatkokoulutukseen, ainakin heti peruskoulusta päästyään. Tähän on usein synnä romaninuorten varhainen aikuistuminen ja perheen pikainen perustaminen sekä myös tiedon ja kannustuksen puute.

Romanioppilaat ovat tänä päivänä selvästi löytäneet ammatilliset opinnot jatkokoulutusmahdollisuudekseen. Ammatilliset opinnot aloittavien määrä on yli kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Lukioon hakeutuminen on kuitenkin nykyään hälyttävän vähäistä, jopa hieman vähäisempää kuin kymmenen vuotta sitten.

Tämän katsauksen tulokset kertovat, että erityisesti romanioppilaille suunnattu jatkokoulutukseen liittyvä tuki on ollut hyödyksi. Uraohjauksen myötä opiskelemaan lähteminen tulee romanioppilaille aiempaa konkreettisemmaksi, heidän omaan elämäänsä ja tilanteeseensa liittyväksi mahdollisuudeksi. Tällöin kynnys lähteä saavuttamaan tavoitteitaan madaltuu.

- Romanioppilaille tulisi antaa opinto-ohjausta tehostetusti jo alakoulussa.
- Romanioppilaille tulisi antaa yläkoulussa erityisesti heille suunnattua opinto-ohjausta, jossa tuetaan romanioppilaiden omia tulevaisuudentoiveita ja käsitellään myös käytännön haasteita romanien omista lähtökohdista käsin.
- Romanioppilaille tulisi järjestää mentorointia, jossa oppilaat säännöllisesti tapaisivat (romani)aikuisen, joka toimisi esikuvana sekä osaisi neuvoa ja kannustaa romaninuria koulunkäynnissä ja jatko-opintoihin hakeutumisessa. Romanitaustaisille koulunkäyntiavustajille tulisi järjestää uraohjauksen antamiseen liittyvää koulutusta.
- Romanihuoltajia tulisi informoida heidän lastensa yläkouluvaiheessa hakuprosesseista, valintakriteereistä, opiskelukäytännöistä sekä yhteiskunnan opiskelijoille tarjoamista tuista. Opetushallituksen internetsivustolle tulisi laatia helppolukuinen opas, jonka koulut voisivat tulostaa romanioppilaille ja heidän vanhemmilleen.

- Opinto-ohjauksessa tulisi painottaa lukion merkitystä jatko-opintojen kannalta ja kannustaa hyvin peruskoulunsa suorittaneita romanioppilaita lukiokoulutukseen. Tietoa pitäisi antaa myös päivälukion vaihtoehdoista, kuten aikuislukioista ja lukion suorittamisesta ammatillisen koulutuksen rinnalla.
- Lukioon valmistavaa koulutusta tulisi suunnata myös romaninuorille. Lisäopetusta tulisi hyödyntää nykyistä enemmän romaninuorten jatko-opiskeluvälineiksi.

Romanikieli ja -kulttuuri

Romanikielen opetus on yli kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Rehtorien mukaan lukuvuonna 2010–2011 yhteensä 149 romanioppilasta sai koulussa romanikielen opetusta. Opetushallituksen valtionavustustilastoinnin mukaan luku oli tätäkin suurempi: yhteensä 174 oppilasta sai romanikielen opetusta keväällä 2010. Selvityksen tuloksissa kävi ilmi, että rehtorit informoivat melko harvoin romanikoteja romanikielen opetuksen mahdollisuudesta. Romanihuoltajien ja -oppilaiden vastausten perusteella romanikielellä on aivan erityinen merkitys ja sen osaamisen katsotaan kohottavan romani-identiteettiä.

Kielen opetukseen liittyi alueellisia eroja. Etelä-Suomessa neljännes romanioppilasta sai romanikielen opetusta. Muualla Suomessa romanikielen opetuksen osuus oli selvästi pienempi.

Rehtoreista lähes kaksi kolmasosaa ilmoitti koulunsa henkilöstön olevan perehtynyt romanikulttuuriin hieman tai jonkin verran. Kymmenen vuotta sitten vastaava luku oli hieman yli puolet. Nyt henkilöstön perehtyneisyyden erot olivat melko suuria, kun verrattiin romanioppilaiden perusopetuksen kehittämistoiminnassa mukana olevien kuntien kouluja muiden kuntien kouluihin. Perehtyneisyys oli suhteellisen hyvää kehittämistoiminnan kunnissa. Romani-kulttuurin tuntemisen huoltajat kokivat tärkeäksi. Sen nähtiin lisäävän hyväksyntää ja suvaitsevaisuutta koulussa.

- Koulujen tulisi informoida romaniperheitä romanikielen opetuksen mahdollisuudesta.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön asetusta tulisi muuttaa siten, että koulutuksen järjestäjän on järjestettävä romanikielen opetusta, jos kahden oppilaan huoltajat sitä pyytävät.
- Romanikielen etäopetusta tulisi käyttää silloin, jos kunnassa ei ole saatavilla romanikielen opettajaa. Opetusta antavalle romani-kielen opettajalle tulisi tällöin antaa tukea etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen toteuttamisessa.

- Romanitaustaisia koulunkäyntiavustajia tulisi lisätä. He toimivat esikuvina ja tukena romanioppilaille sekä tutustuttavat muita oppilaita romaneihin ja romanikulttuuriin.
- Romanit ovat oman kulttuurinsa asiantuntijoita, joten koulun tulisi hyödyntää romaniyhteisön jäseniä voimavarana romanioppilaiden koulumotivaatiota parannettaessa.
- Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa tulisi käsitellä laajemmin eri kieli- ja kulttuuriryhmiä, myös romaneita.
- Romanit tulisi huomioida opetussuunnitelman perusteissa ja opetusmateriaaleissa entistä paremmin Suomen kansallisena vähemmistönä.

Sammandrag

Översikt över läget inom den grundläggande utbildningen för romska elever 2010–2011 och åtgärdsförslag

Bakgrund

Utbildningsstyrelsens första riksomfattande utredning av den grundläggande utbildningen för de romska eleverna gällde läsåret 2000–2001. Enligt denna utredning fanns det många problem i de romska elevernas skolgång. Romska barn deltog mer sällan än andra barn i förskoleundervisning och gick om årskurser oftare än andra. Dessutom hade de romska eleverna mycket frånvaro och andelen som togs till eller överfördes till specialundervisning var stor. Det var också vanligare bland de romska eleverna att avbryta skolan än bland andra elever. På tio år har det skett en positiv förändring i fråga om hur romerna förhåller sig till utbildning och utbildningssystemet. Många romska familjer är i dag mycket intresserade av sina barns skolgång. Det finns verkligen behov av en ny lägesöversikt.

Den riksomfattande utvecklingsverksamheten inom den grundläggande utbildningen för romska elever började i Finland 2008 i samband med utvecklingen av kvaliteten på den grundläggande utbildningen. Kommunerna kunde för första gången ansöka om statsunderstöd av Utbildningsstyrelsen för stödande av den grundläggande utbildningen för romska elever. Statsunderstöd har getts till 31 kommuner under åren 2008–2011 till ett totalt belopp av 1,8 miljoner euro. Under utvecklingsverksamheten omfattades uppskattningsvis 80 % av Finlands romska elever i grundskoleåldern av stödet. Med den riksomfattande utvecklingsverksamheten har man strävat efter att utvecklingsprojekten ska vara så långvariga som möjligt, ha effekter på ett riksomfattande plan och vara övergripande. Målgrupperna i utvecklingsarbetet har varit de romska eleverna och deras vårdnadshavare samt lärarna och skolorna. Kommunerna har blivit ålagda att implementera åtgärder i skolans vardag.

Finlands första politiska program avseende romerna blev klart i december 2009. Syftet med programmet var att främja romernas likvärdighet och delaktighet i samhället och att bl.a. höja utbildningsnivån bland romerna. Programmet innehåller ett stort antal åtgärdsförslag, och ansvaret för att dessa åtgärder vidtas har fördelats mellan flera förvaltningsområden. Programmet fokuserar på bl.a. de romska barnens och ungdomarnas deltagande i småbarnsfostran och utbildning samt på utveckling av romernas språk och kultur. I den verksamhet som Utbildningsstyrelsens utbildningsgrupp för den romska befolkningen bedriver

strävar man efter att beakta de mål för utbildningen och romernas språk och kultur som satts upp i det politiska programmet avseende romerna. Denna översikt över läget i fråga om de romska elevernas grundläggande utbildning är en av de många åtgärder som ingår i Finlands politiska program avseende romerna.

På grund av bristen på etniska statistikuppgifter är det svårt att samla in data för översikter över läget i fråga om de romska elevernas grundläggande utbildning. Det material som samlades in för denna översikt består i huvudsak av tre delar. För att man skulle få en allmän bild skickades till alla Finlands grundskolor en elektronisk enkät som rektorerna inom den grundläggande utbildningen besvarade. Dessutom har romska elever inom den grundläggande utbildningen och deras vårdnadshavare intervjuats med ett riksomfattande stickprov. För intervjuerna bildades ett brett riksomfattande nätverk av intervjuare med romsk bakgrund. När det gäller utredningar av denna typ är det viktigt att romerna har möjlighet att delta, då undersökningen gäller dem själva. Mer information som anknyter till utvecklingen av den grundläggande utbildningen för romer samlades också in av de kommuner som under åren 2008–2011 fick statsunderstöd för att stödja den grundläggande utbildningen för romska elever. I dessa kommuner var det koordinatorena för denna verksamhet som gav informationen.

I samband med en översikt över den grundläggande utbildningen för romska elever är det viktigt att hålla i minnet att den romska kulturen i sig inte kan vara orsak till ett visst beteende i skolan. När man undersöker jämförande data bör man hålla de relevanta variablerna konstanta, såsom familjernas socioekonomiska ställning. Endast genom att jämföra representanter för olika grupper i samma ställning kan man se vilka egenskaper som verkligen har att göra med kulturen. I denna utredning finns det ingen möjlighet till detta. Angreppssättet i lägesöversikten är beskrivande, olika fenomen förklaras inte.

Det uppskattas bo cirka 10 000 romer i Finland. Enligt de rektorer som besvarade den elektroniska enkäten gick 862 romska elever i grundskolorna i Finland under läsåret 2010–2011. Dessa elever gick i totalt 329 skolor. Totalt 226 intervjuer med romska elever och vårdnadshavare skickades in. Avsikten med intervjuerna var inte att samla in statistikuppgifter utan att låta de romska eleverna inom den grundläggande utbildningen och deras vårdnadshavare komma till tals.

De romska barnens deltagande i förskoleundervisningen

Enligt rektorerna deltog en majoritet av de romska barnen i förskoleundervisningen, minst tre av fem, men deltagandet är fortfarande lägre än bland majo-

ritetsbefolkningens barn, vars deltagandeprocent är nästan 100. Situationen har förbättrats betydligt jämfört med läsåret 2000–2001, när ett mycket litet antal romska barn deltog i förskoleundervisning. Man får ett intryck av att de romska vårdnadshavarna har förstått nödvändigheten med förskoleundervisningen väl. Det finns dock skäl att fästa uppmärksamhet vid regelbundenheten i de romska barnens förskoleundervisning. Ett särskilt drag är dessutom att de romska barnen exceptionellt ofta genomgår förskoleundervisningen två gånger.

- För att göra inledandet av skolgången lättare bör de romska eleverna och deras vårdnadshavare erbjudas stöd i frågor som gäller småbarnsfostran och förskoleundervisningen.
- För de romska familjerna bör man fortfarande framhålla vikten av att barnen regelbundet deltar i förskoleundervisningen.
- Inom förskoleundervisningen bör de romska eleverna få träna sina färdigheter, i synnerhet i språk och matematik. Man kunde till exempel erbjuda övningar i ett häfte som delas ut till föräldrarna.

De romska elevernas allmänna skolframgång

Cirka två tredjedelar av de rektorer som svarade på enkäten ansåg att de romska elevernas skolgång framskrider på samma sätt som de övriga elevernas. Rektorererna bedömde att 70 % av eleverna klarar sig utmärkt, väl eller åtminstone nöjaktigt i skolan. Av alla romska elever klarade sig dock 30 % dåligt eller försvarligt.

Rektorererna bedömde att de romska elevernas allmänna skolframgång hade förbättrats en aning eller betydligt under de tre föregående åren. Jämfört med läsåret 2000–2001 verkar situationen ha blivit bättre; då bedömde rektorererna att endast 10 % av de romska eleverna klarade sig väl i läsåren.

De romska vårdnadshavarna hade en bättre uppfattning om hur deras barn klarar sig i skolan, vilket åtminstone delvis torde bero på att samplet av vårdnadshavare är en aning snedvridet. De mest utmanande elevernas vårdnadshavare lyckades man inte få med i samplet. Det visar naturligtvis också att rektorererna har en vidare synvinkel när de gör sin jämförelse. Man kan nämligen inte låta bli att uppmärksamma det att enligt rektorererna klarar nästan en tredjedel av de romska eleverna sig dåligt eller försvarligt i den grundläggande utbildningen, och många romska elever har i något skede av sin skolgång varit tvungna att gå om en årskurs. Förutom förskoleundervisningen gick de särskilt om årskurs 1 och årskurserna 7-9.

I de kommuner som deltog i utvecklingen av den grundläggande utbildningen för romska elever har elevernas situation betydligt förbättrats jämfört med

andra kommuner. Det verkar alltså som om utvecklingsåtgärderna har varit de rätta. Det verkar också som om den statsunderstödda utvecklingsverksamheten har gett romerna en positiv signal om att de beaktas i skolvärlden och att det anses vara viktigt att de klarar sig bra i skolan. På många orter har man märkt att anställda med romsk bakgrund är till nytta genom att de främjar toleransen och kan stödja de romska eleverna. Enligt de romska vårdnadshavarna behövs det i skolan fortfarande mer basinformation om den romska kulturen.

- Läget vad gäller den grundläggande utbildningen för romska elever och åtgärdernas effekter bör regelbundet följas upp.
- De romska elevernas behov av stöd bör tryggas i synnerhet i årskurserna 1-6 och i samband med övergången till årskurserna 7-9.
- Man bör med nödvändiga stödåtgärder sörja för att de romska eleverna slutför den grundläggande utbildningen.

Samarbetet mellan romernas hem och skolan

Både rektorernas och de romska vårdnadshavarnas budskap var klart: samarbetet mellan hem och skola fungerar. Av rektorerna ansåg 94 % att nivån på samarbetet var mycket gott, gott eller åtminstone nöjaktigt. Likaså värdesatte de romska vårdnadshavarna nästan utan förbehåll samarbetet med lärarna och övrig undervisningspersonal. Man överdriver inte om man påstår att det väl fungerande samarbetet är ett genombrott i romernas skolgångshistoria. Med hjälp av samarbetet är det lättare att svara på utmaningarna i de romska elevernas skolgång. Rektorerna hade läsåret 2000–2001 en klart sämre uppfattning av hur samarbetet fungerar; då ansåg 67 % av rektorerna att samarbetet fungerar.

- De romska vårdnadshavarna deltar i skolans gemensamma föräldramöten, och därutöver bör man vid behov ordna separata föräldramöten för bara romer.
- Det är viktigt att fortfarande betona tolerans, och hela skolan bör få mer information om den romska kulturen.

Mobbning och marginalisering

I skolorna uppdagas fortfarande inte all mobbning, eftersom rektorerna hade en positivare uppfattning om omfattningen av mobbning än vårdnadshavarna och eleverna. Mobbingen av de romska eleverna består till största delen av att de kallas vid öknamn på grund av sin etniska tillhörighet. All mobbning beror nödvändigtvis inte direkt på att eleven är rom, utan en romsk elev kan också bli mobbad på samma sätt som vilken annan elev som helst.

Under de senaste åren har man i skolorna fäst mycket uppmärksamhet vid identifiering och ingripande vid mobbning, så det är svårt att jämföra med situationen för tio år sedan. Enligt denna utredning var mobbning emellertid inte ett lika stort problem som det var till exempel enligt barnombudsmannens utredning 2009. I ljuset av dessa resultat utsätts de romska eleverna i allmänhet inte för öppen och systematisk diskriminering eller mobbning. De romska eleverna är inte heller själva särskilt ofta mobbare. Både rektorerna och de romska vårdnadshavarna och eleverna upplevde att man för det mesta ingriper vid uppdagad mobbning och att ingripandet oftast också leder till resultat. Resultaten är dock inte alltid bestående, utan mobbningen kan börja på nytt senare.

- Man bör genast ingripa om någon elev blir mobbad, kallas vid öknamn på grund av sin etniska tillhörighet eller blir diskriminerad. I programmet KiVaSkola bör det inkluderas en del i vilken man beaktar mobbningen av romska elever och som ger lärarna redskap så att de kan reagera vid etnisk diskriminering.

Frånvaro, skolbyte och avbrott i skolgången

Enligt rektorerna orsakar hög frånvaro problem i många romska elevers skolgång. Det är alarmerande att alla romska vårdnadshavare och romska elever inte verkar ta frågan på tillräckligt stort allvar. Det verkar som om andelen elever vars frånvaro stör skolgången inte har minskat under de senaste tio åren.

De romska elevernas frånvaro beror ofta på sjukdom och olika familjeskäl, som resor eller familjemedlemmars sjukdom. Man bör fästa mer uppmärksamhet även vid den olovliga frånvaron. Enligt vårdnadshavarna och eleverna är en orsak till den olovliga frånvaron att eleverna mobbas i skolan. I dessa fall bör man kunna ingripa snabbt och effektivt.

Under läsåret 2010–2011 bytte totalt 12 % av alla romska elever skola och nästan 5 % avbröt skolgången helt. De procentuella andelarna är desamma som under läsåret 2000–2001.

Den här typen av många slags problem kräver ett långvarigt samarbete mellan hem och skola samt kraftigt stöd av barnen redan i årskurserna 1-6.

- För uppföljningen av de romska elevernas frånvaro och ingripande vid frånvaro bör samma praxis gälla som för andra elever.
- Lärarna och övrig undervisningspersonal bör effektivisera uppföljningen av orsakerna till frånvaro.

- Vid samarbete mellan hem och skola bör de romska vårdnadshavarna informeras om vilken negativ inverkan även kort frånvaro och byte av skola har på skolframgången.
- De romska eleverna bör ha tillgång till stöd under hela den grundläggande utbildningen och särskilt vid övergången mellan utbildningsstadierna, till exempel med hjälp av en stödperson eller ett skolgångsbiträde med romsk bakgrund.

Allmänt, intensifierat och särskilt stöd

Under läsåret 2000–2001 fick hälften av de romska barnen specialundervisning. De ändringar som infördes i lagstiftningen 2010–2011 medan denna utredning utfördes och som gällde det allmänna, intensifierade och särskilda stödet ledde till oklarheter i svaren. Det står dock klart att de romska eleverna omfattas i hög grad av alla stödformer, och behovet av olika former av stöd har enligt rektorerna varit påtagligt stort. De romska vårdnadshavare som intervjuades uppgav att deras barn har omfattats av stöd. Det kan dock antas att de intervjuade vårdnadshavarna och eleverna inte hör till de romska elever som har den sämsta situationen.

- De romska vårdnadshavarna bör informeras effektivt om möjligheterna till allmänt, intensifierat och särskilt stöd.
- Till de romska elever som har mycket problem med sin skolgång eller som ligger i farozonen att avbryta skolan bör man erbjuda effektivare stödformer redan i ett tidigt skede.
- Om de romska vårdnadshavarna vill ge sitt barn utbildning hemma, bör de informeras om vilka följder detta alternativ har. De läropliktiga som får hemundervisning bör dessutom följas noggrannare än förr.

Fullgörande av den grundläggande utbildningen och sökande till vidareutbildning

En allt större andel av de romska eleverna slutför den grundläggande utbildningen. Utvecklingen har varit positiv under de senaste tio åren. Trots detta är det alltför många som fortfarande blir utan avgångsbetyg från grundskolan eller som inte söker till vidareutbildning, åtminstone genast efter grundskolan. Orsaken till detta är ofta att de romska ungdomarna blir tidigt vuxna och grundar snabbt familj samt att det finns brister i kunskap och uppmuntran.

De romska eleverna har i dag klart hittat yrkesstudierna med möjligheterna till fortsatta studier. Antalet ungdomar som har inlett yrkesstudier har fördubblats på tio år. Det är dock alarmerande få som börjar på gymnasiet, till och med lite färre än för tio år sedan.

Resultatet i denna översikt visar att stöd som riktar sig speciellt till de romska eleverna har varit nyttigt i frågor som gäller vidareutbildning. Genom yrkesvägledning blir fortsatta studier ett mer konkret alternativ för de romska eleverna, en möjlighet som ansluter sig till deras liv och situation. Detta innebär att tröskeln sänks för att börja arbeta mot sina mål.

- De romska eleverna bör ges intensifierad studiehandledning redan i årskurserna 1-6.
- I årskurserna 7-9 bör de romska eleverna ges studiehandledning som är särskilt riktad till dem. I denna handledning bör de ges stöd i att förverkliga sina framtidsdrömmar, och även praktiska utmaningar bör behandlas utifrån romernas egna utgångspunkter.
- För de romska eleverna bör man ordna mentorverksamhet, det vill säga eleverna får regelbundet träffa en (romsk) vuxen som fungerar som förebild och som kan ge råd och uppmuntran till de romska ungdomarna i skolgången och vid sökande till fortsatta studier. För skolgångsbiträden med romsk bakgrund bör man ordna utbildning i att ge yrkesvägledning.
- När de romska barnen går i årskurserna 7-9 bör vårdnadshavarna informeras om ansökningsprocesser, urvalskriterier, studiepraxis och samhällets stöd för studerande. Det bör göras upp en lättläst guide som läggs ut på Utbildningsstyrelsens webbplats och som skolorna kan skriva ut till de romska eleverna och deras föräldrar.
- I studiehandledningen bör man betona gymnasiets betydelse med tanke på fortsatta studier och uppmuntra de romska elever som fullgjort grundskolan med gott betyg att söka sig till gymnasieutbildning. Det bör också ges information om alternativ till daggymnasiet, såsom möjligheten att studera i ett vuxengymnasium och att genomföra gymnasiestudierna i samband med yrkesutbildning.
- Utbildning som förbereder för gymnasiet bör riktas även till de romska ungdomarna. Påbyggnadsundervisningen bör utnyttjas i högre grad för att förbättra de romska ungdomarnas förutsättningar för fortsatta studier.

Romernas språk och kultur

Undervisningen i romani har mer än fördubblats på tio år. Enligt rektorerna fick totalt 149 romer undervisning i romani i skolan under läsåret 2010–2011. Enligt Utbildningsstyrelsens statistik över statsunderstöden var antalet till och med högre än så: totalt 174 elever fick undervisning i romani våren 2010. Enligt resultaten i utredningen informerar rektorerna ganska sällan hemmen om möjligheten till undervisning i romani. På basis av de svar som de romska vårdnadshavarna och eleverna gav har romani en alldeles särskild betydelse, och att kunna romani anses stärka den romska identiteten.

Det fanns regionala skillnader i språkundervisningen. I södra Finland fick en fjärdedel av de romska eleverna undervisning i romani. På andra håll i Finland fick klart färre elever undervisning i romani.

Av rektorens uppgav nästan två tredjedelar att skolans personal är en aning eller något insatt i den romska kulturen. För tio år sedan var andelen något över hälften. Nu var skillnaderna i kunskap hos personalen ganska stora, när man jämförde de skolor som deltog i utvecklingen av den grundläggande utbildningen för de romska eleverna med andra skolor. Kunskapen var relativt god i de kommuner som deltog i utvecklingsverksamheten. Vårdnadshavarna ansåg kunskap om den romska kulturen vara viktig. Den ansågs öka acceptansen och toleransen i skolan.

- Skolorna bör informera de romska familjerna om möjligheten att få undervisning i romani.
- Undervisnings- och kulturministeriets förordning bör ändras så att utbildningsanordnaren åläggs ordna undervisning i romani, om två elevers vårdnadshavare begär det.
- Distansundervisning i romani bör användas om kommunen inte har tillgång till en lärare i romani. Den lärare som ger undervisning i romani bör då ges stöd i undervisningen med hjälp av distansförbindelser.
- Man bör öka antalet skolgångsbiträden med romsk bakgrund. De är viktiga som förebilder och stöd för de romska eleverna och ger de övriga eleverna information om romerna och deras kultur.
- Romerna är experter i sin egen kultur, så skolan bör dra nytta av romerna som resurs för att förbättra de romska elevernas skolmotivation.
- I lärarnas grundutbildning och fortbildning bör man mer omfattande behandla olika språk- och kulturgrupper, även romerna.
- I grunderna för läroplanen och i läromedlen bör romerna beaktas bättre i egenskap av nationell minoritet i Finland.

Summary

Basic Education of Roma Pupils – Review 2010–2011 and Proposals

Background

The first Finnish National Board of Education national report on the basic education of Roma pupils concerned the school year 2000–2001. The report found a number of problems associated with the schooling of Roma pupils. Roma children attended pre-primary education less frequently than other children and had to repeat a school year more often than others. Moreover, Roma pupils had a lot of absences, and the proportion of pupils included in or transferred to special needs education was high. Dropping out of school was also more common among Roma pupils than other pupils. In ten years, positive changes have taken place in the attitude of the Roma to education and the education system. Today, many Roma families are very interested in their children's schooling. There is a genuine need for a new review of the situation.

The national development work of the basic education of Roma pupils began in Finland in 2008 as a part of the quality development of basic education. For the first time, municipal authorities were able to apply to the Finnish National Board of Education for government aid in support of the basic education of Roma pupils. The total amount of government aid for 31 municipalities was EUR 1.8 million in 2008–2011. During the development work, it is estimated that 80% of all Roma pupils of basic education age in Finland have fallen within the scope of the aid. The national development work has aimed at the development projects being as long-term, nationally effective and comprehensive as possible. The target groups of the development work have been both Roma pupils and their parents or carers, as well as teachers and schools. The municipal authorities have been expected to integrate the measures to form a standard part of the daily life of the school community.

Finland's first National Policy on Roma was completed in December 2009. The aim of the Policy was to promote the equality and inclusion of the Roma in society and to raise the educational standards of the Roma population. The National Policy on Roma contains a large number of proposals, with the responsibility for implementation shared among several administrative sectors. The focal points of the programme include participation of Roma children and teenagers in early-childhood and school education, as well as development of the Romany language and culture. The operation of the Roma Education

Group at the Finnish National Board of Education endeavours to adhere to the goals related to education, the Romany language and culture as laid out in the National Policy on Roma. This review of the basic education of Roma pupils is one of the many actions under the Finnish National Policy on Roma.

Gathering information for the review of the basic education of Roma pupils presents a challenge due to the lack of statistical data on ethnic groups. The material gathered for this review consists mainly of three parts. In order to create an overview, all comprehensive schools in Finland were sent an online questionnaire, to be filled in by the heads of basic education. In addition, Roma pupils in basic education and their parents or carers, selected by taking a national sample, were interviewed. An extensive national interviewer network of persons with Roma backgrounds was assembled for the interviews. A salient feature of investigations of this type is the opportunity of the Roma themselves to take part in research concerning them. Additional information related to development work of the basic education of the Roma has also been gathered from the municipal authorities that have received government aid to support basic education of Roma pupils in 2008–2011. The respondents in these cases have been the coordinators of this activity in the authorities.

When reviewing the situation of the basic education of Roma pupils, it is important to bear in mind that the Romany culture in itself cannot be a reason for certain kind of behaviour at school. When examining comparative data, other relevant variables, such as the families' socio-economic status, should be standardised. Only by comparing representatives of different groups that share the same status would it be possible to identify the features that really are culture-bound. This is not possible in the present study. The approach of the review is descriptive, not so much attempting to explain the various phenomena.

It is estimated that about 10,000 Roma live in Finland. In the school year 2010–2011, there were 862 Roma pupils in Finnish comprehensive schools, according to the school principals' responses to the online questionnaire. These pupils were studying in a total of 329 schools. The total number of interviews returned by Roma pupils, parents and carers was 226. The purpose of the interviews was not to gather statistical information, but to give a voice to Roma pupils in basic education, their parents and carers.

Participation of Roma children in pre-primary education

According to the school heads, the majority – at least three out of five – of Roma children took part in pre-primary education, but their participation is still less frequent than that of the children of the majority population with a participation rate approaching 100%. The situation has improved considerably

compared to the school year 2000–2001, when participation of Roma children in pre-primary education was notably low. The Roma parents and carers said that they had well understood the necessity for pre-primary education. Nevertheless, attention should be paid to the regularity of pre-primary education of Roma children. A further special feature is that Roma children take the pre-primary year twice exceptionally often.

- Roma pupils and their parents or carers should be offered support in issues related to children's early childhood and pre-primary education, so that starting school would be made easier.
- The importance of the regularity of attending pre-primary education should be a matter of continued emphasis to Roma families.
- The competencies of Roma pupils in pre-primary education, particularly language and mathematical skills, should be practised. Exercises could be offered, for example, in a booklet distributed to Roma parents.

General school performance level of Roma pupils

About two-thirds of the principals who answered the questionnaire held the opinion that the school performance of Roma pupils is on a par with other pupils. The principals estimated that 70% of the pupils were doing excellently, well or at least satisfactorily at school. Nevertheless, 30% of all Roma pupils were doing poorly or adequately in basic education.

In the principals' estimation, general school performance among Roma pupils had improved somewhat or markedly during the previous three years. Compared to the school year 2000–2001, the situation appears to have improved; at that time the principals estimated that only 10% of Roma pupils were doing well in theoretical subjects.

The Roma parents and carers had a better impression than the school heads of how their children were doing at school, which is probably, at least partially, due to a slight skewing in the sample of Roma parents and carers. The parents and carers of the most challenging pupils had not been reached to be included in the sample. Naturally, it also reflects the wider perspective of the principals in drawing comparisons. We cannot ignore the fact that according to the heads, almost one-third of the Roma pupils does poorly or adequately in basic education, and many Roma pupils have been forced to repeat a year at some point of his or her school career. In addition to pre-primary education, repeated years fell particularly to the first year and grades 7-9 of basic education.

In the municipal authorities involved in the development work of Roma pupils' basic education, their situation has improved significantly compared to other

municipal authorities, so it would seem that the improvement measures have been in the right direction. It would also appear that the government-aided development work has sent the Roma community a positive message to the effect that the Roma are taken into consideration in the school world and that their school performance is deemed to be important. In many places, workers with Roma backgrounds have proved to be useful promoters of tolerance and supporters of Roma pupils. The Roma parents and carers believe that the school community still needs more basic knowledge of the Romany culture.

- The state of the basic education of Roma pupils and effectiveness of the measures should be regularly monitored.
- Roma pupils' possible need for support should be assessed especially in the lower classes and at the time of moving on to grades 7-9 of basic education.
- Necessary support measures should be employed to ensure that Roma pupils complete their basic education.

Cooperation between Roma homes and school

The message of both school heads and Roma parents or carers was clear: cooperation between home and school works. Of the heads, 94% considered the level of cooperation very good, good or at least satisfactory. Similarly, Roma parents and carers almost unreservedly valued cooperation with teachers and other educational staff. It is not an exaggeration to say that successful cooperation is a kind of breakthrough in the history of Roma schooling. Cooperation makes it easier to intervene in the challenges related to the school careers of Roma pupils. The principals' assessment of the smoothness of cooperation in the school year 2000–2001 was clearly lower; at that time 67% considered the cooperation to be functional.

- Roma parents and carers participate in general parents' evenings organised by the school, in addition to which separate Roma parents' evenings should be arranged for them, if the need arises.
- Tolerance should be continued to be stressed, and more information on the Romany culture should be provided to the whole school community.

Bullying and exclusion

Schools are still not aware of all cases of bullying, as the principals' estimates of the frequency of bullying experienced by Roma pupils are lower than those reported by parents and carers. Bullying of Roma pupils is largely ethnic name-calling. All bullying is not necessarily directly due to the pupil's Roma back-

ground, but a Roma pupil may also become a target for bullying in the same way as any other pupil.

In recent years, schools have paid a great deal of attention to recognition of and intervention in bullying, so that comparison to the situation ten years ago is difficult. However, bullying was not as prominent in this survey as, for example, in the report by the Ombudsman for Children in Finland in 2009. In the light of these results, Roma pupils are not usually targets of at least open and systematic exclusion or bullying. Neither do Roma pupils act as bullies particularly often. Both school heads, Roma parents or carers and Roma pupils felt that cases of bullying that have come to light are usually addressed, and that the intervention also helps in most cases. However, the results are not always permanent, but the bullying may start again later.

- All school bullying, ethnic name-calling and exclusion should trigger immediate intervention. The KiVaKoulu programme should include a section specifically on bullying targeted at Roma pupils and giving teachers tools for reacting to ethnic discrimination.

Absences, change of schools and dropping out

The principals said that the large number of absences by Roma pupils results in problems in many Roma pupils' education. It is a cause for alarm that all Roma parents, carers and pupils do not seem to take the matter sufficiently seriously. It would seem that the share of pupils for whom the number of absences adversely affects their schooling has not reduced in ten years.

Roma pupils' absences are often due to illness or various family reasons, such as travel or sickness of a family member. Unauthorised absences should also be paid even more attention. According to parents, carers and pupils, one reason for unauthorised absences is that the pupil is being bullied at school. Quick and effective intervention in such cases should be possible.

In the school year 2010–2011, a total of 12% of all Roma pupils changed school, and almost 5% dropped out altogether. The percentages are the same as in the school year 2000–2001.

These kinds of multi-disciplinary problems demand long-term cooperation between the Roma home and the school, as well as provision of determined support for the child starting from grades 1-6 of basic education.

- It should be ensured that monitoring of and intervention in Roma pupils' absences follow the same procedures as with other pupils.

- Teachers and other educational staff should tighten up their investigation of reasons for absences.
- In the course of home-school cooperation, Roma parents and carers should be told about the adverse effects of even short absences and changes of school on educational performance.
- Support for the Roma pupil throughout comprehensive school and especially at transition stages should be ensured, for example with the help of a support person or special needs assistant with a Roma background.

General, intensified and special support

In the school year 2000–2001, half of all Roma children were receiving special needs education. In the period under review 2010–2011, changes in legislation in the area of general, intensified and special support created confusion in the responses. It is clear, however, that Roma pupils are strongly represented within all the support forms, and the heads reported an apparently great need for various forms of support. The Roma parents and carers who were interviewed felt that the support has reached their children. However, it is likely that the parents, carers and pupils interviewed are not representative of Roma pupils in the worst situation.

- Roma parents and carers should be effectively informed on the possibilities of general, intensified and special support.
- Roma pupils with a lot of problems in their schooling, or who are in danger of dropping out, should be offered more effective forms of support at an early stage.
- If Roma parents and carers wish to remove their children to be tutored at home, the consequences of this alternative should be made clear to them. In addition, the progress of home-tutored children of compulsory education age should be more closely monitored.

Completion of basic education and seeking further education

An increasing number of Roma pupils complete their basic education today. The development over ten years has been positive. Nevertheless, too many still fail to gain their basic education certificate or do not seek further education, at least immediately on leaving comprehensive school. The reason is often the early assumption of adult status of Roma youth and their rapid starting of a family, as well as the lack of information and encouragement.

Today, Roma pupils have clearly discovered vocational studies as their opportunity for further education. The number of those starting vocational courses has

more than doubled in ten years. However, enrolling rates in upper secondary school are alarmingly low today, even a little lower than ten years ago.

The results of this review show that the support linked to further education targeted specifically at Roma pupils has been beneficial. Following career guidance, embarking on studies becomes more concrete for Roma pupils, an opportunity relevant to their own lives and situations. This way, the threshold of setting out to achieve one's goals becomes lower.

- Roma pupils should be given intensive guidance counselling as early as grades 1-6 of basic education.
- In grades 7-9 of basic education, Roma pupils should receive educational guidance aimed specifically at them and supporting the Roma pupils' own hopes for the future and also addressing practical challenges viewed from the Roma's own perspectives.
- Mentoring should be organised for Roma pupils, where the pupils would regularly meet with a (Roma) adult who would act as a model and be able to advise and encourage Roma youth in their school careers and seeking further education. Career guidance training should be organised for special needs assistants with Roma backgrounds.
- Roma parents and carers should be informed at the stage of grades 7-9 of their children's education about application processes, selection criteria, study practices, and benefits and aid provided by society and available to students. A guide in plain language should be prepared for the Finnish National Board of Education website, which schools could print off for Roma pupils and their parents.
- Educational guidance should stress the importance of upper secondary school for further education and encourage Roma pupils who have done well at comprehensive school to go on to upper secondary level. Information should also be provided on the alternatives to daytime general upper secondary school, such as general upper secondary school for adults and taking the upper secondary courses alongside vocational education.
- Preparatory education for general upper secondary school should also be aimed at Roma youth. Supplementary teaching should be utilised more in order to better equip Roma youth for further education.

Romany language and culture

Teaching of Romany language has more than doubled in ten years. School heads reported that in the school year 2010–2011 a total of 149 Roma pupils were taught Romany at school. The Finnish National Board of Education

government subsidy statistics gave an even higher figure: 174 pupils in all were receiving Romany teaching in spring 2010. The survey results showed that school principals inform Roma homes relatively rarely about the possibility of Romany teaching. The responses of Roma parents, carers and pupils indicate that Romany has quite a special importance, and knowing it is deemed to reinforce the Roma identity.

There were regional differences in teaching the language. In Southern Finland, a quarter of Roma pupils received Romany teaching. In other parts of Finland the proportion of Romany teaching was clearly lower.

Almost two-thirds of school heads reported that their school staff had familiarised themselves with Romany culture a little or somewhat. Ten years ago, the corresponding figure was a little more than half. Now, the differences in staff familiarisation were relatively large, when schools from local authorities that are involved in the development work of Roma pupils' basic education are compared with schools in other local authorities. Familiarisation was fairly good in municipalities involved in the development work. Parents and carers deemed an understanding of Romany culture to be important. It was seen to increase acceptance and tolerance at school.

- Schools should inform Roma families of the possibility of receiving Romany language teaching.
- The Ministry of Education and Culture Decree should be amended so that the education provider must organise teaching of Romany language, if the parents or carers of two pupils request it.
- Distance teaching of Romany language should be used if there is no Romany teacher available in the municipal authority. In such cases, the teacher of Romany language should be provided with support in teaching via distance connections.
- There should be more special needs assistants with Roma backgrounds. They serve as models and support for Roma pupils, as well as familiarising other pupils with the Roma and Romany culture.
- The Roma are experts of their own culture, so the school should make use of members of the Roma community as a resource in the effort of improving the study motivation of Roma pupils.
- Different language and cultural groups, including the Roma, should be more extensively addressed in basic and continuing teacher training.
- The Roma should be given more consideration in the bases of the curriculum and in teaching materials, as a Finnish national minority group.

Lähteet

- Aaltonen, M. & Joronen, M & Villa, S. 2009. Syrjintä Suomessa 2008. Helsinki: Ihmisoikeusliitto.
- Alatupa, S. & Karppinen, K. & Keltikangas-Järvinen, L. & Savioja, H. (toim.) 2007. Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma - Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta? Sitran raportteja 75. Helsinki: Edita Prima.
- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010. Opetushallituksen määräys 51/011/2010.
- Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskus 2009. Kulttuurinen monimuotoisuus ja erityisopetus. Odense, Tanska: Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskus.
- European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia 2004. Migrants, Minorities and Education. Documenting Discrimination and Integration in 15 Member States of the European Union. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. <http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/CS-Education-en.pdf>
- Granqvist, K. 2006. Selvitys Suomen romanikielen nykytilasta sekä kielentutkimuksen ja -huollon tarpeista. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. <http://www.kotus.fi/files/729/romani-selvitys-1.pdf>
- Hedman, H. 2009. Suomen romanikieli: sen asema yhteisössään, käyttö ja romanien kieliasenteet. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 8. Helsinki. http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk8/Suomen_romanikieli.pdf
- Junkala, P. & Tawah, S. 2009. Enemmän samanlaisia kuin erilaisia. Romanilasten ja -nuorten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomessa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2009:2. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.
- Korhonen, S. 2008. Syrjivätkö oppikirjat? Romanikulttuuri alakoulun ympäristö- ja luonnon-tiedon, historian, äidinkielen ja uskonnon oppikirjoissa. Pro gradu. Helsingin yliopisto.
- Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2009: Romanikielen kielipoliittinen ohjelma. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 156. Helsinki.
- Kumpulainen, T. (toim.) 2009. Koulutuksen määrälliset indikaattorit 2009. Opetushallitus.
- Kumpulainen, T. (toim.) 2010. Koulutuksen määrälliset indikaattorit 2010. Opetushallitus.
- Kärnä, A. 2007. Koulukiusaamisen eri muotojen yleisyys alakouluissa. KiVa Koulu –hankkeen kyselyn tuloksia 3.–5.-luokan osalta. Teoksessa XII Kouluterveyspäivät. Työpapereita 22/2007. Helsinki.
- Laine, K. & Neitola, M. (toim.) 2002. Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Kasvatustieteen tutkimuksia 11. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 29.12.2009/1705.
- Luopa, P. & Pietikäinen, M. & Jokela, J. 2008. Koulukiusaaminen peruskoulun yläluokilla 2000–2007. Opetusministeriön julkaisuja 2008:7. Helsinki.
- Niemi, A.-M. & Mietola, R. & Helakorpi, J. 2010. Erityisluokka elämänkulussa. Selvitys peruskoulussa erityisluokalla opiskelevien vammaisten, romaniväestöön kuuluvien ja maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten koulutus- ja työelämäkokemuksista. Yhdenvertaisuus EtuSijalle (YES2)-hanke. Sisäasiainministeriön julkaisu 1/2010. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Opetushallitus 2004. Romanilasten perusopetuksen tila. Selvitys lukuvuodelta 2001-2002. Helsinki.

- Opetushallitus 2007. Laatusuunnitelman ja koulun yhteistyöhön. Moniste 7/2007. Helsinki.
- Opetushallitus 2010a. Romanikielen oppimisen tuki. Informaatioaineistot 2010:11. Helsinki.
- Opetushallitus 2010b. Romanilapsen kohtaaminen esi- ja perusopetuksessa. Oppaat ja käsikirjat 2010:5. Helsinki.
- Opetusministeriö 2004. Esiopetuksen tila Suomessa. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle esiopetusuudistuksen vaikutuksista ja tavoitteista. Opetusministeriön julkaisuja 2004: 32. Helsinki.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Helsinki: Opetushallitus.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutokset ja täydennykset 2010. Määräykset ja ohjeet 2011:20.
- Perusopetuslaki 21.8.1998/628.
- Rajala, S. (toim.) 2011. Romanioppilaiden perusopetuksen tuen hyviä käytäntöjä. Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2011:14. Tampere.
- Rimpelä, M. & Fröjd, S. & Peltonen, H. (toim.) 2010. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen perusopetuksessa 2009. Peruseräraportti. Koulutuksen seurantaraportit 2010: 1. Sastamala.
- Salmivalli, C. 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. 2. uudistettu painos. Juva.
- Siniharju, M. 2003. Kodin ja koulun yhteistyö peruskoulun alkuopetusluokilla. Väitöskirja. Helsinki: Yliopistopaino. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kas/kasva/vk/siniharju/kodinjak.pdf>
- Suomen romanipoliittinen ohjelma. Työryhmän esitys 2009. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:48.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (A): Koulutukseen hakeutuminen [verkkojulkaisu]. ISSN=1799-4500. 2009. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 2.11.2011]. Saantitapa: http://tilastokeskus.fi/til/khak/2009/khak_2009_2010-12-09_tie_001_fi.html.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (B): Koulutuksen keskeyttäminen [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-9280. 2009, Liitetaulukko 2. Peruskoulun koulupudokkaat lukuvuosina 1999/2000–2009/2010. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 28.10.2011]. Saantitapa: http://tilastokeskus.fi/til/kkesk/2009/kkesk_2009_2011-03-15_tau_002_fi.html.
- Syrjä, H. & Valtakari, M. 2008. Romanien pitkä matka työn markkinoille. Tutkimus romanien työmarkkinoille sijoittumisen edistämisestä 2008. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 22/2008.
- Ulkoasiainministeriö 2011. Suomen tavoitteet eurooppalaisen romanipolitiikan edistämiseksi. Suomen eurooppalaisen romanipolitiikan käsikirja. Ulkoasiainministeriön julkaisuja 2/2011.
- Valtioneuvoston periaatepäätös romanipolitiikan linjauksiksi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:16.
- Voutilainen, M. 2009. Esikouluikäisten lasten välinen syrjintä kasvattajan näkökulmasta. Opin- näytetyö. Diakonia ammattikorkeakoulu, Diak Etelä, Helsinki.
- Vähemmistövaltuutetun toimisto 2009. Vähemmistövaltuutetun vuosikertomus 2008.
- WERA –web-raportointipalvelu. <https://www.data.oph.fi/wera/wera>

Liite 1

Sähköisen rehtorikyselyn saatekirje

Arvoisa rehtori,

tämä kysely on osa Opetushallituksen Romanioppilaiden perusopetus -tilannekatsausta, jonka tarkoituksena on selvittää, kuinka romanioppilaiden koulunkäynti tämän päivän Suomessa sujuu. Tämän kouluille suunnatun kyselyn lisäksi hankkeessa haastatellaan romanioppilaita ja heidän huoltajiaan. Kysymykset koskevat suurimmaksi osaksi lukuvuotta 2010–2011.

Kysely on lähetetty kaikille Suomen peruskouluille. Koska katsauksesta on tarkoitus saada valtakunnallisesti mahdollisimman kattava, on jokainen vastaus tärkeä. Koko kyselyyn vastaamiseen menee aikaa noin 30 minuuttia. **Vaikka koulussanne ei opiskelisikaan yhtään romanioppilasta, toivomme, että uhraatte silti noin minuutin ajastanne ja vastaatte taustakysymyksiin sekä kyselyn ensimmäiseen kysymykseen.**

Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti, eikä tilastollisesta aineistosta voida tunnistaa yksittäisiä vastaajia. Tulokset julkaistaan vuoden 2011 lopulla.

Tilannekatsauksen vastuuhenkilönä toimii erityisasiantuntija Susanna Rajala Opetushallituksesta (susanna.rajala@oph.fi, puh. 040 348 7232). Häneltä saatte tarvittaessa lisätietoja niin tästä kyselystä kuin koko tilannekatsaushankkeestakin.

Vastausaikaa on 8.9.2011 saakka.

Kiitos vastauksistanne!

Ystävällisin terveisin

Johtaja Jorma Kauppinen
Yksikönpäällikkö, opetusneuvos Leena Nissilä

Liite 2

Sähköinen rehtorikysely

Jokaiseen kysymykseen on merkitty vastanneiden lukumäärä.

Taustatiedot

ALUE

Etelä-Suomi
Länsi- ja Sisä-Suomi, Lounais-Suomi
Itä-Suomi
Pohjois-Suomi (ml Lappi)
Ahvenanmaa

KUNNAN ASUKASLUKU

alle 4 000 asukasta
4 000–9 999 asukasta
10 000–24 999 asukasta
25 000–99 999 asukasta
yli 100 000 asukasta

ROMANIOPPILAIDEN PERUSOPETUKSEN TUKEMINEN -VALTIONAVUSTUS

Kunta on saanut valtionavustusta
Kunta ei ole saanut valtionavustusta

KOULUN KOKO

alle 299 oppilasta
300-499 oppilasta
Yli 500 oppilasta

Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus

1. Opiskeliko koulussanne romanioppilaita lukuvuonna 2010-2011?

Kyllä

Ei

(Vastauksia 1220)

Romanioppilaiden yleinen tilanne

2. Kuinka monta romanioppilasta koulussanne opiskeli lukuvuonna 2010-2011?

(Hyväksyttävät vastausarvot 0-100)

(Vastauksia 296, lisäksi 2 ”0 romanioppilasta” -vastausta)

3. Kuinka monta prosenttia koulunne tämänhetkisistä 1. vuosiluokan romanioppilaista osallistui esiopetukseen lukuvuonna 2010-2011?

(Hyväksyttävät vastausarvot 0-100)
(Vastauksia 269)

4. Minkälaisena näette romanioppilaiden yleisen tilanteen koulussanne tällä hetkellä?

- Huomattavasti parempana kuin muiden oppilaiden
- Hieman parempana kuin muiden oppilaiden
- Samanlaisena kuin muiden oppilaiden
- Hieman huonompana kuin muiden oppilaiden
- Huomattavasti huonompana kuin muiden oppilaiden

(Vastauksia 295)

5. Miten romanioppilaiden tilanne on muuttunut koulussanne viimeisten kolmen vuoden aikana?

- Parantunut huomattavasti
- Parantunut hieman
- Pysynyt samanlaisena
- Huonontunut hieman
- Huonontunut huomattavasti

(Vastauksia 295)

Romanikieli ja -kulttuuri

6. Onko koulussanne järjestetty romanikielen opetusta viimeisten 3 lukuvuoden aikana?

- Kyllä
- Ei, koska koulumme oppilaat ovat osallistuneet romanikielen opetukseen toisessa koulussa.
- Ei, koska romanikielen opettajaa ei ole ollut saatavilla
- Ei, koska oppilaita ei ole ollut tarpeeksi
- Ei, koska huoltajat eivät ole kokeneet sitä tarpeelliseksi
- Ei, koska romanikielen opetusta ei koulussamme ole koettu tarpeelliseksi
- Ei, muun syyn takia, minkä?

(Vastauksia 335, vastanneita 287)

7. Kuinka moni koulunne oppilas osallistui romanikielen opetukseen lukuvuonna 2010–2011?

Omassa koulussaan

Muussa koulussa oman kunnan alueella

Muussa koulussa muun kunnan alueella

(Vastauksia 197)

8. Onko koulunne informoinut vanhempia mahdollisuudesta romanikielen opetukseen?

Kyllä, vuosittain

Kyllä, satunnaisesti

Ei

(Vastauksia 285)

9a. Onko romanikulttuuria otettu koulussanne huomioon muussa kuin mahdollisessa romanikielen opetuksessa?

Kyllä, huomattavissa määrin

Kyllä, jossain määrin

Kyllä, hieman

Ei

(Vastauksia 287)

9b. Miten romanikulttuuri on otettu koulussanne huomioon muussa kuin romanikielen opetuksessa?

10. Minkä verran koulunne henkilökunta on perehtynyt romanikulttuuriin?

Erittäin paljon

Paljon

Jonkin verran

Hieman

Ei lainkaan

(Vastauksia 288)

Romanioppilaiden suoriutuminen koulussa

11. Kuinka monella koulunne romanioppilaalla koulu sujui lukuvuonna 2010-2011 yleisesti ottaen

erinomaisesti	<input type="text"/>
hyvin	<input type="text"/>
tydyttävästi	<input type="text"/>
välttävästi	<input type="text"/>
heikosti	<input type="text"/>

(Vastauksia 275, lisäksi 6 virheellistä arvoa)

12. Kuinka moni koulussanne lukuvuonna 2010-2011 opiskellut romanioppilas on jossakin vaiheessa koulunkäyntiään kerrannut jonkin luokka-asteen?

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14+
Kerrannut esiopetuksen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kerrannut 1. vuosiluokan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kerrannut 2. vuosiluokan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kerrannut 3. vuosiluokan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kerrannut 4. vuosiluokan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kerrannut 5. vuosiluokan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kerrannut 6. vuosiluokan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kerrannut 7. vuosiluokan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kerrannut 8. vuosiluokan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kerrannut 9. vuosiluokan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

(Vastauksia 223, lisäksi 1 virheellinen arvo)

13. Halutessanne voitte vielä antaa tähän lisätietoja romanioppilaiden koulunkäynnistä.

Yhteistyö kodin ja koulun välillä

14. Kuinka kuvailisitte koulunne ja romanikotien välistä yhteistyötä?

- Sujuu erittäin hyvin
- Sujuu hyvin
- Sujuu tyydyttävästi
- Sujuu heikosti
- Sujuu erittäin heikosti
- Yhteistyötä ei ole ollut

(Vastauksia 277)

15. Kuinka romanioppilaiden huoltajat mielestänne suhtautuvat yhteistyöhön koulunne kanssa?

- Erittäin myönteisesti
- Myönteisesti
- Neutraalisti
- Kielteisesti
- Erittäin kielteisesti

(Vastauksia 276)

16. Kuinka usein seuraavat keinot ovat käytössä koulunne ja romanikotien välisessä yhteistyössä?

	<i>Hyvin usein</i>	<i>Usein</i>	<i>Toisinaan</i>	<i>Harvoin</i>	<i>Hyvin harvoin</i>
Kirjeet, kirjalliset tiedotteet	☐	☐	☐	☐	☐
Sähköposti	☐	☐	☐	☐	☐
Paperinen reissuvihko	☐	☐	☐	☐	☐
Sähköinen reissuvihko, koulun kotisivut tms.	☐	☐	☐	☐	☐
Puhelin	☐	☐	☐	☐	☐
Tapaaminen oppilaan kotona	☐	☐	☐	☐	☐
Vanhempainvartti	☐	☐	☐	☐	☐
Muu henkilökohtainen tapaaminen koululla	☐	☐	☐	☐	☐

Vanhempainillat ym. koulun tilaisuudet

(Vastauksia 272)

17. Kuinka usein seuraavat seikat ovat olleet syynä yhteydenottoon koulun ja romanikodin välillä?

	<i>Hyvin usein</i>	<i>Usein</i>	<i>Toisinaan</i>	<i>Harvoin</i>	<i>Hyvin harvoin</i>
Yleinen tiedottaminen / yhteinen suunnittelu	☐	☐	☐	☐	☐
Positiivinen palaute	☐	☐	☐	☐	☐
Romanikulttuuriin liittyvät kysymykset	☐	☐	☐	☐	☐
Oppimisvaikeudet	☐	☐	☐	☐	☐
Poissaolot	☐	☐	☐	☐	☐
Tehtävien laiminlyönti	☐	☐	☐	☐	☐
Kiusatuksi tuleminen	☐	☐	☐	☐	☐
Kiusaajana toimiminen	☐	☐	☐	☐	☐
Muu ei-toivottu käyttäytyminen	☐	☐	☐	☐	☐
Muu yhteydenpito	☐	☐	☐	☐	☐

(Vastauksia 273)

Kiusaaminen ja syrjintä

18. Kuinka usein koulussanne esiintyy romanioppilaiden syrjintää, kiusaamista tai muuta epäasiallista kohtelua?

	<i>Ei koskaan</i>	<i>Harvoin</i>	<i>Toisinaan</i>	<i>Usein</i>	<i>Jatkuvasti</i>
Syrjintää tai ulkopuolelle jättämistä	☐	☐	☐	☐	☐
Fyysistä kiusaamista	☐	☐	☐	☐	☐
Tavaroiden viemistä, piilottamista tai rikkomista	☐	☐	☐	☐	☐
Nimittelyä etnisiin perustein	☐	☐	☐	☐	☐
Muuta nimittelyä, pilkkaamista tai juoruilua	☐	☐	☐	☐	☐
Muuta epäasiallista käytöstä	☐	☐	☐	☐	☐

(Vastauksia 277)

19. Kohdistuuko kiusaaminen tasaisesti kaikkiin romanioppilaisiin vai vain joihinkin oppilaisiin?

Kaikkiin

Yksittäisiin oppilaisiin

(Vastauksia 219)

20a. Ovatko tavanomaiset puuttumisen keinot riittäneet romanioppilaisiin kohdistuneen kiusaamisen lopettamiseksi vai onko koulussanne kehitetty tätä varten erityisiä puuttumisen keinoja?

- Tavanomaiset keinot ovat riittäneet.
- On kehitetty erityisiä puuttumisen keinoja, joiden avulla kiusaaminen on saatu loppumaan.
- On kehitetty erityisiä puuttumisen keinoja, mutta kiusaaminen ei silti ole loppunut.

(Vastauksia 253)

20b. Jos koulussanne on käytetty joitakin erityisiä keinoja romanioppilaisiin kohdistuvan syrjinnän/kiusaamisen ehkäisemiseksi tai siihen puuttumiseksi, millaisia ne ovat olleet?

Poissaolot

21. Kuinka monella koulunne romanioppilaalla poissaolojen suuri määrä häyttasi koulunkäyntiä lukuvuonna 2010-2011?

(Hyväksyttävät vastausarvot 0-100)

(Vastauksia 254, lisäksi 7 virheellistä arvoa)

22. Kuinka usein romanioppilaan poissaolo aiheutuu seuraavista syistä?

	<i>Hyvin usein</i>	<i>Usein</i>	<i>Toisinaan</i>	<i>Harvoin</i>	<i>Hyvin harvoin</i>
Oppilaan sairaus	☐	☐	☐	☐	☐
Perheenjäsenen sairaus	☐	☐	☐	☐	☐
Matka	☐	☐	☐	☐	☐
Muu perhesyy	☐	☐	☐	☐	☐
Luvaton poissaolo	☐	☐	☐	☐	☐
Tuntematon syy	☐	☐	☐	☐	☐
Muu syy	☐	☐	☐	☐	☐

(Vastauksia 270)

23. Kuinka usein koulussanne on tehty erityisjärjestelyjä romanioppilaiden poissaolojen korvaamiseksi (annettu tehtäviä matkalle tms.)?

- Hyvin usein
- Usein
- Toisinaan
- Harvoin
- Hyvin harvoin

(Vastauksia 260)

Koulunvaihto ja koulunkäynnin keskeyttäminen

24. Kuinka moni romanioppilas vaihtoi toisesta koulusta teidän kouluunne lukuvuoden 2010-2011 aikana?

(Hyväksyttävät vastausarvot 0-100)

(Vastauksia 262, lisäksi 2 virheellistä arvoa)

25. Kuinka moni koulunne romanioppilaista keskeytti koulunkäyntinsä lukuvuoden 2010–2011 aikana?

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14+
Tyttöjä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Poikia	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

(Vastauksia 267)

26. Kuinka moni koulunne romanioppilaista opiskeli lukuvuonna 2010–2011 erityisin opetusjärjestelyin

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14+
sairaalakoulussa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
kotiopetuksessa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
muussa yksityisopetuksessa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

(Vastauksia 260)

Yleinen tuki

27. Kuinka moni koulunne romanioppilaista sai tukiopetusta lukuvuonna 2010–2011?

(Hyväksyttävät vastausarvot 0-100)

(Vastauksia 263)

28. Millaisia erityisesti romanioppilaille suunnattuja ohjauspalveluita tai -käytänteitä koulussanne oli lukuvuonna 2010–2011?

29. Millaisia erityisesti romanioppilaille suunnattuja oppilashuollon tukitoimenpiteitä koulussanne oli käytössä lukuvuonna 2010–2011?

30. Kuinka monen romanioppilaan asioita käsiteltiin lukuvuonna 2010–2011 oppilashuoltoryhmässä?

(Hyväksyttävät vastausarvot 0-100)

(Vastauksia 262)

31. Kuinka moni koulunne romanioppilaista opiskeli lukuvuonna 2010-2011 koulunkäyntiavustajan tuella?

(Hyväksyttävät vastausarvot 0-100)

(Vastauksia 257)

Erityisopetus/Erityinen tuki

32. Kuinka moni koulunne romanioppilas sai tehostettua tukea lukuvuonna 2010–2011?

(Hyväksyttävät vastausarvot 0-100)

(Vastauksia 256)

33. Kuinka moni koulunne romanioppilas osallistui erityisopetukseen tai sai erityistä tukea lukuvuonna 2010–2011?

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14+
Osa-aikaisesti	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kokoaikaisesti, yleisen oppimäärän mukaisesti	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kokoaikaisesti, osittain yksilöllistetyn oppimäärän mukaisesti	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kokoaikaisesti, kokonaan yksilöllistetyn oppimäärän mukaisesti	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

34. Kuinka monella koulussanne erityisopetukseen osallistuneista/erityistä tukea saaneista romanioppilaista oli lukuvuonna 2010–2011 erityisopetuspäätös/erityisen tuen päätös?

(Hyväksyttävät vastausarvot 0-100)

(Vastauksia 256, virheellisiä arvoja 3)

35. Kuinka moni niistä koulunne romanioppilaista, joilla on erityisopetuspäätös/erityisen tuen päätös, opiskeli lukuvuonna 2010–2011 seuraavissa opetusjärjestelyissä?

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14+
Kokonaan erityisluokalla	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Erityisluokalla, osittain integroituna yleisopetukseen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kokonaan integroituna yleisopetukseen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

36. Kuinka monessa tapauksessa seuraavat syyt ovat koulunne romanioppilaiden erityisopetuksen ensisijaisia perusteita?

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14+
Puhehäiriö	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Luku- tai kirjoitushäiriö	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Matematiikan oppimisen vaikeudet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vieraan kielen oppimisen vaikeudet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sopeutumisvaikeudet tai tunne-elämän häiriö	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fyysinen tai muu vamma	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Muut vaikeudet oppimisessa tai muut syyt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jatkokoulutus

Seuraavat kysymykset koskevat vain yläkouluja. Jos koulussanne ei opeteta vuosiluokkia 7-9, voitte siirtyä suoraan seuraavalle sivulle.

37. Kuinka monta romanioppilasta on saanut peruskoulun päättötodistuksen koulustanne viimeisten kolmen lukuvuoden aikana?

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14+
Naisia	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miehiä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

(Vastauksia 151)

38. Kuinka monta koulunne romanioppilasta on jäänyt ilman peruskoulun päättötodistusta viimeisten kolmen lukuvuoden aikana?

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14+
Naisia	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miehiä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

(Vastauksia 148)

39. Kuinka monta naispuolista romanioppilasta on hakeutunut jatkokoulutukseen koulustanne viimeisten kolmen lukuvuoden aikana?

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14+
Ammatilliseen koulutukseen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lukioon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

(Vastauksia 141)

40. Kuinka monta miespuolista romanioppilasta on hakeutunut jatkokoulutukseen koulustanne viimeisten kolmen lukuvuoden aikana?

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14+
Ammatilliseen koulutukseen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lukioon	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

(Vastauksia 142)

41a. Onko koulunne romanioppilaille järjestetty erityistä koulutus- ja työuraan liittyvää ohjausta viimeisten kolmen lukuvuoden aikana?

Kyllä

Ei

(Vastauksia 147)

41b. Millaista erityistä koulutus- ja työuraan liittyvää ohjausta romanioppilaille on järjestetty koulussanne viimeisten kolmen lukuvuoden aikana?

Palaute

Lopuksi voitte vielä halutessanne antaa lisätietoja tai kommentoida kyselylomaketta.

Liite 3.

Romanioppilaiden perusopetus: tilannekatsaus 2010 – 2011

HUOLTAJIEN MIELIPITEET

Taustatiedot

Haastattelija: _____

Haastatteluajankohta: _____

Paikallaolijat haastattelun aikana: _____

Haastattelupaikka (esim. koti, luokkahuone tms.): _____

Haastatteluympäristö:

- rauhallinen
- melko rauhallinen
- melko levoton
- levoton

Minkä AVI:n alueella perhe asuu? _____

Haastateltu huoltaja

- äiti
- isä
- isoäiti
- isoisä
- joku muu

Perheen perusopetusikäisten lasten lukumäärä ja luokka-asteet

tyttö, vuosiluokalla: _____

tyttö, vuosiluokalla: _____

poika, vuosiluokalla: _____

poika, vuosiluokalla: _____

Romanilasten tilanne koulussa

1. Minkälaisena näette romanioppilaiden yleisen tilanteen koulussa tällä hetkellä verrattuna muihin oppilaisiin?

- huomattavasti parempi
- parempi
- en osaa sanoa
- huonompi
- huomattavasti huonompi

Perustelut ja muut aiheeseen liittyvät huomiot:

2. Miten romanioppilaiden tilanne on muuttunut lastenne koulussa viimeisen kolmen vuoden aikana?

- parantunut huomattavasti
- parantunut
- en osaa sanoa
- heikentynyt vähän
- heikentynyt huomattavasti

Mistä muutokset ovat johtuneet?

3. Kuinka koulussa yleisesti ottaen suhtaudutaan siihen, että siellä on romanioppilaita?

a) opettajat

- erittäin myönteisesti
- melko myönteisesti
- en osaa sanoa
- melko kielteisesti
- erittäin kielteisesti

b) muu henkilökunta

- erittäin myönteisesti
- melko myönteisesti
- en osaa sanoa
- melko kielteisesti
- erittäin kielteisesti

c) muut oppilaat

- erittäin myönteisesti
- melko myönteisesti
- en osaa sanoa
- melko kielteisesti
- erittäin kielteisesti

Perustelut ja muut aiheeseen liittyvät huomiot:

Nivelvaiheet

4. Ovatko lapsenne osallistuneet esiopetukseen?

- ovat
- eivät ole

Oliko ratkaisunne mielestänne hyvä?

- kyllä
- ei

Miksi?

5. Kuinka lastenne koulun aloitus on sujunut?

- erittäin helposti
- melko helposti
- en osaa sanoa
- melko hankalasti
- erittäin hankalasti

Perustelut ja muut aiheeseen liittyvät huomiot, mikäli haluat täsmentää:

6. Kuinka lastenne siirtyminen alakoulusta yläkouluun sujui?

- erittäin helposti
- melko helposti
- en osaa sanoa
- melko hankalasti
- erittäin hankalasti

Perustelut ja muut aiheeseen liittyvät huomiot, mikäli haluat täsmentää:

Romanikieli ja -kulttuuri

7. Ovatko lapsenne opiskelleet romanikieltä koulussa?

- kyllä
- eivät

8. Onko koulu tiedottanut teille mahdollisuudesta romanikielen opetukseen?

- kyllä
- ei

Jos kyllä, millä tavoin? Esim. suullisesti, sähköpostilla, kirjallisella tiedotteella.

9. Pidätekö tärkeänä, että lapsenne saavat romanikielen opetusta koulussa?

- kyllä
- ei

Miksi?

10. a) Kuinka romanikulttuuri tulisi mielestänne ottaa huomioon koulussa

b) Onko näin tehty lastenne koulussa?

- kyllä
- ei

Perustelut ja muut aiheeseen liittyvät huomiot:

11. Tunteeko koulun henkilökunta mielestänne tarpeeksi romanikulttuuria?

- kyllä
- ei

Perustelut ja muut aiheeseen liittyvät huomiot:

Yhteistyö kodin ja koulun välillä

12. Kuinka hyvin kodin ja koulun välinen yhteistyö sujuu?

- erittäin hyvin
- melko hyvin
- en osaa sanoa
- melko huonosti
- erittäin huonosti

Jos yhteistyötä on, kumpi on ollut aloitteellinen, koti vai koulu?

13. Haluaako lapsenne, että osallistutte aktiivisesti hänen koulunkäyntiinsä?

- kyllä
- ei

Miksi?

14. Millä eri keinoin olette pitänyt yhteyttä kouluun?

15. a) Mistä eri syistä olette ottanut yhteyttä kouluun?

15. b) Voitteko olla avoimesti yhteydessä kouluun kaikissa lastenne koulunkäyntiin liittyvissä asioissa?

16. Oletteko osallistunut

a) vanhempain vartteihin?

- kyllä
- ei

b) vanhempain iltoihin?

- kyllä
- ei

17. Oletteko osallistunut

a) vanhempainyhdistyksen tilaisuuksiin?

- kyllä
- ei

b) koulun johtokuntaan

- kyllä
- ei

18. Kuinka hyvin voitte vaikuttaa lastenne koulunkäyntiin liittyviin asioihin?

- erittäin hyvin
- melko hyvin
- en osaa sanoa
- melko huonosti
- erittäin huonosti

Perustelut ja muut aiheeseen liittyvät huomiot:

19. Kuinka hyvänä asiana pidätte sitä, että lastenne koulussa työskentelee/ työskentelisi romaniaikuinen?

- erittäin hyvä asia
- melko hyvä asia
- en osaa sanoa
- melko huono asia
- erittäin huono asia

Miksi?

20. Kuinka yhteistyötä kodin ja koulun kesken voitaisiin parantaa?

Kiusaaminen

21. a) Onko lapsianne kiusattu tämän lukuvuoden (2010 – 2011) aikana koulussa?

- useita kertoja viikossa
- noin kerran viikossa
- 1 -3 kertaa kuukaudessa
- harvemmin
- ei lainkaan

21. b) Jos lapsianne on kiusattu, miten?

- syrjitty tai jätetty ulkopuolelle
- lyöty, tönitty tai potkittu
- viety tai rikottu tavaroita
- nimitelty tai pilkattu siksi, että on romani
- nimitelty, pilkattu tai juoruttu muuten
- kiusattu muulla tavalla

Miten?

22. Ovatko lapsenne toimineet kiusaajana?

- useita kertoja viikossa
- noin kerran viikossa
- 1- 3 kerran kuukaudessa
- harvemmin
- ei lainkaan

23. Onko mahdolliseen kiusaamiseen puututtu? Miten? Muuttuiko tilanne?

a) jos lapsianne on kiusattu

b) jos lapsenne ovat toimineet kiusaajana

Poissaolot

24. Mistä syystä lapsenne ovat olleet poissa koulusta tänä lukuvuonna (2010 – 2011)?

25. Ovatko poissaolot haitanneet lastenne koulunkäyntiä?

- kyllä, paljon
- kyllä, vähän
- ei lainkaan

Miten?

26. Oletteko tehnyt yhteistyötä koulun kanssa poissaolojen takia?

Miten?

27. Onko koulu ottanut yhteyttä lastenne poissaolojen takia?

- parin päivän kuluttua
- viikon kuluttua
- kuukauden kuluttua
- ei ole ottanut yhteyttä

Yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki

28. Millaista apua tai tukea toivoisitte lastenne saavan koululta?

29. Minkälaista tukea lapsenne ovat koulussa saaneet?

- tukiopetusta
 - tehostettua tukea
 - mukautettua opetusta, missä aineissa?
 - osa-aikaista erityisopetusta
 - erityisopetusta
 - lapsi on saanut tukea, mutta en tiedä tuen muotoa
- Kenen aloitteesta lapsenne alkoivat saada tukea?
- opettajan
 - kuraattorin tai koulupsykologin
 - vanhempien

30. a) Onko tukitoimista ollut hyötyä lapsillenne? Minkälaista?

30. b) Onko tukitoimista ollut haittaa lapsillenne? Minkälaista?

31. Ovatko lapsenne jääneet vaille tarpeellista tukea, vaikka he mielestänne tarvitsisivat jotain tukimuotoa?

Jatkokoulutus

32. Minkälaisia tulevaisuudensuunnitelmia lapsillanne on?

33. Kuinka tarpeellisena pidätte lastenne kouluttautumista ammattiin?

- erittäin tarpeellisena
- jokseenkin tarpeellisena
- en osaa sanoa
- jokseenkin tarpeettomana
- erittäin tarpeettomana

Perustelut ja muut aiheeseen liittyvät huomiot:

34. Mitkä asiat vaikuttavat mielestänne eniten lastenne jatkokoulutukseen hakeutumiseen ja ammatin hankkimiseen?

35. Koetteko, että lapsenne tarvitsisivat erityistä ohjausta tai tukea jatkokoulutukseen hakeutumisessa?

- kyllä
- ei

Miksi?

36. Ovatko lapsenne saaneet riittävästi tietoa erilaisista jatkokoulutusmahdollisuuksista?

- kyllä
- ei

Jos vastasitte kyllä, keneltä lapsenne saivat tietoa?

37. Oletteko itse saanut riittävästi tietoa lapsenne jatkokoulutusmahdollisuuksista?

- kyllä
- ei

Jos vastasitte kyllä, keneltä saitte tietoa?

38. Kuinka helposti lapsillenne löytyi harjoittelupaikka TET- eli työelämä tutuksi -jaksolle?

- helposti
- samalla tavoin kuin luokkatovereille
- vaikeasti
- lapsi ei saanut harjoittelupaikkaa lainkaan

Kehittämisideat

39. Onko mielessäanne jotakin muuta, mitä haluaisitte sanoa lastenne koulunkäynnistä?

Liite 4.

Romanioppilaiden perusopetus: tilannekatsaus 2010 –2011

OPPILAIDEN MIELIPITEET

Taustatiedot

Haastattelija: _____

Haastatteluajankohta: _____

Paikallaolijat haastattelun aikana: _____

Haastattelupaikka (esim. koti, luokkahuone tms.): _____

Haastatteluympäristö:

- rauhallinen
- melko rauhallinen
- melko levoton
- levoton

Minkä AVI:n alueella oppilas asuu: _____

Millä vuosiluokalla olet? _____

Minkä ikäinen olet? _____

Oletko tyttö vai poika? _____

Romanioppilaiden yleinen tilanne koulussa

1. Kuinka hyvin viihdyt koulussa?

- oikein hyvin
- melko hyvin
- en osaa sanoa
- melko huonosti
- oikein huonosti

2. Kuinka tärkeää sinusta on käydä koulua?

- hyvin tärkeää
- melko tärkeää
- en osaa sanoa
- melko turhaa
- täysin turhaa

3. Vaikuttaako koulunkäyntiisi se, että olet romani?

- hyvin paljon
- melko paljon
- en osaa sanoa
- melko vähän
- hyvin vähän

Miten se, että olet romani, vaikuttaa koulunkäyntiisi?

4. Osallistuitko esiopetukseen?

- kyllä
- en

5. Oliko koulun aloittaminen sinusta hankalaa?

- kyllä
- ei

Jos vastasit kyllä, mikä oli hankalaa?

6. Oliko alakoulusta yläkouluun siirtyminen sinusta hankalaa?

- kyllä
- ei

Jos vastasit kyllä, mikä oli hankalaa?

Romanikieli ja – kulttuuri

7. Osaatko romanikieltä?

- osaan sitä hyvin
- osaan sitä jonkin verran
- osaan sitä vähän
- en osaa sitä ollenkaan

8. Missä ja keneltä olet oppinut romanikieltä? Voit valita useita vaihtoehtoja.

- kotona
- koulussa, romanikielen tunnilla
- isovanhemmilta
- muualla, missä

9. Haluaisitko oppia (lisää) romanikieltä?

- kyllä
- en

10. Kuinka tärkeää mielestäsi on, että romani osaa romanikieltä?

- erittäin tärkeää
- melko tärkeää
- en osaa sanoa
- ei kovin tärkeää
- ei lainkaan tärkeää

11. Kuinka hyvin opettajasi tuntevat romanikulttuuria?

- erittäin hyvin
- melko hyvin
- en tiedä
- melko huonosti
- erittäin huonosti

12. Pitäisikö opettajiesi mielestäsi tuntea romanikulttuuria paremmin?

- kyllä
- ei

13. Kuinka hyvin koulutoverisi tuntevat romanikulttuuria?

- erittäin hyvin
- melko hyvin
- en tiedä
- melko huonosti
- erittäin huonosti

14. Pitäisikö koulutovereittesi mielestäsi tuntea romanikulttuuria paremmin?

- kyllä
- ei

Romanioppilaiden suoriutuminen koulussa

15. Mistä oppiaineista pidät koulussa eniten?

16. Mistä oppiaineista pidät vähiten?

17. Missä asioissa olet hyvä koulussa?

18. Missä asioissa haluaisit olla parempi?

19. Missä asioissa sinulla on vaikeuksia koulussa?

Kiusaaminen

20. Onko sinua kiusattu tämän lukuvuoden (2010–2011) aikana?

Kuinka usein?

- useita kertoja viikossa
- noin kerran viikossa
- 1-3 kertaa kuukaudessa
- harvemmin
- ei lainkaan

21. Jos sinua on kiusattu, miten? Voit valita useita vaihtoehtoja

- syrjitty tai jätetty ulkopuolelle
- lyöty, tönitty tai potkittu
- viety tai rikottu tavaroita
- nimitely tai pilkattu, koska olen romani
- nimitely, pilkattu tai juoruttu muuten
- kiusattu muulla tavalla, miten?

Jos sinua on kiusattu, ovatko opettajat (tai koulun muu henkilökunta) puuttuneet kiusaamiseen? Miten? Auttoiko se?

Jos sinua on kiusattu, oletko saanut tukea luokkatovereiltasi? Minkälaista? Auttoiko se?

22. Oletko itse ollut kiusaajana?

- useita kertoja viikossa
- noin kerran viikossa
- 1 -3 kertaa kuukaudessa
- harvemmin
- en lainkaan

Jos olet ollut kiusaajana, mitä siitä seurasi? Lopetitko kiusaamisen?

Poissaolot

23. Minkä verran olet ollut poissa koulusta verrattuna luokkatovereihisi?

- paljon vähemmän
- jonkin verran vähemmän
- yhtä paljon
- jonkin verran enemmän
- paljon enemmän

24. Mistä syystä olet ollut poissa koulusta tänä lukuvuonna? Voit valita useita vaihtoehtoja.

- olin sairas
- perheenjäseneni oli sairas
- olin matkalla
- muun perheeseen liittyvän syyn takia, minkä?
- lintsasin
- muusta syystä, mistä?

25. Ovatko poissaolot haitanneet koulunkäyntiäsi? Laita rasti sopivaan vaihtoehtoon.

- kyllä, paljon
- kyllä, vähän
- ei lainkaan

Yhteistyö kodin ja koulun välillä

26. Osallistuvatko vanhempasi tai huoltajasi koulunkäyntiisi esimerkiksi juttelemalla opettajasi kanssa, osallistumalla vanhempainvarttiin tai käymällä vanhempainilloissa?

- kyllä
- ei

Jos ei, olisiko heidän osallistumisensa sinusta mukavaa ja tarpeellista.

Jos kyllä, onko heidän osallistumisensa mielestäsi riittävää ja tarpeellista?

Yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki

27. Onko koulussasi koulunkäyntiavustajaa tai muuta aikuista, joka olisi romani?

- on
- ei ole

28. Haluaisitko, että koulussasi olisi työssä romaniaikuinen?

- kyllä
- en

Miksi haluaisit/et haluaisi, että koulussasi olisi töissä romaniaikuinen?

Jatkokoulutus

29. Mikä on toiveammattisi?

30. Mitä olet ajatellut tehdä peruskoulun jälkeen?

31. Oletko saanut tarpeeksi ohjausta ja tukea jatkokoulutukseen hakemista varten?

- kyllä
- en

32. Kuinka todennäköisenä pidät sitä, että pystyt toteuttamaan tulevaisuudensuunnitelmasi?

- erittäin todennäköisenä
- melko todennäköisenä
- en osaa sanoa
- melko epätodennäköisenä
- erittäin epätodennäköisenä

33. Mitä pidät suurimpina haasteina tai esteinä tulevaisuudensuunnitelmiesi toteuttamisessa?

Liite 5.

Ohjeistus romanioppilaita ja -huoltajia haastattelevia varten/21.2.2011

Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2010-11

Opetushallitus selvitti edellisen kerran romanioppilaiden tilannetta perusopetuksessa vuonna 2001-02. Tiedot ovat monelta osin vanhentuneita. Lisäksi Opetushallitus on myöntänyt vuodesta 2008 monille kunnille valtionavustusta romanioppilaiden perusopetuksen tukemisen kehittämistoimintaan, minkä vaikutuksia on mielenkiintoista arvioida valtakunnallisesta näkökulmasta. Uuden tilannekatsauksen aineisto kerätään monelta taholta: sähköisenä kyselynä rehtoreilta ja suullisena kyselynä sekä romanihuoltajilta että romanioppilailta. Lisäksi yhteyshenkilöt niissä kunnissa, joissa on romanioppilaiden perusopetuksen tuen kehittämistoimintaa, saavat puheenvuoron.

Romanioppilaiden ja -huoltajien valinta

Romanioppilaita ja heidän huoltajiaan tullaan haastattelemaan keväällä 2011. Kaikki haastattelijat ovat romaneja. Haastatteliijoilla on käytössään valmis kyselypohja, johon he tekevät merkinnät haastateltavien vastausten pohjalta. Koska kaikkia perusopetusikäisiä romanioppilaita ei ole mahdollista haastatella, on tärkeää, että haastattelijat valitsevat sovitulta alueelta tai paikkakunnalta sen määrän romanioppilaita ja näiden huoltajia, kuin ohjeistuksessa lukee. On tärkeää, että äänensä saavat kuuluville erityyppiset oppilaat: alakouluikäiset (4.-6. luokka-asteella) ja yläkouluikäiset (7.-9. luokka-asteella), koulumenes-tykseltään hyvät, tavalliset ja huonot oppilaat, oppilaat normaaliopetuksessa ja erityisopetuksessa jne. Jos huoltajia on kaksi, he voivat keskenään sopia, kumpi vastaa kysymyksiin. On tietysti järkevämpää haastatella sitä, joka tuntee lapsen koulunkäyntiin liittyvät asiat paremmin.

Luottamus ja vaitiolovelvollisuus

Haastattelijan on syytä valita haastateltavansa niin, että nämä eivät henkilökohtaisista syistä koe avointa vastaamista ongelmallisena. Lapsia ei tule missään olosuhteissa haastatella ilman heidän huoltajiensa lupaa! Kyselylomakkeeseen ei merkitä oppilaiden eikä näiden huoltajien henkilötietoja. Lomakkeessa näkyy vain onko kyseessä tyttö tai poika. Myös luokka-aste näkyy. Opetushallitus on valinnut haastattelijat mahdollisimman huolella: haastatteliijoita sitoo ehdoton vaitiolovelvollisuus. Opetushallitus käsittelee vastauksia erilaisin koodein (kuten tyttö/poika, luokka-aste jne.) AVI-alueittain eli pienin alueellinen yksikkö on Etelä-Suomi, Pohjois-Suomi, Länsi- ja Sisä-Suomi sekä Itä-Suomi. Oppilaiden ja huoltajien vastauksia ei käsitellä edes kuntatasolla.

Haastattelutilanteen luominen

Kun haastatteluista sovitaan, on tärkeää kertoa perustiedot romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsauksesta. Haastateltavilla on oikeus tietää, mihin tietoa tullaan käyttämään. Oppilaan ja huoltajan haastattelu tehdään ehdottomasti erikseen. Haastattelija voi käyttää omaa harkintaansa haastattelupaikan valinnassa. Sopivia paikkoja voivat olla esimerkiksi romanioppilaan koti tai vaikkapa oma koulu. Koti on sikäli haasteellinen paikka, että se voi myös olla levoton, siellä voi olla pieniä lapsia, vieraita, muuta häiriötä. Haastattelutilanteen tulee olla sellainen, että molemmat haastateltavat voivat erikseen ja luottamuksellisesti keskustella haastattelijan kanssa.

Kyselylomakkeen käyttö

Kyselylomake on tehty mahdollisimman yksinkertaiseksi, joten siinä kannattaa pitäytyä. Vaikka keskustelu soljusikin haastateltavien kanssa eri suuntiin, haastattelija vastaa siitä, että lomakkeen kaikki kysymykset tulevat läpikäydyiksi. Lomakkeessa ei kysytä mitään erityisen arkaluonteista, mutta haastateltavalla on aina mahdollisuus jättää vastaamatta johonkin osa-alueeseen. Haastattelija vastaa vastauksien kirjaamisesta lomakkeeseen. Rastittaminen on nopeaa ja helppoa. Joskus haastateltava voi kuitenkin muuttaa mieltään ja haastattelija joutuu korjaamaan vastauksia paljonkin. Tällöin on pidettävä huoli, että lomake on silti luettava.

Avovastauksien luotettavuus

Haastattelijalla on suuri vastuu siinä, että myös ns. avovastaukset tulevat kirjattua haastateltavan tarkoittamaan sävyyn. Jos sävystä on epävarma, kannattaa varmistaa asia, ja kirjoittaa mieluummin liikaa kuin liian vähän. Joskus haastattelijalta vaaditaan paljon tilanneymmärrystä. Jos haastattelutilanne on haastattelijan mielestä jotenkin outo, tai muuttuu haastattelun kuluessa sellaiseksi, siitä kannattaa kirjoittaa omat huomionsa.

MUISTA

- Haastateltaville tulee kertoa tilannekatsauksesta eli mihin tietoa tarvitaan.
- Vaikka tulokset ovat julkisia, haastattelut eivät ole.
- Haastateltaviksi valitaan erityyppisiä perheitä!
- Lasten haastatteluihin aina huoltajan lupa!
- Haastattelijalla aina vaitiolovelvollisuus!
- Vastauslomakkeisiin ei koskaan merkitä nimiä!
- Avovastaukset kirjoitetaan selvästi ja juuri niin kuin haastateltava sanoo!
- Omat huomiot kannattaa kirjata haastattelutilanteesta

Liite 6.

Romanihuoltajien ja romanioppilaiden haastattelijoiden valtakunnallinen verkosto

<u>Etelä-Suomi</u>	Huoltajat	Oppilaat
Helsinki/ Tarja Nyman, Hellevi Hagert	14	14
Espoo/Satu Blomerus, Roosa Åkerlund	10	10
Vantaa/Marita Korp, Mertsu Lindgren	14	14
Forssan seutu/Taito Lehmusta	4	4
Lappeenrannan ja Imatran seutu/Leif Nyman	5	5
Lahden seutu/Marianne Florin	5	5
Lohjan seutu/Katja Schwartz Lohja	4	4
Kouvolan seutu/Tanja Ahlgren	4	4
<u>Itä-Suomi</u>		
Iisalmen seutu/Jasmin Nyman	3	3
Kuopion seutu/Seppo Hagert	3	3
Kiteen ja Liperin seutu/Vieno Bollström	3	3
Joensuun seutu/Unelma Kuokkanen	1	1
Mikkelin seutu/Helena Valentin ja Tenho Palm	4	4
Varkauden seutu/Kristiina Schwartz	3	3
Savonlinnan seutu/Ossi Blomerus	3	3
<u>Länsi- ja Sisä-Suomi sekä Lounais-Suomi</u>		
Turun seutu/Voitto Friman	6	6
Tampereen seutu/Aila Svart	5	5
Jyväskylän ja Porin seutu/Armas Hagert	7	7
Keski-Pohjanmaa/Jari Stenroth ja Säde Mäntyniemi	5	5
Kokkolan seutu/Tenho Lindström	3	3
<u>Pohjois-Suomi ml Lappi</u>		
Oulun seutu/Katja Huusko–Ahlgren	8	8
Rovaniemen seutu	4	4
Kajaanin seutu/Ramona Grönstrand	2	2

Painettu
ISBN 978-952-13-4991-1
ISSN 1798-8918

Verkkojulkaisu
ISBN 978-952-13-4992-8
ISSN 1798-8926

Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2010–2011 ja toimenpide-ehdotukset

Opetushallituksen tekemä tilannekatsaus esittelee sähköisen rehtorikyselyn ja romanihuoltajien ja -oppilaiden haastatteluaineiston tulokset. Selvityksessä käsitellään muun muassa romanioppilaiden yleistä koulumenestystä ja jatkokoulutukseen hakeutumista, romanikotien ja koulujen välistä yhteistyötä sekä romanikielen opetusta.